

**UCHWAŁA NR XXIX/230/2012
RADY GMINY W LIPNIKU**

z dnia 28 grudnia 2012 r.

w sprawie przyjęcia „Programu opieki nad zabytkami w Gminie Lipnik na lata 2013- 2017”

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 oraz art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001r. Nr 142, poz. 1591 z 2002 r. Nr 23, poz. 220 , Nr 62, poz. 558, Nr 113, poz. 984, Nr 153, poz 1271, Nr 214, poz. 1806, z 2003 r. Nr 80, poz. 717, Nr 162, poz. 1568, z 2004 r. Nr 102, poz. 1055, Nr 116, poz 1203, z 2005 r. Nr 172, poz. 1441, Nr 175, poz. 1457, z 2006 r. Nr 17, poz. 128, Nr 181, poz. 1337, z 2007 r. Nr 48, poz. 327, Nr 138, poz. 974, Nr 173, poz. 1218, z 2008 r. Nr 180, poz. 1111, Nr 223, poz. 1458, z 2009 r. Nr 52, poz. 420, Nr 157, poz. 1241, z 2010 r. Nr 28, poz. 142, Nr 28, poz. 146, Nr 106, poz 675, Nr 40, poz. 230 z 2011 r. Nr 21, poz. 113, Nr 117, poz. 679, Nr 134, poz. 777, Nr 149, poz. 887, Nr 217, poz. 1281, z 2012 r. poz. 567), art. 87 ust. 1, 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003r. Nr 162, poz. 1568, z 2004 r. Nr 96, poz. 959, Nr 238 poz. 2390, z 2006 r. Nr 50, poz. 362, Nr 126 poz. 875, z 2007 r. Nr 192, poz. 1394, z 2009 r. Nr 31, poz. 206, Nr 97, poz. 804, z 2010 r. Nr 75, poz 474, Nr 130, poz. 871) po uzyskaniu pozytywnej opinii Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach, Rada Gminy Lipnik uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lipnik na lata 2013- 2017”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Lipnik.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Świętokrzyskiego.

Przewodniczący Rady Gminy
w Lipniku

Stanisław Mazur

Załącznik Nr 1 do Uchwały Nr XXIX/230/2012
Rady Gminy w Lipniku
z dnia 28 grudnia 2012 r.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lipnik na lata 2013- 2017

GMINA LIPNIK
**PROGRAM OPIEKI NAD
ZABYTKAMI
W GMINIE LIPNIK
NA LATA 2013 – 2017**
listopad 2012

SPIS TREŚCI

str.

1. WPROWADZENIE.....	4
2. PODSTAWY PRAWNE	4
2.1 OCHRONA ZABYTKÓW NA PODSTAWIE USTAWY O OCHRONIE ZABYTKÓW	5
2.2 OCHRONA WALORÓW KULTUROWYCH I HISTORYCZNYCH.....	7
2.3 OCHRONA MIEJSC PAMIĘCI.....	7
3. KOMPETENCJE W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTKÓW.....	9
4. KONTEKST PROGRAMOWY.....	10
4.1 KRAJOWY PROGRAM OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI	10
4.2 NARODOWA STRATEGIA ROZWOJU KULTURY, UZUPEŁNIENIE NARODOWEJ STRATEGII KULTURY	12
4.3 STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO	13
4.4 STRATEGIA ROZWOJU GMINY LIPNIK	14
4.5 PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO	14
4.6 PLAN OCHRONY ZABYTKÓW NA WYPADEK KONFLIKTU ZBROJNEGO I SYTUACJI KRYZYSOWYCH DLA GMINY LIPNIK.....	15
5. CHARAKTERYSTYKA POWIATU I GMINY LIPNIK	16
6. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO W GMINIE LIPNIK	17
6.1 ZASOBY DZIEDZICTWA KULTURY W GMINIE LIPNIK ZABYTKI RUCHOME	43
6.2 PRZYRODNICZE WALORY KULTUROWE	43
6.3 WYKAZ MIEJSC PAMIĘCI NARODOWEJ W GMINIE LIPNIK	44
7. ANALIZA SWOT	44
7.1 MOCNE STRONY.....	44
7.2 SŁABE STRONY.....	45
7.3 SZANSE	45
7.4 ZAGROŻENIA	45
8. CELE I KIERUNKI DZIAŁAŃ PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI W GMINIE LIPNIK	46
8.1 CEL STRATEGICZNY KSZTAŁTOWANIE KULTUROWEGO OBRAZU GMINY LIPNIK ..	47
8.2 CEL OPERACYJNY BUDOWA SYSTEMU ZARZĄDZANIA ZABYTKAMI GMINY	47
8.3 CEL OPERACYJNY DZIEDZICTWO KULTUROWE JAKO AKTYWNY CZYNNIK ROZWOJU LOKALNEGO	48
8.4 CEL STRATEGICZNY KSZTAŁTOWANIE POZYTYWNYCH POSTAW SPOŁECZEŃSTWA WOBEC DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.....	48
8.5 CEL OPERACYJNY PROPAGOWANIE WIEDZY O ZABYTKACH ORAZ SPOSOBACH OPIEKI NAD ZABYTKAMI	48
9. INSTRUMENTY WDRAŻANIA I MONITORING PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	48
9.1 WDRAŻANIE PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	48

9.2 CEL OPERACYJNY PRZESTRZENNO- GOSPODARCZY ROLA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	49
9.3 CEL OPERACYJNY SPOŁECZNO- GOSPODARCZY ROLA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	50
10. KSZTAŁTOWANIE POZYTYWNYCH POSTAW SPOŁECZEŃSTWA WOBEC DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	50
10.1 CEL OPERACYJNY PROPAGOWANIE WIEDZY O ZABYTKACH ORAZ SPOSOBACH OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	50
10.2 CEL OPERACYJNY SPOŁECZNY- EDUKACYJNA ROLA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.....	51
11. MOŻLIWOŚCI FINANSOWANI INWESTYCJI W DZIEDZINIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI I ICH KONSERWACJI.....	51
11.1 MECHANIZMY FINANSOWANIA OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z BUDŻETU UNII EUROPEJSKIEJ.....	51
11.2 ŹRÓDŁA I ZASADY FINANSOWANIA OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE.....	52
11.3 ŚRODKI PUBLICZNE	53
11.4 ŚRODKI PRYWATNE	54
11.5 ZASADY FINANSOWANIA OPIEKI NAD ZABYTKAMI	55
12. REALIZACJA I KONTROLA ZAPISÓW DOTYCZĄCYCH OPIEKI OCHRONY ZABYTKÓW, ZAWARTYCH W MIEJSCOWYM PLANIE ZAGOSPODAROWANIA GMINY LIPNIK	56
13. POSTANOWIENIA KOŃCOWE.....	56
14. ZAŁĄCZNIKI.....	56

1. WPROWADZENIE

Wśród najważniejszych czynników decydujących o szansach rozwoju społeczno – ekonomicznego oraz o możliwościach kreowania aktywnego społeczeństwa obywatelskiego znajduje się dziedzictwo kulturowe.

Częścią tego dziedzictwa są zabytki ruchome i nieruchome, które jako ślady działalności ludzkiej stanowią źródło informacji o życiu przodków oraz o historycznym rozwoju regionu i kraju. Zachowanie łączności między przeszłością i przyszłością wymaga szczególnej troski o dziedzictwo narodowe, co jest konstytucyjnym obowiązkiem każdego Polaka.

Troska o ochronę dziedzictwa kulturowego nabiera szczególnego znaczenia w warunkach funkcjonowania Polski w unijnej wspólnocie kulturowej. Dokumenty programowe Unii Europejskiej nadają szczególną wagę odrębności kulturowej i zwracają uwagę na potrzebę promowania wspólnego dziedzictwa kulturowego z poszanowaniem zasady respektowania narodowej i regionalnej różnorodności kulturowej. Dziedzictwo kulturowe stanowi także ważny element rozwoju turystyki oraz rozwoju gospodarczego, jako fundament rozwoju przemysłu kultury, który zawiera w sobie nie tylko dziedziny działalności gospodarczej bezpośrednio zajmujące się produkcją i dystrybucją dóbr i usług kultury, ale i działalność niedochodową, która generuje przychód w innych branżach. Z punktu widzenia rozwoju społeczno – gospodarczego, rozwój przemysłu kultury mieści się w modelu Gospodarki opartej na wiedzy:

- 1) tworzy miejsca pracy oraz zapotrzebowanie na wysoko wykwalifikowanych specjalistów,
- 2) opiera się na ponadlokalnych powiązaniach, dziedzictwie kulturowym, wiedzy i informacji,
- 3) jest powiązany z innymi sektorami bazującymi na wiedzy (edukacja, turystyka),
- 4) jest czysty ekologicznie.

Złożoność działań w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego w warunkach gospodarki rynkowej wymaga strategicznego zarządzania tymi zabytkami. Narzędziem realizacji strategii ochrony dziedzictwa kulturowego są programy opieki nad zabytkami województwa, powiatu lub gminy. Program opieki nad zabytkami w Gminie Lipnik na lata 2013 – 2017, zwany w dalszej części Programem, wyznacza priorytety i kierunki działań w dziedzinie opieki i ochrony lokalnego dziedzictwa kulturowego.

Opracowaniu Programu przyświecała idea stworzenia spójnego systemu opieki nad zabytkami obejmującego:

- 1) ochronę i poprawę stanu zasobów środowiska kulturowego,
- 2) promocję i turystyczne udostępnienie lokalnych atrakcji dziedzictwa kulturowego,
- 3) kształtowanie ładu przestrzennego,
- 4) budowanie tożsamości kulturowej i obywatelskiej,
- 5) rozwój społeczno - gospodarczy.

Program za jeden z celów podstawowych przyjmuje pobudzenie wśród lokalnej społeczności świadomości istnienia własnego dziedzictwa kulturowego oraz potrzeby jego ochrony. Coraz więcej osób identyfikuje się z własnym regionem. Na wzmocnienie więzi regionalnych wpływają zwiększające się możliwości swobodnego dysponowania swoim losem oraz przywiązanie do własnych korzeni rodzinnych i narodowych wzmacniające poczucie bezpieczeństwa związane z rodzinnymi stronami. Powoduje to pragnienie posiadania bezpiecznej „małej ojczyzny”. Odzwierciedleniem tych zjawisk jest historia własnego regionu, której widocznym znakiem są lokalne zabytki. Pielęgnacja własnej historii związana jest z ochroną dziedzictwa kulturowego i wymaga wzięcia odpowiedzialności przez właścicieli i użytkowników za właściwy stan zachowania obiektów historycznych oraz aktywnego udziału samorządów w wykorzystaniu i promowaniu dziedzictwa kulturowego. Należy zatem podjąć wszelkie starania w zakresie wspólnej dbałości o wartości historyczne i estetyczne architektury i przestrzeni.

2. PODSTAWY PRAWNE

Stan prawodawstwa ochrony dziedzictwa kulturalnego w Polsce jest od dnia 1 maja 2004 r. Częścią systemu prawa Unii Europejskiej. Do zagadnienia ochrony dziedzictwa kulturowego odnosi się również Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Obowiązek opracowania Programu opieki nad zabytkami w Gminie Lipnik wynika z:

- 1) Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tj. Dz. U. z 2001 r. Nr 142 poz. 1551 z późn. zm.),
- 2) Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r. nr 162 poz. 1568 z późn. zm.),
- 3) Ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2009 nr 151 poz. 1220 z późn. zm.),
- 4) Ustawy z dnia 21 stycznia 1988 r. o Radzie Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa (Dz. U. z 1988 r. nr 2 poz. 2 z późn. zm.),
- 5) Ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. z 1933 r. nr 39 poz. 311 z późn. zm.),
- 6) Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 kwietnia 1988 r. w sprawie organizacji, trybu działania i zasad finansowania Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa (Dz. U. z 1988 r. nr 22 poz. 154),
- 7) Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 27 maja 1999 r. w sprawie określenia sposobu oznakowania granic Pomników Zagłady i ich stref ochronnych, a także wzorów znaków wskazujących na te granice (Dz. U. z 1999 r. nr 47 poz. 473),
- 8) Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 23 października 1936 r. w sprawie wykonania ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. z 1936 r. nr 85 poz. 595).

2.1 OCHRONA ZABYTEKÓW NA PODSTAWIE USTAWY O OCHRONIE ZABYTEKÓW

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa procedurę sporządzania i kontroli realizacji lokalnych i regionalnych programów opieki nad zabytkami. W odniesieniu do samorządu gminnego ustawa ta określa następujący sposób działania:

- 1) przedmiotem programu są wszystkie zabytki niezależnie od form ochrony, jakimi są objęte,
- 2) program sporządza się co 4 lata,
- 3) program przyjmuje rada gminy po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- 4) program jest ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
- 5) Wójt Gminy co 2 lata sporządza sprawozdanie z realizacji programu, które przedstawia radzie gminy.

Podstawą sporządzenia programu jest ewidencja zabytków, a celem głównym programu jest poprawa stanu zachowania zabytków oraz włączenie zabytków w rozwój gospodarczy i społeczny. Program realizuje cele szczególne określone w art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

- 1) włączanie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- 6) określanie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką na zabytkami.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami szczegółowo określa przedmiot, zakres, formy i sposób ochrony zabytków.

Za zabytek uznaje się nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

W myśl powołanej ustawy ochronie i opiece podlegają (bez względu na stan zachowania):

1) zabytki nieruchome będące w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami,
- h) ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- i) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,

2) zabytki ruchome będące w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami,
- e) środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- f) materiałami bibliotecznymi,
- g) instrumentami muzycznymi,
- h) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- i) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,

3) zabytki archeologiczne będące w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto ochronie mogą podlegać nazwy:

- a) geograficzne,
- b) historyczne,
- c) tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków,
- uznanie za pomnik historii zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego (po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków),
- utworzenie parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej, o ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględniające w szczególności ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych.

Zgodnie z powołaną ustawą ochrona zabytków polega, w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu i nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

W myśl powołanej ustawy - opieka nad zabytkiem sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii.

2.2 OCHRONA WALORÓW KULTUROWYCH I HISTORYCZNYCH

Ochrona wartości kulturowych i historycznych jest uwzględniana przy tworzeniu form ochrony na podstawie ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody. Do form ochrony przyrody, które uwzględniają ochronę wartości kulturowych, należą:

- 1) parki narodowe,
- 2) rezerваты przyrody,
- 3) parki krajobrazowe,
- 4) obszary chronionego krajobrazu,
- 5) obszary Natura 2000,
- 6) pomniki przyrody,
- 7) stanowiska dokumentacyjne,
- 8) użytki ekologiczne,
- 9) zespoły przyrodniczo – krajobrazowe,
- 10) ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów.

Na szczególną uwagę zasługuje ochrona wielkoobszarowa w postaci parku krajobrazowego. Zgodnie z art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania i popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju.

2.3 OCHRONA MIEJSC PAMIĘCI

Celem ochrony miejsc pamięci jest zachowanie wszelkich śladów i utrwalenie znaczących dla tożsamości narodowej wydarzeń, faktów, postaci z dziejów państwa i narodu polskiego, walk o zjednoczenie i niepodległość ze szczególnym uwzględnieniem celów wychowawczych i edukacyjnych, tak aby służyły popularyzacji wiedzy o dokonaniach Polaków, stanowiły trwały element tożsamości narodowej i składnik współczesnego życia.

Miejsca, obiekty i znaki pamięci narodowej jako ważny składnik tożsamości po-winny być chronione przez wszystkich obywateli.

3. KOMPETENCJE W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTEKÓW

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* dokonuje podziału kompetencji w zakresie ochrony zabytków. Organami ochrony zabytków są:

- 1) minister kultury, w imieniu którego działa Generalny Konserwator Zabytków,
- 2) wojewoda, w imieniu którego działa wojewódzki konserwator zabytków.

Na szczeblu centralnym organem zajmującym się ochroną zabytków jest Generalny Konserwator Zabytków. Do jego zadań należy w szczególności:

- 1) opracowywanie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- 2) realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad nimi,
- 3) podejmowanie działań związanych ze wspieraniem rozwoju regionalnego i realizacją kontraktów wojewódzkich w sprawach opieki nad zabytkami,
- 4) prowadzenie krajowej ewidencji zabytków i krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych nieprawnie za granice,
- 5) wydawanie decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach ochrony zabytków,
- 6) organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie przestrzegania oraz stosowania przepisów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- 7) sprawowanie nadzoru nad działalnością wojewódzkich konserwatorów zabytków,
- 8) promowanie badań naukowych w zakresie konserwacji zabytków,
- 9) organizowanie szkoleń dla służb konserwatorskich,
- 10) organizowanie konkursów promujących opiekę nad zabytkami, w tym przyznawanie wyróżnień, nagród pieniężnych i rzeczowych,
- 11) opiniowanie wniosków o nadanie odznaki za opiekę nad zabytkami,
- 12) współpraca z organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków,
- 13) organizowanie szkoleń w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- 14) podejmowanie działań związanych z troską o zabytki dotyczące historii Polski pozostające poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Na szczeblu wojewódzkim organem zajmującym się ochroną zabytków jest wojewódzki konserwator zabytków, którego powołuje i odwołuje wojewoda na wniosek Generalnego Konserwatora Zabytków lub za jego zgodą. Do zadań wojewódzkiego konserwatora zabytków zgodnie z powołaną ustawą należy w szczególności:

- 1) realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad nimi,

- 2) sporządzanie, w ramach własnych środków budżetowych, planów finansowania ochrony zabytków i opieki nad nimi,
- 3) prowadzenie rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gromadzenie dokumentacji w tym zakresie,
- 4) wydawanie decyzji, postanowień i zaświadczeń dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi,
- 5) sprawowanie nadzoru nad prawidłowością prowadzonych badań konserwatorskich, architektonicznych, prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i innych działań przy zabytkach oraz badań archeologicznych,
- 6) organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami,
- 7) opracowywanie wojewódzkich planów ochrony na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz koordynacja działań przy realizacji tych planów,
- 8) upowszechnianie wiedzy o zabytkach,
- 9) współpraca z innymi organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków. Kompetencje w zakresie ochrony zabytków na szczeblu gminnym- zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – sprawuje:

1. wójt, burmistrz, prezydent, który :

- 1) sporządza plan ochrony parku kulturowego, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- 2) przedstawia do zatwierdzenia radzie gminy planu ochrony parku kulturowego,
- 3) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków,
- 4) przyjmuje zawiadomienia o odkryciu, w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem lub zawiadomienia o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym,
- 5) przekazuje wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków, nie dłużej niż w terminie 3 dni, przyjętego zawiadomienia o odkryciu, w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem lub zawiadomienia o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym,
- 6) sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami,
- 7) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie z realizacji programu opieki nad zabytkami,
- 8) przedstawia sprawozdanie z realizacji programu opieki nad zabytkami radzie gminy,
- 9) występuje z wnioskiem o przyznanie osobom zasłużonym w sprawowaniu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami odznaki za opiekę nad zabytkami,
- 10) realizuje sprawy z zakresu właściwości wojewody, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, powierzonych przez wojewodę, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, w drodze porozumienia.

2. Rada gminy, która:

- 1) uwzględnia zadania z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu strategii rozwoju gminy, studiów uwarunkowań i kierunków oraz planów zagospodarowania przestrzennego gminy, a w szczególności:
 - a) postanowień krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
 - b) rozwiązań niezbędnych do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu,
 - c) przeznaczenia i zasad zagospodarowania terenu uwzględniających opiekę nad zabytkami,
- 2) uwzględnia w studium uwarunkowań i kierunków oraz w planie zagospodarowania przestrzennego gminy, w szczególności:

- a) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - b) ochronę innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - c) ochronę parków kulturowych,
 - d) ustaleń gminnego programu opieki nad zabytkami,
 - e) ustalanie strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków,
- 3) przyjmuje gminny program opieki nad zabytkami, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- 4) uwzględnia ewidencję zabytków jako podstawę do sporządzania programu opieki nad zabytkami,
- 5) udziela dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru na zasadach określonych w podjętej przez siebie uchwale,
- 6) prowadzi wykaz udzielonych dotacji,
- 7) informuje o udzielonych dotacjach na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku inne organy uprawnione do udzielania takich dotacji,
- 8) przyjmuje zabytek, w trybie i na zasadach przewidzianych w przepisach o gospodarce nieruchomościami, który został wywłaszczony przez starostę jeżeli nie było możliwe usunięcie zagrożenia, dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, polegającego na możliwości jego zniszczenia lub uszkodzenia – na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- 9) podejmuje uchwały, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, w sprawie utworzenia parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej,
- 10) zatwierdza plan ochrony parku kulturowego,
- 11) tworzy jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem kulturowym w celu realizacji zadań związanych z jego ochroną,
- 12) sporządza miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszarów, na których utworzono park kulturowy,
- 13) uwzględnia w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w ustaleniach miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oprócz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia oraz ustaleń planów ochrony parków kulturowych, inne zabytki nieruchome wskazane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków do czasu założenia gminnej ewidencji zabytków.

4. KONTEKST PROGRAMOWY

Program opieki nad zabytkami w Gminie LIPNIK koresponduje z założeniami dokumentów programowych Gminy Lipnik, Województwa Świętokrzyskiego oraz dokumentami krajowymi, w szczególności:

- 1) Krajowym programem ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- 2) Narodową Strategią Rozwoju Kultury wraz z Uzupełnieniem Narodowej Strategii Rozwoju Kultury,
- 3) Strategią Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego,
- 4) Strategią Rozwoju Turystyki w Województwie Świętokrzyskim,
- 5) Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego,
- 6) Strategią Rozwoju Gminy Lipnik 2013-2017
- 7) Planem ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych Gminy Lipnik

4.1 KRAJOWY PROGRAM OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego obowiązek sporządzenia Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Celem tego programu jest stworzenie warunków niezbędnych do sprawowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz wzmocnienie ochrony i opieki nad materialną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami obecnie jest opracowywany. W tezach do tego Programu określono siedem podstawowych zasad konserwatorskich:

- a) primum non nocere (po pierwsze nie szkodzić),
- b) maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
- c) minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymanie się od działań niekoniecznych),
- d) usuwania tylko tego, co na oryginał działa niszcząco,
- e) czytelności i odróżnialności ingerencji,
- f) odwracalności metody i materiałów,
- g) wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Zasady te powinny być uwzględniane podczas prowadzenia wszelkich prac przy zabytkach m.in. przez pracowników urzędów, konserwatorów dzieł sztuki, architektów, urbanistów, pracowników budowlanych, archeologów, badaczy, właścicieli, użytkowników i innych.

W tezach do Programu wyznaczone zostały następujące cele działań:

1. w zakresie uwarunkowań ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) pełna ocena stanu, a także kategorii i stopnia zagrożeń krajowego zasobu:
 - a) zabytków ruchomych,
 - b) zabytków nieruchomych,
 - c) dziedzictwa archeologicznego,
 - d) pomników historii,
 - e) obiektów wpisanych na listę światowego dziedzictwa,
- 2) wyznaczenie stref o szczególnym zagrożeniu dla zabytków archeologicznych,
- 3) objęcie skuteczną i zorganizowaną ochroną przynajmniej najcenniejszych zabytków techniki,
- 4) ocena stanu służb i ich możliwości wypełniania zadań z zakresu ochrony zabytków,
- 5) ocena stanu i stopnia objęcia opieką zabytków – m.in. rozwijanie i podnoszenie skuteczności instytucjonalnej i społecznej ochrony i opieki nad zabytkami,
- 6) udoskonalenie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym i zabytkami.

2. W zakresie działań o charakterze systemowym:

- 1) powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa,
- 2) przygotowanie strategii ochrony dziedzictwa kulturowego - wprowadzenie jej do wszystkich dziedzin i na wszystkie poziomy zarządzania i gospodarowania.

3. Stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej.

4. W zakresie dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania:

- 1) tworzenie systemu i stale aktualizowanych, elektronicznych baz informacji o zasobach i stanie zabytków w Polsce i ich dokumentacji,
- 2) gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o:
 - a) stanie zachowania zabytków,

- b) postępach i wynikach prac konserwatorskich i restauratorskich,
- c) zagrożeniach dla zabytków,
- d) prawidłowości zarządzania zabytkami,
- e) bezpieczeństwie użytkowania obiektów zabytkowych,
- f) innych formach ochrony dziedzictwa,

3) wypracowanie i wprowadzenie szczegółowych zasad ochrony dziedzictwa w planach zagospodarowania przestrzennego wypracowanie standardów zagospodarowania i estetyki zabytkowych przestrzeni publicznych.

5. W zakresie kształcenia i edukacji:

- 1) utrzymanie i doskonalenie dotychczas wypracowanego systemu kształcenia w dziedzinie konserwacji ochrony. Zorganizowanie systemu podnoszenia kwalifikacji w każdej grupie zawodowej pracującej na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego,
- 2) kształcenie społeczeństwa w duchu poszanowania dla autentyzmu oraz wartości materialnych i niematerialnych wspólnego, wielokulturowego dziedzictwa. Budowanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony zabytków odczytywanych jako źródło tożsamości, wiedzy i dumy z przeszłości, tradycji, wiedzy o sposobie życia i pracy przodków,
- 3) upowszechnianie wśród właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych znajomości zasad konserwatorskich, zasad etyki i profilaktyki konserwatorskiej. Tworzenie mechanizmów ekonomicznych sprzyjających prawidłowemu traktowaniu obiektów zabytkowych.

6. W zakresie współpracy międzynarodowej:

- 1) wzmocnienie obecności Polski w światowym i europejskim środowisku działającym na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i promocja polskich osiągnięć w tej dziedzinie,
- 2) oparcie działań na pojęciu wspólnego dziedzictwa kultury ludzkości. Troska o ochronę polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą..

4.2 NARODOWA STRATEGIA ROZWOJU KULTURY, UZUPEŁNIENIE NARODOWEJ STRATEGII KULTURY

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013 przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. określa zasad polityki kulturalnej państwa w warunkach rynkowych. Misją strategii jest zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020 zakłada że, działania podejmowane w ramach Strategii powinny prowadzić do następujących efektów:

- a) zmniejszenie dysproporcji w dostępie do kultury w regionach,
- b) zwiększenie udziału kultury w PKB,
- c) zwiększenie liczby małych i średnich przedsiębiorstw oraz liczby zatrudnionych w przemysłach kultury,
- d) radykalna poprawa podstawowej infrastruktury kultury i stanu zabytków,
- e) stworzenie markowych produktów turystyki kulturowej,
- f) wykształcenie więzi pomiędzy kulturą, edukacją i nauką w kształtowaniu kapitału społecznego.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020 precyzuje również cele Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020, które obejmują:

- 1) **Cel strategiczny** : zrównoważenie rozwoju kultury w regionach,
- 2) **Cele uzupełniające** :
 - a) wzrost efektywności zarządzania sferą kultury,

- b) zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju i dostępie do kultury,
- c) wzrost udziału kultury w PKB,
- d) zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków,
- e) modernizacja i rozbudowa infrastruktury kultury,
- f) wzrost uczestnictwa w kulturze,
- g) rozwój szkół artystycznych i zwiększenie liczby godzin edukacji kulturalnej w szkolnych programach,
- h) efektywna promocja twórczości,
- i) promocja polskiej kultury za granicą,
- j) ochrona własności intelektualnej i walka z piractwem,
- k) wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury,
- l) rozwój przemysłów kultury (kinematografia, media, design, wydawnictwa, fonografia).

Cele cząstkowe realizowane będą w ramach obszarów priorytetowych, którym odpowiadają Programy Operacyjne:

- a) Promocja twórczości,
- b) Dziedzictwo kulturowe,
- c) Promocja czytelnictwa,
- d) Edukacja kulturalna i upowszechnianie kultury,
- e) Obserwatorium kultury,
- f) Promocja kultury polskiej za granicą,
- g) Rozwój infrastruktury kultury i szkolnictwa artystycznego oraz wzrost efektywności zarządzania kulturą,
- h) Promesa Ministra Kultury,
- i) Media z kulturą,
- j) Rozwój inicjatyw lokalnych,
- k) Znaki Czasu.

4.3 STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO

Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do 2020 r. została przyjęta uchwałą Nr XLII/508/06 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 26 października 2006 r. Celem generalnym Strategii jest wzrost atrakcyjności Województwa jako podstawy zintegrowanego rozwoju w sferze społecznej, gospodarczej i przestrzennej. Wśród czynników wpływających na poprawę wizerunku Województwa Strategia wymienia zasoby dziedzictwa kulturowego: liczne i różnorodne zasoby dóbr kultury, wielość tradycji historycznych i miejsc związanych z przeszłością narodu polskiego oraz bogato reprezentowaną tradycyjną kulturę i sztukę ludową. Elementy te są podstawą oferty turystycznej regionu. Jako jeden z celów strategicznych prowadzących do osiągnięcia celu generalnego dokument wymienia Ochronę i racjonalne wykorzystanie zasobów przyrody i dóbr kultury w ramach priorytetu 2 - Ochrona i udostępnienie dziedzictwa kulturowego wskazuje następujące kierunki działań:

- a) zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków,
- b) modernizacja i rozbudowa infrastruktury kultury,
- c) zwiększanie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości,
- d) poprawa warunków funkcjonowania instytucji artystycznych,

e) poprawa warunków funkcjonowania bibliotek, w szczególności naukowych i akademickich, oraz zwiększenie dostępności do nowoczesnych usług bibliotecznych, z wykorzystaniem technologii informatycznych,

f) wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury,

g) poprawa dostępności mieszkańców do oferty kulturalnej poprzez wspieranie instytucji poszerzających ofertę programową, umożliwiającą aktywne uczestnictwo w życiu kulturalnym,

h) tworzenie nowych miejsc pracy związanych z ochroną i udostępnianiem dziedzictwa kulturowego.

STRATEGIA ROZWOJU GMINY LIPNIK

Gminny Program ochrony zabytków jest spójny ze strategią rozwoju Gminy Lipnik. Wpisuje się w część 3 pod nazwą "Zarządzanie Strategiczne", gdzie w punkcie 3 pt. "Opracowana perspektywa winna wytyczać działania w zakresie min. ochrony dziedzictwa kulturowego oraz wspierania rozwoju kultury" oraz działań w zakresie turystyki i agroturystyki w Gminie.

Strategia ta zawiera cele strategiczne min. (rozwój turystyki i agroturystyki), gdzie wśród kilku zadań do realizacji znajdujemy punkt (identyfikacja walorów turystycznych gminy). Żeby to uczynić należy posiłkować się gminnym Programem ochrony zabytków.

Strategia zawiera również zadanie pod nazwą "Promocja Gminy szeroko rozumiana". Tu również może być wykorzystany merytoryczny materiał dotyczący inwentaryzacji zabytków.

4.5 PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego został przyjęty uchwałą Sejmiku nr XXIX/399/02 z dnia 26 kwietnia 2002 r. Głównym założeniem regionalnej polityki przestrzennej w zakresie gospodarowania zasobami dziedzictwa kulturowego jest **skuteczniejsza ochrona i rewaloryzacja zabytków** oraz **racjonalne ich udostępnienie** z myślą o poszerzeniu wiedzy zwłaszcza młodego pokolenia, świadomości historycznej obywateli, a także **wykorzystaniu jako czynnika rozwoju gospodarczego i promocji**. Ważnym zadaniem jest także wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w procesie **pobudzania i utrwalania tożsamości regionalnej** ogółu mieszkańców przy jednoczesnym zachowaniu i kultywowaniu specyfiki lokalnej i subregionalnej. Plan określa priorytetowe obszary działań:

- 1) intensyfikacja i pogłębianie rozpoznania zasobów i walorów dziedzictwa kulturowego, dotychczas nie sklasyfikowanych lub mało rozpoznanych,
- 2) ochrona i rewaloryzacja zabytkowych układów przestrzennych miast,
- 3) zachowanie najcenniejszych walorów artystyczno - krajobrazowych,
- 4) zachowanie i ochrona obiektów i zespołów o najwyższej randze i szczególnym znaczeniu dla kultury narodowej i dziedzictwa światowego,
- 5) promocja i udostępnianie najcenniejszych walorów i zasobów.

Głównym celem polityki przestrzennej jest zachowanie i umacnianie regionalnej tożsamości kulturowej, jak też zapewnienie ochrony i rewaloryzacji zasobów dziedzictwa kulturowego, stosownie do przepisów ustawy o ochronie dóbr kultury oraz innych ustaw związanych z tą problematyką. Plan określa również **cele wspomagające** :

- 1) dążenie do pełnego rozpoznania zasobów dziedzictwa kulturowego, wprowadzenie do ewidencji konserwatorskiej zasobów ujawnionych lub zweryfikowanych,
- 2) objęcie ochroną parkową najcenniejszych obszarów kulturowych oraz unikalnych zespołów lub obiektów zabytkowych,
- 3) dążenie do zwiększenia rangi ochronnej w skali światowej i krajowej obiektów, zespołów i układów urbanistyczno - krajobrazowych o szczególnym znaczeniu dla kultury narodowej i historii,
- 4) zwiększenie zakresu ochrony prawnej zespołów i obiektów objętych jedynie ewidencją, a ważnych dla tożsamości regionalnej i lokalnej (szczególnie zagrożonych) przez dokonywanie wpisów do rejestru dóbr kultury,

5) przeprowadzenie prac rewaloryzacyjnych najcenniejszych zabytkowych zespołów urbanistycznych oraz ciekawych zespołów staromiejskich, zwłaszcza zagrożonych.

Zasady realizacji wymienionych wyżej celów polegają na:

- 1) respektowaniu wymogów ochronnych oraz umożliwieniu rewaloryzacji zagrożonych zespołów lub obiektów zabytkowych, objętych rejestrem dóbr kultury,
- 2) zachowanie i rewaloryzacja niszczących obiektów kultowych, dawnych cmentarzy oraz innych miejsc i wyróżników bogatej historii regionu,
- 3) archeologiczne badania ratunkowe na terenach realizowanych lub przewidywanych inwestycji wielkoobszarowych,
- 4) działania ochronno-rewaloryzacyjne dostosowane do lokalnej specyfiki,
- 5) atrakcyjna oferta inwestycyjno-handlowa obiektów zabytkowych przewidzianych do sprzedaży,
- 6) wzrost świadomości społecznej co do znaczenia i wartości obiektów kulturowych dla rozwoju, promocji oraz integracji regionalnej.

4.6 PLAN OCHRONY ZABYTKÓW NA WYPADEK KONFLIKTU ZBROJNEGO I SYTUACJI KRYZYSOWYCH DLA GMINY LIPNIK

Celem opracowania Gminnego Planu Ochrony Zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Gminy LIPNIK było wzmocnienie ochrony i opieki nad ważną częścią dziedzictwa kulturowego jaką są zabytki. Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich mających na celu ich ratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem. Przedsięwzięcia są realizowane poprzez:

1. zapobieganie i prowadzenie prac przygotowawczych w czasie poprzedzającym wystąpienie konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej,
2. podwyższeniu gotowości wprowadzanej w okresie narastania bezpośredniego zagrożenia przez organy kierowania kryzysowego,
3. reagowanie w czasie wystąpienia i trwania konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej,
4. zabezpieczenie i dokumentowanie po ustąpieniu konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej.

Zapobieganie i prowadzenie prac przygotowawczych obejmuje w szczególności następujące przedsięwzięcia i czynności:

- 1) opracowanie planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz ich aktualizację,
- 2) kontrolę i doskonalenie stanu technicznego zabytków,
- 3) instalowanie i utrzymywanie w sprawności urządzeń i systemów zabezpieczenia zabytków, w tym sygnalizacji wykrywania i alarmowania,
- 4) wykonywanie ewidencji i dokumentacji zabytków podlegających ochronie,
- 5) projektowanie i wykonywanie inżyniersko-technicznych prac zabezpieczających przy zabytkach takich jak:
 - a) podwyższenie klasy odporności ogniowej i poprawa właściwości konstrukcyjnych,
 - b) zabezpieczenia przed skutkami wybuchów, wichur, śnieżyc, powodzi lub zalania z innych przyczyn, osunięć lub zapadnięć gruntu,
 - c) obudowa lub osłona fragmentów szczególnie wartościowych i narażonych na destrukcję.

Podwyższenie gotowości wprowadzanej w okresie narastania bezpośredniego zagrożenia przez organy kierowania kryzysowego obejmuje:

- 1) demontaż i ukrycie najcenniejszych detali architektonicznych i elementów wyposażenia,

2) przygotowanie i rozmieszczenie znaków Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokołem o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze dnia 14 maja 1954 r.(Dz. U. Z 1957r.Nr 46, poz.212), zwanej dalej „Konwencją haską”

3) zgromadzenie i utrzymywanie w gotowości urzędów, sprzętu, narzędzi, opakowań, materiałów niezbędnych do wykonywania prac zabezpieczających i działań ratowniczych,

4) zorganizowanie systemu monitorowania zagrożeń, alarmowania i powiadamiania,

5) wyznaczenie i przygotowanie zespołów ludzkich do prac zabezpieczających i działań ochronnych,

6) zorganizowanie współdziałania właścicieli, zarządców i użytkowników zabytków, organów administracji publicznej, specjalistycznych służb, jednostek i instytucji, Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz wolontariatu. Podczas reagowania- prowadzi się akcje ratownicze oraz udziela pomocy jednostkom ratowniczo-gaśniczym.

Zabezpieczenie i dokumentowanie obejmuje:

1. Zabezpieczenie zabytków przed dalszą destrukcją po ustąpieniu bezpośredniego zagrożenia.

2. Dokumentowanie zdarzeń, strat i podjętych działań.

3. Informowanie właściwych organów administracji publicznej w szczególności wojewódzkiego konserwatora zabytków oraz organów założycielskich o stratach, podjętych działaniach i ewentualnych potrzebach pomocy.

Ochrona zabytków ruchomych polega ponadto na podjęciu, w zależności od sytuacji i posiadanych możliwości, następujących czynności:

1. Zabezpieczenie ich przed zniszczeniem lub uszkodzeniem, w miejscu stałego przechowywania oraz zorganizowania stałego dozoru.

2. Przemieszczeniu do innych, przygotowanych pomieszczeń jednostki organizacyjnej.

3. Rozsrodkowaniu zabytków do innych, przygotowanych obiektów w tej samej miejscowości.

4. Ewakuacji do wyznaczonych i uprzednio przygotowanych obiektów poza miejscowością ich stałego przechowywania, jeżeli nie ma możliwości ich właściwego zabezpieczenia na miejscu lub w tej samej miejscowości oraz zapewnieniu stałego dozoru.

5. Ewakuacji najcenniejszych zabytków za granicę w przypadku konfliktu zbrojnego.

6. Przyjmowaniu na wniosek właściciela lub posiadacza cennych zabytków na czasowe przechowywanie przez publiczne jednostki organizacyjne kultury.

5. CHARAKTERYSTYKA POWIATU OPATOWSKIEGO

Walory Przyrodnicze

Powiat Opatowski leży we wschodniej części województwa świętokrzyskiego. Powiat tworzy 8 gmin: Opatów (siedziba władz powiatowych), Ożarów, Baćkowice, Iwaniska, Lipnik, Sadowie, Tarłów, Wojciechowice. Na terenie wymienionych gmin leżą 2 miasta- Opatów oraz Ożarów.

Powiat opatowski zajmuje obszar między wschodnią częścią Gór Świętokrzyskich, a południową częścią wyżyny Łżeckiej. Wschodnia granica powiatu opatowskiego biegnie wzdłuż rzeki Wisły.

Opatowskie (rozumiane jako powiat) pod względem przyrodniczym należy do obszaru Sandomierskiego Gór Świętokrzyskich. Charakterystyczną cechą tej krainy (zwanej też Wyżyną Opatowską) na przeważającym terytorium to pokrywa lessowa. Powinowactwo z Górami Świętokrzyskimi jednak jest tu widoczne w niektórych skąpych raczej odkrywkach. Naniesiony wczynie cofania się lodowca przez wiatry pył lessowy osiadł na twardych skałach paleozoicznych i zmienił charakter krajobrazów. Powstała urodajna Wyżyna Sandomierska. Less okazał się bowiem znakomitą glebą i dlatego obszar ten od dawna przyciąga tu ludzi. Bez przesady można stwierdzić, że człowiek od 5 tysięcy lat oddziałuje tu na wierzchnią warstwę ziemi.

Wczynie tradycyjnego rolnictwa nie było w zasadzie większych różnic w charakterze krajobrazu kulturowego Opatowszczyzny i Sandomierszczyzny. Malolowniczo ułożone szerokie pasy szachownic łąk pszenno-buraczanych upraw, zwarte wioski, folwarki szlacheckie, małe zagajniki dzikiej roślinności w niedostępnych jarach i wąwozach to typowy obraz tej gęsto zaludnionej krainy. Lasy z rzadka pokrywały tę

okolice- jedynie od zachodu zalesione pasmo Jeleniowskie Gór Świećokrzyskich zamykało ciemnym pasem widnokrąg, także północny fragment powiatu. Jednakże w ostatnich 30 latach XX wieku zmienił się pejzaż w Opatowskiem. Pojawiły się też sady i jagodniki.

Originalnym walorem przyrodniczym i estetycznym powiatu jest bogata, urozmaicona rzeźba terenu łagodnie pofałdowanych wzgórz. Urodzajność lessu (dzięki gruzelkowej strukturze tej gleby) powoduje, że nawet na pionowych ścianach wąwozów nieźle egzystuje roślinność. Dlatego Opatowskie jest krainą bujnie pleniącej się, dorodnej i długo zielonej flory. Tam gdzie jest duże nasłonecznienie i jest sucho rozsiała się reliktowa roślinność kserotomiczna, charakterystyczna dla stepów, rzadka dla Polski.

Życie społeczno- gospodarcze

Mimo, że powiat opatowski jest typowo rolniczym, to tutejsze władze wykazują duże zainteresowanie rozwojem lokalnej pozarolniczej działalności gospodarczej. Główny nacisk kładzie się na poprawę infrastruktury technicznej, rozwój i dostosowanie systemu edukacji do aktualnych potrzeb, równoważenie rozwoju obszarów wiejskich oraz ochronę środowiska i eksportowanie bogactwa tak historycznego, jak i kulturalnego regionu.

Rolnictwo

Podstawowym źródłem utrzymania ludności jest rolnictwo, które skupione jest w sektorze prywatnym. Na terenie powiatu jest 12 tys. gospodarstw, a średni apowierzchnia gospodarstwa rolnego wynosi ponad 10 ha. W pow. Opatowskim zwiększa się ostatnio areał gospodarstw indywidualnych. Powstają też wielohektarowe przedsiębiorstwa nastawione na produkcję towarową.

Tradycja i kultura

Nie tylko przyroda i jej walory turystyczne, ale także kultura jest istotnym elementem promocji powiatu opatowskiego, Bogactwo tak krajobrazowe, jak i historyczne inspiruje do organizowania imprez kulturalnych o zasięgu nie tylko powiatowym czy krajowym, ale również międzynarodowym. Na krajobraz kulturowy składają się działania zorganizowane przez lokalne instytucje i placówki, stowarzyszenia, ale również spontaniczne tkwiące w sferze folkloru i sztuki ludowej i indywidualna twórczość artystów i literatów.

Nasze dziedzictwo

Na terenie powiatu opatowskiego zachowało się kilkadziesiąt zabytkowych kościołów różnych stylowo, kilkaset figur, kapliczek i krzyży przydrożnych, które są nie tylko obiektami kultu religijnego, ale również małymi muzeami, pełnymi dzieł sztuki. Specjalne miejsce w dorobku Opatowszczyzny zajmuje artystyczna kamieniarka, którą to można jeszcze spotkać na zabytkowym cmentarzu niemal przy każdej parafii. Do zabytkowej spuścizny należy też budownictwo świeckie: chałupy, dwory i zamki.

6. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO W GMINIE LIPNIK

Gmina Lipnik geograficznie położona jest na Wyżynie Małopolskiej w skład, której wchodzi Wyżyna Kielecka podzielona na 6 mezoregionów. Jeden z nich nazywa się Wyżyną Sandomierską, która jest przedłużeniem Gór Świętokrzyskich, cechuje ją pokrywa lessowa. Lessy, które zajmują całą powierzchnię gminy wyznaczają charakter krajobrazowo-gospodarczy Lipnika i pozostałych wiosek tworzących tę jednostkę administracyjną w powiecie opatowskim: łagodne wzgórza przechodzą miejscami w płaszczyzny pól, urodzajnych bardzo, szczególnie tam gdzie ostał się bądź zgromadził czarnoziem. Skomplikowane dzieje geologiczne spowodowały jednak, że na tej ziemi pełno dolin, dolinek, wąwozów, jarów, obsuwisk, naturalnych odkrywek glebowych. Urodzajną glebę rzeźbi tu również erozja wodna nie tylko urozmaicając pejzaż, ale również będąc źródłem kłopotów agrotechnicznych.

Od co najmniej 5 tysięcy lat człowiek intensywnie uprawiał tu rolę. Żyzna ziemia w połączeniu z łagodnym klimatem sprzyjała osadnictwu. Już w neolicie mamy tu spore zaludnienie, o czym świadczą liczne znaleziska archeologiczne. Większość wsi wchodzących w skład gminy Lipnik istniała już w średniowieczu. Mieszkańcy należeli do parafii strzyżowickiej, malickiej, goźlickiej, włostowskiej i mydlowskiej stosunkowo gęsto zaludnionych w tamtych czasach.

Przez następne stulecia wioski gminy Lipnik należały do średniozamożnych szlacheckich rodów sandomierskich. Często wsie składały się z dwóch części: włościańskiej i folwarku. Taki układ zachował się do uwłaszczenia, kiedy to pojawiło się po parcelacji części gruntów kilka kolonii. W XIX w. powstał na terenie

gminy wielki majątek ziemski, klucz włostowski należący do Karskich, prężnego rodu ziemiańskiego, twórcy przemysłu rolnego na tym terenie.

Kolejne wielkie zmiany zaszły na tym skrawku Polski po kataklizmie wojennym, kiedy to w 1945 r. chłopci otrzymali w wyniku reformy rolnej dworską ziemię. Nadal, więc jak przed wiekami, podstawą działalności gospodarczej mieszkańców gminy było typowe rolnictwo o kierunku roślinno-hodowlanym. Ostatnie, dziesięciolecia zmieniają częściowo profil rolnictwa gminy. Niektóre wioski za przykładem sąsiedniej gminy Obrazów zajęły się produkcją warzywniczą i sadowniczą.

Szansą dla niektórych miejscowości położonych przy ważnej drodze Warszawa-Rzeszów może być przydrożna infrastruktura, szczególnie na rozdrożu w Lipniku. Drugą szansą do tej pory zupełnie niewykorzystaną - jest spory potencjał turystyczny. Ziemia lipnicka ma bowiem urokliwe krajobrazy, szczególnie ciekawa krajoznawczo jest dolina Opatówki o walorach wręcz uzdrowiskowych (specyficzny mikroklimat i dobre wody źródlane). Wspomnieć też należy o wartościach geologicznych tej krainy, które mogą być zachętą do uprawiania turystyki, a także do rozwoju agroturystyki. Nie brakuje też ciekawych ludzi, zabytków architektury i obfitej spuścizny historycznej..

Przyroda Gminy Lipnik

Klimat

Urozmaicona rzeźba terenu i spore deniwelacje powodują powstawanie *inwersji termicznych w zagłębieniach terenowych czyli dużych różnic w temperaturze między np. wyso czynną a dnem doliny*. Mogą dochodzić do 3-50C. Na dnie wąwozów i dolin zalega zimne i wilgotne powietrze. Cechą charakterystyczną Wyżyny Sandomierskiej jest również występowanie zboczy chłodnych (o wystawie północ nej) i ciepłych (o wystawie południowej).

Gleby

Gleby gminy Lipnik to jej największe bogactwo. Występują tu najlepsze i to na sporym obszarze. Czarnoziemy występują przede wszystkim we Włostowie i okolicy. Jest ich około 45%, w Lipniku i okolicy 30% - w stosunku do innych gleb. Jednak w całej strukturze glebowej całej gminy Lipnik dominują gleby pyłowe wytworzone z lessu. W dolinie Opatówki, szczególnie w strefie wylewów tej rzeki osadziły się również urodzajne, ale trudniejsze do uprawy mady.

Lasy

Lasów w gminie Lipnik nie jest dużo. Na 7290 ha użytków rolnych lasów i gruntów leśnych jest zaledwie 319 ha. *Urodzajna ziemia, wczesne osadnictwo, duże zaludnienie, to czynnik małej lesistości tego terenu. Największy las to kompleks w Międzygórzu o powierzchni 95,2 ha. W sąsiednich Ślabuszevicach dominują drzewa ponad 50 letnie. W dolinie Opatówki spotyka się miejscami las wilgotny, występujący u podnóża Opatówki pod Ślabuszevicami, w dolinie Życha wy pod Żurawnikami, w wąwozie łączki w Międzygórzu. Dodać trzeba, że w tej dolinie występują łąki łęgowe, a w Malicach łąki grądowe.*

Naturalny świat roślinny i zwierzęcy

Na górnych partiach zboczy doliny Opatówki a także na ścianach wąwozów, rozdołów i na wzgórzach o wystawie południowej spotyka się stanowiska reliktovej roślinności stepowej. Niedostępne i trudne do uprawy wąwozy i jary są siedliskiem dla tworzenia się naturalnych zbiorowisk roślin nych - gdzie można obserwować wtórne powstawanie zespo łów, często z udziałem roślin uprawianych przez człowieka.

Dzikie i bujne ostoje są też dobrym środowiskiem dla dzikiej zwierzyny (zające, sarny, lisy, lasice, kuny, dzikie króliki, kuropatwy, bobry).

Zabytki przyrody

Po byłych właścicielach dworów pozostało kilka mniej lub bardziej czytelnich parków. Można tam spotkać piękne i stare okazy drzew ozdobnych. Często pojedyncze drzewa są jakbyżywymi pomnikami i jedynym śladem po domostwach ziemian. Takie miejsca zachowały się m.in. we Włostowie, Leszczkowie, Gołębiowie, Uszarnowie, Malicach, Ślabuszevicach, Łownicy.

Wody

Główna rzeka przepływająca przez gminę Lipnik to Opatówka (dawniej zwana Łukawą). Mniejsze rzeczki to m.in.: Kurówka (zwana też za Groblą), Lisowski Potok, Jagnianka. Na terenie gminy położonych jest

kilkadziesiąt źródeł i wysięków *dobrej, ale twardej wody*. Wyflęwy z reguły zlokalizowane są u podnóży zboczy doliny Opatówki. Najwięcej źródeł znajduje się w okolicach Gołębiowa, Lipnika i przede wszystkim Międzygórza - w dolinach Chelmono, Zwałiska, Zapusty i Łączki. Dalej spotyka się źródła w Gozdawie, Leszczkowie, Żurawnikach Dolnych i Włostowie. Woda wypływa z dolomitów i wapieni środkowodewońskich. Woda z tych źródeł ma wysoką jakość, a źródła sporą wydajność. Największą ma źródło w Międzygórzu - 9,5 l na sekundę. Źródła można też spotkać na zboczu Grzbietu Kleczanowskiego a więc w Gołębowie, Usarzewie, Osinach i Sternalicach. Tam, gdzie kiedyś był brzeg morza miocenckiego (w Kaczycach, Swojkowie, Marycinie, Słoptowie i Włostowie) źródła mają wypływy ze szczelin skalnych (wapieni i dolomitów). Mają czystą, twardą i zasadową w odczynie wodę. Pisząc o zasobach wodnych gminy należy wspomnieć o zbiornikach wodnych m.in. w Leszczkowie (staw ok. 3 ha), Kurowie, Lipniku (dawny kamieniołom) i niewielkim stawie w Gołębowie. Naturalnymi zbiornikami są stawy we Włostowie i Swojkowie. Dodać trzeba, że w dolinie Opatówki (okolice Męczenic i Malic) występują mokradła na podmokłych łąkach.

Na terenie gminy Lipnik, we Włostowie, znajduje się jeden z głównych zbiorników wód podziemnych (GZWP) woj. świętokrzyskiego zaopatrujący w wodę mieszkańców kilku gmin. Włostowski zbiornik ma 108 km² powierzchni, w jego zasoby dyspozycyjne są szacowane na 500 m³/h. Charakter zbiornika szczelinowo-krasowy w skałach wapiennych i dolomitowych z dewonu środkowego i górnego.

Do współczesności

Prehistoria

Opis dziejów ziemi lipnickiej rozumianej jako terytorium gminy należy zacząć od perturbacji geologicznych tego skrawka skorupy ziemskiej, jako że zupełnie inaczej niż teraz, wyglądał tu krajobraz w erze paleozoicznej. Dzielimy ją na 6 okresów. W pierwszym i najstarszym dolnokambryjskim teren Sandomierszczyzny, a więc Gór Świętokrzyskich, zalewało płytkie morze. Żyły w nim drobne zwierzątka o cienkich skorupkach, m.in. trylobity, o czym dowodzi wydobywany w tej okolicy żwir na drogi.

W następnej epoce, tj. w środkowokambryjskiej, w morzu osadzały się łupki ilaste wraz z kwarcytami i zlepieńcami. W kolejnej, już górnokambryjskiej, w coraz płytszym morzu osadzają się kwarcyty, piaskowce, łupki. Utwory te można spotkać dziś w dawnych żwirowniach, m.in. w Lipniku. W następnym, po kambryjskim, okresie ordowickim, w morzu osadzają się piaskowce. Zielone w odcieniu, jako że zawierają ziarna glaukonitu, co można zobaczyć jeszcze w Międzygórzu, gdzie kiedyś wydobywano tzw. szaber szosowy. Czasami można tu spotkać zastygłe okazy pięknych ramienionogów obolus siluricus.

Pod koniec okresu ordowickiego skorupa ziemska podlegała procesom górotwórczym, które wypiętrzyły Góry Świętokrzyskie, czyli taką dużą wyspę na morzu. Lecz na początku kolejnego okresu gotlandzkiego znowu na teren ten wdarło się morze i to głębokie. Wody osadziły potężne warstwy żółtych i ciemnych iłolupków z licznymi szczątkami zwierzątek (graptolitów). Osady te zajmują przestrzeń między Lipnikiem, Kleczanowem i Międzygórzem. Po pewnym czasie morze znowu staje się płytsze z osadami tzw. szaro-wakami, które zawierają małżoraczki (spotkamy je w Lipniczku). Pod koniec okresu gotlandzkiego teren gminy Lipnik staje się lądem. Znowu następują ruchy górotwórcze. W epoce dolnodewońskiej (pierwszej w okresie dewońskim) Góry Świętokrzyskie częściowo są zalane morzem. W okolicach Żurawnik, Leszczkowa, Karwowa można spotkać stare kamieniołomy, z których wydobywano piaskowce (tzw. plakodermowe).

W następnej środkowodewońskiej epoce w morzu rozwija się bujnie życie koralowców i ramienionogów, z nich później powstały grube pokłady dolomitów i wapieni, które dziś spotkamy w okolicach Włostowa (Tudorów i Karwów), w Leszczkowie, Żurawnikach. Koniec okresu dewońskiego przynosi okolicom Sandomierza (w tym i gminie Lipnik) suchy ląd. W kolejnych okresach karbońskim i permskim morze całkowicie cofa się z Gór Świętokrzyskich. Nadchodzi era mezozoiczna (dzieli się ona na trzy okresy: trias, jurę i kredę). Z epoki dolnego triasu pochodzą zlepieńce występujące opodal Malic w Nikisiałce.

W następnej erze, kenozoicznej, (która dzieli się na dwa okresy: trzeciorzędowy i czwartorzędowy), Góry Świętokrzyskie nadal były lądem, choć wokół jeszcze rozlewały się morza. Można rzec, że stanowiły górzystą wyspę, ale ze względu na słuszny wiek już podlegały wietrzeniu i obniżaniu. Wreszcie w ten stary ląd wdarło się morze tortońskie, które zalało obniżenia terenowe tworzące głębokie zatoki. Doliną Opatówki morze dotarło aż pod Opatów, zostawiając utwory które dziś oglądamy w Międzygórzu, Słabuszowicach i Męczenicach.

Nadchodzi epoka lodowcowa, która oziębia klimat i zmienia tę krainę. Pod jej koniec następuje kolejna zmiana w charakterze krajobrazu, mająca zresztą znaczenie dla nas współczesnych. Powstaje less. Z zimnej jeszcze

północy wieją w kierunku cieplejszego powietrza silne wiatry, które porywają ze sobą tumany drobnieutkiego pyłu z osuszonych terenów polodowcowych. Osiada on na wyżynach w Małopolsce i Lubelszczyźnie. Pokrywa również część Gór Świętokrzyskich, w tym całą dzisiejszą gminę Lipnik. Dosłownie przykrywa około 20m warstwą urodzajnej glinki. Na te tereny wkracza wreszcie człowiek, który zacznie oddziaływać przez następne kilkanaście tysięcy lat na wierzchnią warstwę skorupy ziemskiej. To oddziaływanie jest początkowo słabe, niewiele zmieniające krajobraz. Im bliżej nam współczesnym tym kształtowanie powierzchni tego skrawka planety jest coraz mocniejsze. Najgwałtowniejsze zmiany zaszły w ostatnim stuleciu.

Zarys dziejów

Zapewne pytanie:, kiedy na terenie dzisiejszej gminy Lipnik pojawił się człowiek? będzie niezwykle intrygujące i trudne. Okazuje się jednak, że w kamieniołomie lipnickim odnaleziono ślady człowieka ze środkowej epoki kamiennej czyli sprzed kilkudziesięciu tysięcy lat. Spotkano tu środkowo paleolityczne wyroby krzemienia typu mustierskiego.

Jednak dopiero w młodszej epoce kamiennej czyli w neolicie (około 5 tysięcy lat temu) ziemia lipnicka została zaludniona i to nie jak poprzednio - sporadycznie, lecz stosunkowo gęsto. Świadczą o tym często spotykane tu naczynia gliniane i narzędzia krzemienne, a także punkty osadnicze, groby i cmentarze prehistoryczne oraz kopce i kurhany (m.in. w Malicach, Międzygórzu, Łownicy, Leszczkowie). Dobre, urodzajne gleby, łagodny klimat przyczyniły się zapewne do zasiedlania tej krainy.

Później, czyli bliżej naszych czasów, zaludnienie jest mniejsze - albo jeszcze nie zostały znalezione materialne ślady. Przeszło dwa tysiące lat temu, gdzieś pod koniec starej ery, gmina Lipnik była nadal zamieszkała, świadczy o tym m.in. odkryte w Słoptowie cmentarzysko typu łużycko-pomorsko-kloszowego.

Zapewne i w pierwszych wiekach nowej ery gmina Lipnik zamieszkała była przez ludzi, ale wiadomości o nich są niepewne, często legendarne. Domniemywa się, że pierwsze średniowieczne wioski pojawiły się tu już w XI wieku. Pisane poświadczenia o nich pochodzą jednak z późniejszego okresu, kiedy lokalni książęta musieli wysłać do Rzymu dziesięcinę papieską i świętopietrze. Dzięki biurokracji z tamtego okresu wiemy dziś o istnieniu trzech parafii: Włostowa, Goźlic i Malic, do których należała większość do dziś istniejących w gminie Lipnik wiosek. Uznaje się, że najstarszą wiejską parafią (należącą wówczas do diecezji krakowskiej) była parafia (i zarazem kościół) w Goźlicach, która powstała prawdopodobnie pod koniec XII wieku. Tworzą się duże majątki - najpierw rycerskie, a później szlacheckie. W średniowieczu ukształtowała się ostatecznie mapa ziemi lipnickiej. Większość wówczas powstałych wiosek istnieje do dzisiaj. Obok Włostowa, Malic, są wtedy już m.in. Lipnik, Kurów, Usarzew, Słoptów, Międzygórz.

Żyzność gleby, a tym samym duża towarowość gospodarki folwarcznej czynią w staropolskich czasach z tego skrawka Sandomierszczyzny jeden ze spichlerzów zbożowych. Pszenicę dostarczano m.in. do Sandomierza, skąd spławiano ją Wisłą do Gdańska, a dalej eksportowano na zachód. Przez ziemię lipnicką prowadziły też dwa lądowe szlaki handlowe: Sandomierz - Opatów i doliną Opatówki Zawichost-Opatów.

W XVI w. na Sandomierszczyznę spłynęła reformacyjna fala. Szlachta porzuciła katolicyzm i przechodziła na arianizm bądź kalwinizm. Nowinki religijne przywozili ze świata młodzi, których ojcowie wysyłali zgodnie z renesansowym duchem do Zachodniej Europy na nauki. Po powrocie i objęciu rodzicielskich majątków, będąc kolatorami miejscowych kościołów zamieniali je na zbory i wprowadzali nowy protestancki obrządek. Księża usuwali. Tak zamieniono na zbory m.in. świątynię w Goźlicach, Malicach, a także zbudowano istniejące do dziś skromne sakralne budowle innowiercze w Ublinku i Włostowie zniszczone na początku XVIII w. zbór kalwiński w Malicach. Zapewne w tychże Malicach stały więc obok siebie czasami dwa obiekty sakralne dwóch wyznań. Niewątpliwie bliskość Rakowa, stolicy polskich arian, miała wpływ na dużą stosunkowo popularność tego odłamu protestanckiego w okolicach Opatowa.

Reformacja - jak to zwykle bywa w takich sytuacjach - spotkała się z reakcją kleru katolickiego, który utracił wpływ na społeczeństwo i zarazem uszczuplił swoje dochody. Dochodziło do sporów i konfliktów, choć na szczęście nie było u nas tak jak na Zachodzie wojen religijnych. Z jednym niestety wyjątkiem i to właśnie w parafii Malice, gdzie doszło do lokalnej wojny, która miała tragiczny finał dla innowierców (czytaj roz. „Malice”). Po kilkudziesięciu latach innowiercza fala opadła i powrócił katolicyzm.

Chłopi z reguły nie odchodzili od wiary ojców. Zdarzało się to raczej szlachcie i ludziom z otoczenia dworskiego. Najdłużej przetrwał zbór w Malicach - do początku XVIII w. Jednak dla mieszkańców ziemi lipnickiej większym wstrząsem był potop szwedzki, który spowodował duże zniszczenia w materialnej substancji.

W następnych wiekach życie na terenie dzisiejszej gminy toczyło się normalnie. Chłopi odrabiali pańszczyznę, folwarki szlacheckie wysyłały pszenicę nawet za granicę. Wszyscy żyli w rytmie czterech pór roku. Czasami odpryski wielkiej historii docierały do tej krainy. Kampania napoleońska, powstanie listopadowe i styczniowe, w których uczestniczyli synowie chłopów i szlachty. Pod koniec XIX w. zaczęła się tworzyć wielka własność ziemska. Karscy, którzy mieli tu dużą część swych rozległych dóbr wyrastali na czołowych gospodarzy Sandomierszczyzny. Nie tylko uprawiano tu rolę i hodowano zwierzęta, ale zajęli się przerabianiem płodów rolnych - czyli przemysłem przetwórczym.

Obszar dzisiejszej gminy Lipnik rozbity był na trzy jednostki gminne. Włostów (Włostów, Pęcławice, Słoptów, Swojków, Małżyn, Łownica, Kurów, Sternalice, Lipnik), Malice Kościelne (Malice, Męcennice, Adamów, Leszczków), Słabuszowice (Studzianki, Międzygórz, Słabuszowice, Rogal).

I wojna światowa

W sierpniu 1914 r. pierwsze patrole austriackie pojawiają się w okolicach Włostowa i Lipnika. Z rejonu opatowskiego wycofują się Rosjanie. Jednak we wrześniu znowu wracają w te strony. Na początku października (3 i 4) w okolicach Opatowa dochodzi do dużej i krwawej bitwy rosyjsko-austriackiej. Walki toczyły się w dolinie Opatówki. Po obu stronach ginie sporo żołnierzy w tym Polaków i to z regionu sandomierskiego, gdyż do obu wrogich armii zostali wcieleni. Zostały rozbite dwa pułki rosyjskiej gwardii.

W sumie wojska carskie straciły około 700 zabitych i rannych, m.in. został ranny mieszkaniec Włostowa sierżant Wincenty Kordos (brat jego, ułan Beliny Kazimierz zaś zginął w 1919 r. w Kijowie).

Przez następne tygodnie teren gminy Lipnik znalazł się pod okupacją niemieckich władz wojskowych. Rosjanie jednak znów naciskają i na przełomie października i listopada (31 X-2 XI) dochodzi znowu do bitwy na linii Gór Świętokrzyskich i rzeki Opatówki. Przemarsze wojsk powodują duże zniszczenia na opatowskiej wsi nie tylko od bezpośrednich działań wojennych, ale również rabunków, grabieży, pod dzisiejszych gmin Klimontów, Iwaniska, Opatów i Lipnik) do szosy Sandomierz - Opatów staje się sceną gwałtownych, trwających od 16 do 23 maja walk, które z konarskich wzgórz obserwował brygadier Józef Piłsudski. Jego I Brygada Legionów (około 5 tysięcy ludzi) bohatersko i zwycięsko walczyła w składzie austriackiej 4 dywizji jako jej rezerwa. Do historii boje te przeszły jako bitwa pod Konarami. Wtedy to w dosłownym ogniu walk przez kilka dni majowych znalazły się wioski południowej części gminy: Swojków, Grocholice, Małżyn, Włostów, Kaczyce, częściowo Lipnik.

Mimo wielkiej waleczności naszych żołnierzy nie udało się austriackim wojskom przekroczyć szosy opatowskiej i pójść dalej na linię Wisły. W sumie wojska sprzymierzone straciły kilka tysięcy żołnierzy. Legioniści utrzymali jednak swoje pozycje w dolinie Koprzywianki przez cały miesiąc i 22 czerwca 1915 ruszyli ponownie na Rosjan, którzy wycofali się na Ożarów, Tarłów (gdzie rozegrała się kolejna ciężka bitwa) i za Wisłę. Od lipca 1915 r. do listopada 1918 r. gmina Lipnik była już pod okupacją niemiecką. Po rozbrojeniu żołnierzy austriackich w listopadzie 1918 r. Lipnik i okolice, podobnie jak reszta rejonu stał się wolny i rozpoczął nowy okres w swych dziejach w wolnej już Polsce. W międzywojennej Polsce Lipnik był siedzibą dużej gminy rolniczej. Należało do niej 34 wioski bądź folwarki: Lipnik, Lipniczek, Lipówka, Rogacz, Włostów, Pęcławice, Adamów, Barakówka, Gołębiów, Gozdawa, Grocholice, Helenów, Kaczyce, Krzyże Kolonia, Kurów, Łownica, Malice, Małżyn, Maręcin, Męcennice, Międzygórz, Michalin, Osiny, Słabuszewice, Słoptów, Sternalice, Sternalska Wola, Studzianki, Swojków, Ublinek, Usarzów, Wesołówka, Zachoinie, Żurawniki.

Niektóre z tych miejscowości już dzisiaj samodzielnie nie istnieją. Zostały włączone zazwyczaj do sąsiednich bardziej dynamicznych. Terytorium gminy Lipnik sprzed 70 lat jest podobne do dzisiejszego. Dominującym w działalności gospodarczej gminy było rolnictwo. Przede wszystkim uprawiano tu pszenicę i inne zbożowe, a także ziemniaki, okopowe i przemysłowe. Duży wpływ na strukturę zasiewów miała cukrownia Włostów, która spopularyzowała uprawę buraków cukrowych. Miejscowość ta, duża wieś o charakterze przemysłowym, była wiodącą nie tylko w gminie, ale w całym mikroregionie. Tu też znajdowała się siedziba najpotężniejszego rodu ziemiańskiego wygodny, duży i nowoczesny na tamte czasy pałac Karskich w rozległym parku. W międzywojennej gminie Lipnik utrzymywały się dwie formy działalności rolniczej: folwarczna i chłopska. Obok wielkiej własności ziemskiej należącej do rodziny Karskich (Włostów, Kurów), znajdowały się tu mniejsze folwarki ziemian wywodzących się z dawnej szlachty sandomierskiej (m.in. Konarscy, Leszczyńscy, Skorupscy, Mikułowski-Pomorscy, Jabłoński). W międzywojniu było tu 9 majątków w obszarze ponad 50 ha.

W folwarkach, w specjalnej zabudowie, w czworakach, mieszkali najemni pracownicy rolni, którzy zatrudnieni byli w gospodarstwach dziedziców. Dominującą jednak warstwą w strukturze ludności gminy Lipnik byli chłopi. Posiadali zazwyczaj kilkumorgowe własne gospodarstwa rolne, które dzięki urodzajnej ziemi dawały podstawy egzystencji wielodzietnym z reguły rodzinom. Nie odczuwano tu tak dużej biedy jak na terenach o słabych glebach, ale dochody uzyskiwane z niewielkich gospodarstw wystarczały tylko na skromne utrzymanie na stosunkowo niskim cywilizacyjnie poziomie. Wieś była przeludniona, a poza tym odczuwała głód ziemi. Prowadzono, bowiem wtedy ekstensywny typ gospodarki rolnej z przewagą upraw zbożowych. Warzywnictwo i sadownictwo były jeszcze wtedy w powijakach. Kłopoty ekonomiczne wsi łagodził nieco raczkujący przemysł rolny najczęściej skupiony przy dworach (gorzelnie, olejarnie, masarnie), a także organizująca się spółdzielczość mleczarska. Dlatego też nie dziwi fakt, że z tego wywodzą się działacze ruchu ludowego.

II wojna światowa

W I połowie (8) września 1939 r. Gmina Lipnik dostała się pod okupację niemiecką. Na jej terenie nie było większych walk poza jednostkowym przypadkiem we Włostowie, jak podaje por. Mieczysław Kordos prezes Koła Gminnego ZKRP i BWP i zarazem prezes Powiatowej Rady Kombatantów, kiedy to Józef Kordos kapral 4 ppl samotnie ostrzeliwał z rkm zza muru cukrowni oddział niemiecki. Po zajęciu Sandomierskiego władze wojskowe wprowadziły na tym terenie własny porządek. Gmina Lipnik została włączona do powiatu opatowskiego, który powstał z dwóch przedwojennych powiatów: sandomierskiego i opatowskiego. Zarządcą majątku we Włostowie został folksdojcz Cichoń, a w cukrowni Noel. W tej wsi w 1943 r. utworzono tzw. policyjny punkt oparcia. Niektórzy mieszkańcy gminy Lipnik mimo represji okupanta zaangażowali się w ruch oporu. Jesienią 1939 r. zostali aresztowani i osadzeni w sandomierskim zamku mieszkańcy gminy: bracia Kosiccy i Mierzwińscy, Zygmunt Derlaga i Roman Śmigieński z Włostowa. W czasie działań wojennych we wrześniu 1939 r. z terenu gm. Lipnik m.in. zginęli: Jan Dudek z Włostowa, Klusek z Kurowa na Borowskich Górach, Józef Krzysiak z Włostowa w obronie Warszawy. Ofiarami mordy katyńskiego w kwietniu 1940 r. z terenu gminy Lipnik byli: por. Bogdan Czajkowski i por. Ignacy Nobis z Włostowa, por. Maciej Mikułowski-Pomorski, por. Jan Lasota z Leszczkowa, por. Józef Jabłoński z Usarzowa, por. Bogucki z Lipnika, por. Stanisław Wróbel z Gołębiowa, por. Skorupski, policjant Jan Francuz. We wrześniu 1939 r. zginęli kapral M. Lasek, W. Dziorek, R. Siwiński, W. Surmański, J. Kucharski, J. Zajac.

12 stycznia 1944 r. oddział egzekucyjny dokonał na placu szkolnym w Lipniku publicznej egzekucji w odwecie za zabicie Niemca. Rozstrzelano wtedy 20 więźniów z okolic Ostrowca Świętokrzyskiego.

Sytuację gospodarczą ludności gminy Lipnik w czasie okupacji pogorszyły przede wszystkim kontyngenty obowiązkowe dostawy płodów rolnych i żywca. Poza tym młodzi ludzie byli wywożeni do Niemiec, przymusowo do pracy, przede wszystkim w rolnictwie.

Ruch oporu

Podobnie jak inne gminy powiatu, również Lipnik ma swój udział w ruchu oporu. Przybrał on różne formy. Patriotyczną postawę wykazały przede wszystkim dwory ziemiańskie. Za kontakty z Armią Krajową z włostowskiego pałacu zostali usunięci w 1942 r. Karscy. Piękną kartę pomocy jeńcom obozów wojskowych zapisali Jabłoński w Usarzowie. W malickim dworze znalazł spokojną przystań popularny pisarz Jan Sztudynger. Dwory z reguły były miejscem schronienia dla uciekinierów i wysiedlonych.

Na terenie gminy Lipnik działało też podczas okupacji kilka ugrupowań partyzanckich różnych orientacji politycznych. W styczniu 1940 utworzone zostały w Związku Walki Zbrojnej Obwodzie 5 sandomierskim placówki, m.in. w Lipniku. Składała się ona z plutonu: 2 podchorążych, 3 podoficerów i 30 żołnierzy. Dowódcą placówki był miejscowy sekretarz gminy Józef Cendrowski, a w siedzibie gminy mieścił się punkt kontaktowy. Kolportażem prasy i ulotek zajmował się m.in. Mieczysław Gajewski „Mieczyk” z Gołębiowa (ZWZ). W usarzowskim dworze siedzibę miał oddział (sekcja egzekucyjna) Armii Krajowej „Waltera” Józefa Bojanowskiego, legendarnego partyzanta, wykonawcy kilku wyroków śmierci. Drugą siłą partyzancką były Bataliony Chłopskie. U Władysława Nowaka w Lipniku mieścił się punkt kolportażowy prasy wydawanej przez Stronnictwo Ludowe „Roch”. W strukturze organizacyjnej BCh gmina Lipnik należała do Rejonu II „Uniwersytet Ludowy” Obwodu Sandomierskiego. Wiosną 1944 r. w gminie Lipnik było 200 członów BCh. Komendantem BCh był por. Walenty Wróbel „Kordian” z Gołębiowa. Natomiast oddziały Armii Krajowej liczyły ponad 300 żołnierzy. Na terenie gminy Lipnik do lipca 1944 r. nie odnotowano większych walk. Dopiero 30 VII na peryferiach gminy, w dolinie Opatówki w rejonie Wesołówki k. Słabuszewic, doszło do tragicznej dla sandomierskiego AK bitwy. W czasie akcji „Burza” podwód Sandomierz AK przeprowadził w Żurawicy (gm. Obrazów) koncentrację zgrupowania. W sumie zebrano tylko 150 żołnierzy, przede wszystkim z Sandomierza, ale wskutek silnego obsadzenia przez Niemców miasta i jego najbliższych okolic zgrupowanie „Swojaka” wycofało się w dolinę Opatówki. Stąd miało podążać pod Klimontów, żeby połączyć się z 2 pułkiem piechoty legionów AK. 30 lipca zostało jednak rozbite nad Opatówką pod Pielaszowem i Wesołówką. W sumie bitwa na Wesołowce pochłonęła życie 60 akowców.

Gmina Lipnik okropności wojny doświadczyła w ostatnim jej etapie, czyli od sierpnia 1944 r. do stycznia 1945 r. Kiedy to toczyły się tu zażarte walki w obronie przyczółka sandomiersko-baranowskiego. Armia Czerwona na tym odcinku frontu (na linii Wisły) wdarła się na lewobrzeżne tereny i zajęła powiat sandomierski i część opatowskiego. Linia frontu przechodziła przez kilka wsi gminy Lipnik, a stanęła w dolinie Opatówki. Większość wsi została totalnie zniszczona. Ludzi wysiedlono z gospodarstw i przez te kilka miesięcy musieli mieszkać w ziemiankach bądź poniewierać się na wysiedleniu. Obszar ten należał do najbardziej zniszczonych w Polsce podczas II wojny światowej. Okres okupacji utrwalają tablice pamięci narodowej (m.in. w Lipniku, Włostowie, Usarzowie, Malicach) ufundowane z inicjatywy Zarządu Koła Gminnego Związku Kombatanów RP i BWP przez Urząd Gminy w Lipniku.

Czasy powojenne

Po wojnie w wyniku reformy rolnej ziemię dworską w większości rozparcelowano między chłopów, a z części utworzono gospodarstwa państwowe. Powstały też rolnicze spółdzielnie produkcyjne, które jednak nie zdały egzaminu i po kilku latach działalności się rozpadły. Większość zespołów dworsko-pałacowych uległa w czasie działań frontowych i powojennej dewastacji, zniszczeniu i w efekcie całkowitej zagładzie (m.in. Kurów, Usarzew, Malice, Włostów, Leszczków).

Niektóre dwory zostały zaadaptowane do nowych potrzeb i żyją do dziś (m.in. Lipnik, Słabuszewice). Po wojnie chłopci z mozołem odbudowywali swoje zagrody. Pierwszy etap tworzenia wsi lipnickiej w nowej, socjalistycznej rzeczywistości to budowa skromnych domostw i organizowanie gospodarstw na jakie takie przetrwanie. Dobre gleby i pracowitość rolników sprawiły, że w „czasach gierkowskich” pomyślna koniunktura na płody rolne, mleko i żywiec, szczególnie na buraki cukrowe oraz warzywa, poprawiła znacznie sytuację ekonomiczną na wsi. W latach 70. i 80. XX w. powstało na tyle nowych zabudowań gospodarczych, że możemy mówić o nowym obliczu wsi. Wzniesiono bądź zmodernizowano domy i zabudowania gospodarcze. Zniknęła wtedy ostatecznie drewniana zabudowa dziś mająca charakter reliktowy. Gospodarstwa wyposażone zostały w nowoczesny sprzęt rolniczy. Ciągniki zastąpiły konie, których pogłowie znacznie się zmniejszyło. Poszczególne wioski w różnym tempie budowały infrastrukturę techniczną i drogi bite asfaltowe, wodociągi, gazociągi, linie telefoniczne, kanalizację. Niestety ostatnia dekada XX w. to gwałtowne zubożenie wsi wskutek niskiej opłacalności produkcji rolniczej.

Rolnicy szukają nowych, bardziej opłacalnych kierunków produkcji rolniczej. Do takich niewątpliwie należy ogrodnictwo. W ostatnich dwóch dziesięcioleciach poszerza się promieniujący od Sandomierza krąg upraw warzywniczych i sadowniczych. Do czołówki należy sąsiadujący z Kleczanowem (gm. Obrazów) Gołębiów, gdzie najwięcej jest ogrodów, a także Usarzew, Lipnik, Malice, Kurów, Sternalice i Słoptów. Zapewne tendencja ta będzie się utrzymywać w najbliższych latach jeżeli stabilny będzie rynek owocowy i rozwinie się przetwórstwo. Jednocześnie coraz bardziej zauważalna jest tendencja do wyludniania się niektórych miejscowości, szczególnie położonych w dolinie Opatówki (Malice, Adamów, Międzygórz, Męcennice, Słabuszowice, Żurawniki). Zmniejsza się liczba gospodarstw i liczba ludności, ale zwiększa się areał

pozostałych gospodarstw następuje farmeryzacja tych okolic mających tradycyjne rolnictwo: zboża, okopowe i hodowla zwierząt.

Miejscowości Gminy Lipnik

Adamów

Położona na północnych krańcach jest jedną z młodszych wsi gminy Lipnik. Od dawna wchodziła w skład dóbr malickich. Istniał tu folwark właścicieli Malic, który po parcelacji w latach 20. stał się samodzielną wsią chłopską. Ostatnim właścicielem Adamowa Malickiego był Józef Mikułowski-Pomorski, rektor SGGW. W 1929 r. było tu 10 domów, w których mieszkało 63 mieszkańców, w tym 10. było narodowości żydowskiej. Współczesny Adamów zajmuje 174 ha powierzchni. W kilkunastu zagrodach mieszka 63 osoby. Mieszkańcy Adamowa zajmują się tradycyjnym rolnictwem.

Gołębiów Położony na Grzbiecie Kleczanowskim przy szosie Opatów-Sandomierz, graniczy z gminą Obrazów. Już w czasie późnego neolitu na terenie dzisiejszego Gołębiowa mieszkał i gospodarował człowiek. Znalaziono tu, bowiem punkt osadniczy. Wieś o średniowiecznej metryce wymieniona przez Jana Długosza. Jedną z pierwszych wzmianek o Gołębiowie znajdujemy w dokumencie z 1427 r., w którym wspomniany jest Mikołaj z Gołębiowa, który również był dziedzicem wsi Motycze (k. Gorzyc). W XVI w. część Gołębiowa była na uposażeniu klasztoru cysterskiego w Koprzywnicy. Natomiast w II poł. XIX w. dzierżawcą wsi był Czesław Reklewski. Ostatnim właścicielem był Władysław Leszczyński. Gołębiów jeszcze w okresie międzywojennym składał się z 3 części: Gołębiowa folwarku, Gołębiowa wsi i Gołębiowa Szlacheckiego. Współczesny Gołębiów to wieś intensywnego ogrodnictwa (dominują sady jabłoniowe i wiśniowe). Pionierem sadownictwa był tu nieżyjący już Mieczysław Gajewski. Wieś zajmuje 433 ha, ma 69 domów i 320 mieszkańców. Z dawnych lat zachowały się tu dwie stare kamienne figury a także cmentarz polowy żołnierzy niemieckich, którzy zginęli w II poł. 1944 r.

Grocholice

Stara wieś w parafii Strzyżowice wymieniona już przez Jana Długosza, położona nad niewielką rzeczką Jagnianką. W II poł. XVI w. należały do wojewody sandomierskiego Piotra Zborowskiego oraz do Stanisława, Lucjana i Mikołaja Pozowskich. Pod koniec XIX w. do Ludwika Rytla. Przez kilka stuleci Grocholice składały się z wsi i folwarku w międzywojniu stały tu cztery domy tzw. czworaki. W maju i czerwcu 1915 r. toczyły się tu walki, które do historii przeszły jako bitwa pod Konarami. Grocholic nie ominęły także działania wojenne w II poł. 1944 r. Po wojnie ziemia dworska została rozparcelowana i otrzymali ją miejscowi chłopi. Współczesne Grocholice to wieś intensywnego rolnictwa. Zajmują 108,5 ha. Mają 21 domów i 76 mieszkańców.

Kaczyce

Jedna z najstarszych wsi Sandomierszczyzny. Położona w zachodniej części gminy Lipnik przy trasie Włostów-Mydłów-Iwaniska na krańcach żyznej Kotliny Włostowskiej. Należy do parafii Mydłów. Już w XI wieku na łagodnym zboczu, nad rzeczką Jagnianką, która na tym odcinku opływa lessowy cypel, istniała dobrze zorganizowana osada. W 1997 r. odkryli jej materialne ślady archeolodzy z Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Znalaziono wtedy na polu Frańczaka fragmenty ceramiki, narzędzi i ozdób pramieszkańców Kaczyce, a także fragmenty średniowiecznych budowli - półziemiankowych chat. Około 200 m od tej osady znajdowało się cmentarzysko. Po około 200 latach spokojnej egzystencji nastąpił zmierzch tej pierwszej osady - być może spaliła się.

Trudno jest dziś zrekonstruować najstarsze dzieje wsi Kaczyce z czasów Długosza. Mało zachowało się zapisków. W 1508 r. właścicielem wsi składającej się z dwóch części: Kaczyce Dużych i Kaczyce Małych był Mikołaj Niedrzwicki. Później występuje aż trzech gospodarzy. Łanami tej wsi dzielili się: Jan i Mikołaj Borowscy, Piotr Malicki i Mateusz Łownicki. Kolejni właściciele wsi zagubili się w zawłościach kilkunastowiecznego dziedziczenia. Wielka historia zaznaczyła się w historii Kaczyce podczas dwóch wojen światowych. W maju 1915 r. przechodziła przez wieś linia frontu rosyjsko-austriackiego. Boje w Kaczycach stoczone przez Legionistów Piłsudskiego to fragment bitwy pod Konarami.

Po raz drugi w strefę walk dostały się Kaczyce w drugiej połowie 1944 r. Wtedy to mieszkańcy zostali wysiedleni. Kiedy w styczniu 1945 r. wrócili do swojej wsi zastali ją doszczętnie zniszczoną. Prawie żaden dom nie ocalał. Przez jakiś czas mieszkali w ziemiankach, tak jak ich przodkowie sprzed 900 laty. Dopiero w następnych latach Kaczyce się odbudowały. Kolejną przebudowę przeżyły w latach 70. tych, kiedy to panowała dobra koniunktura w rolnictwie. Kaczyce mają bowiem znakomite warunki glebowe- czarnoziemy I,

II i III klasy. W wyniku parcelacji ziemi dworskiej po II wojnie światowej, gospodarstwo chłopskie osiągnęło średnią wielkość około 5 ha. Taka też struktura utrzymuje się do dzisiaj. Rolnicy uprawiają przede wszystkim pszenicę i buraki cukrowe, a także zajmują się hodowlą. Narzekają jednak na małą opłacalność produkcji rolniczej. Z każdym rokiem zmniejsza się liczba gospodarstw. Obecnie Kaczyce zajmują prawie 300 ha powierzchni. W 48 zagrodach mieszka 218 mieszkańców (2000 r.).

Kurów

Położona przy szosie Warszawa-Rzeszów wieś o średniowiecznej metryce. W XIII w. przez Kurów (od Zdanowa w kierunku Włostowa) prowadził ważny dla średniowiecznego handlu trakt królewski. Nazwa dzierżawcza Kurów wywodzi się od nazwy osobowej Kur. W Polsce jest kilkanaście miejscowości o tej nazwie. W staropolskich czasach wieś często zmieniała właścicieli. W XVI w. należała do Malickich z Malic.

W XIX w. Kurów początkowo był własnością Ledóchowskich, od których dobra klimontowskie (do których również należała ta wieś) nabył Stanisław Karski. Odtąd folwark Kurów wchodził w skład dużych dóbr ziemskich włostowsko-kurowskich należących do tej rodziny do reformy rolnej 1944 r. Miał prawie 530 ha powierzchni. Najwięcej na jego żyznych glebach uprawiano pszenicy i buraków cukrowych, których areal zwiększył się szczególnie w okresie międzywojennym. Do przewozu surowca do cukrowni we Włostowie wykorzystywana była 7 kilometrowa wąskotorowa kolejka, która również przechodziła przez Kurów i tu była jedna ze stacji towarowych (do dziś zachował się charakterystyczny budynek z cegły).

Stanisław Karski podzielił spory już majątek między dwóch synów: Włodzimierza i Michała. Kurów z przyległościami dostał Michał, który dokupił w 1901 r. Ossolin. Włodzimierz zaś został właścicielem dóbr klimontowskich z siedzibą w Górkach Klimontowskich. Po wprowadzeniu reformy rolnej w Kurowie na bazie majątku Karskich powstała w 1949 r. spółdzielnia produkcyjna, która produkowała m.in. materiał zarodowy. Specjalizowała się, bowiem w produkcji zwierzęcej. Miała bardzo wysoką obsadę: 120 krów na 100 ha użytków rolnych. W powiecie sandomierskim średnia wówczas wynosiła 53 sztuki na 100 ha. Kurowska spółdzielnia należała do najlepszych w województwie kieleckim. Obecnie w jej siedzibie zlokalizowana została siedziba Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa. Gospodarstwo Administracyjno-Handlowe w Kurowie.

Współczesny Kurów to jedna z największych wsi gminy Lipnik. Zajmuje powierzchnię 495,7 ha. W 104 domach mieszka ok. 434 ludzi (koniec 1999 r.). W latach międzywojennych Kurów wieś zamieszkiwało 288 osób (w 1928 r.) a Kurów folwark 202 osoby. W dzisiejszym Kurowie niewiele zachowało się zabytkowych obiektów. Nie istnieje już dwór Karskich. Obecność tu tej rodziny utrwala kamienny krucyfiks przydrożny ufundowany przez Julię z Górskich i Michała Karskich. Przy głównej szosie - naprzeciw drogi dworskiej - ustawiony jest też kamienny krzyż ze wstrząsającym napisem przypominającym tragedię wojenną.

Inskrypcja na cokole pomnika głosi, że 17 sierpnia 1944 r. w tym miejscu zginęła od bomby niemieckiej rodzina Wawrzekiewiczów: matka Weronika z trojgiem małych dzieci: Władysławą, Weroniką i Zbigniewem. Fundatorem pomnika był mąż i ojciec tej rodziny. Natomiast przy drodze Kurów-Zachoinie stoi krzyż na zbiorowej mogile żołnierzy poległych w tych stronach podczas walk w czasie I wojny światowej.

Lipnik

Stara wieś położona przy rozwidleniu ruchliwej szosy Warszawa-Rzeszów i Opatów-Sandomierz, gdzie powstaje swoista strefa gospodarcza nastawiona na obsługę transportu drogowego i podróży. Siedziba gminy. Obecnie ma prawie 350 ha powierzchni, 96 domów i około 380 mieszkańców. Jan Długosz zapisał, że Lipnik miał w XV w. jeden folwark, sześć łąnów kmiecych, karczmę i dwóch ogrodników. W XIV, XV, XVI i XVII w. Lipnik należał do Lipnickich, możnego rodu sandomierskiego, który pieczętował się herbem

Hołobok i wieś ta była ich rodową siedzibą. Jednakże w XV w. ich dobra w ziemi sandomierskiej zostały skonfiskowane ponoć za zdradę.

Dopiero w 1497 r. Stanisław Lipnicki odzyskał rodzinny majątek. W 1508 r. Góry Wysockie k. Dwikóz należały do podsędka sandomierskiego, a wcześniej komornika granicznego Pawła Lipnickiego, którego brat Jakub został zabity w Krakowie przez niejakiego Jana Łopichę i za to zabójstwo wspomniany wyżej Paweł miał przysądzone od krakowskich mieszczan 100 grzywien. Tenże miał dwóch synów, podstarościego sandomierskiego Mikołaja, który w 1536 r. był dziedzicem Gór Niższych i Włostowa oraz Wojciecha. Wtedy Lipnicy ze swych dóbr: Lipnika Małego i Wielkiego, części Pełczyc, Lenarczyc, Kichar, Gór Niższych i Wyższych, Gałkowic płacili 7 grzywien podatku. W XVI w. Elżbieta Lipnicka posiadała nie tylko Lipnik, ale również Gołębiów. Na dobrach Lipnik i Lipniczek (Lipnik Mały) w latach 40. XIX w. był zapis sandomierskiego biskupa Goldtmana w wysokości 10 tys. zł.

Z rodziny Lipnickich, która później rozproszyła się po świecie wyszło kilka wybitnych postaci m.in. scholastyk i oficjał sandomierski w latach 1511-1546 Stanisław; sekretarz królewski, kanonik gnieźnieński, administrator diecezji krakowskiej, zmarły w 1657 Wojciech Lipnicki. W II poł. XIX w. Lipnik należał do sędziego Konstantego Łaskiego. Wybudował tu wtedy murowany dwór utrzymany w klasycystycznym stylu stoi on dziś w centrum wsi i mieścił się w nim GS. Na cmentarzu parafialnym w Goźlicach żona ufundowała mu kamienny pomnik z napisem „*Konstanty Łaski ur. 1802 r. - zm. 1882 w Lipniku. Był inżynierem wojsk polskich, rolnikiem, sędzią pokoju*”. Pod koniec XIX w. Lipnik należał do Marii Bzowskiej.

W międzywojniu Lipnik był już siedzibą gminy. Obecnie stanowi centrum gminy. Mieści się tu Urząd Gminy, szkoła podstawowa i gimnazjum, Ośrodek Zdrowia „Sierant”, kaplica, placówki handlowo - usługowe, nastawione na obsługę podróżnych. W Lipniku działa też Oddział Banku Spółdzielczego w Tarnobrzegu obsługujący mieszkańców gminy. W ostatnich latach powstała tu też kaplica w wymiarach małego kościoła - filia kościoła parafialnego w Goźlicach. Duży wkład w budowę świątyni wniósł wywodzący się z gminy Lipnik Andrzej Zdyb.

Urokliwe krajobrazy, a także przeszłość oraz zabytki powodują, że gmina Lipnik może być dla turysty zajmującą krainą do uprawiania krajoznawstwa. Po zorganizowaniu bazy noclegowej (m. in. w gospodarstwach agroturystycznych bądź zajazdach) teren gminy może stać się miejscem turnusowych pobytów wielodniowych. Dla zatrzymujących się w Sandomierzu, Opatowie bądź Klimontowie dogodnie położona gmina będzie rejonem do jednodniowej penetracji.

Leszczków

Stara wieś o prehistorycznej tradycji, położona ok. 1 km od szosy Opatów-Sandomierz. Współczesna zabudowa zaczyna się już od szosy, wzdłuż wiejskiej drogi i prowadzi w formie ulicówki do dawnej właściwej wsi. Później droga rozwidła się obok figury i z płaskiego raczej terenu wchodzi w urokliwą dolinę, dołem której płynie strumień obrośnięty wierzbami i topolami. Ściany doliny odsłaniają liczne odkrywki skalne, które ujawniają skomplikowane dzieje geologiczne tej miejscowości. Najdawniejszą obecność tu człowieka dokumentuje tajemniczy i dobrze zachowany kopiec stojący dziś samotnie na polach, obok gospodarstwa

Pańczyków, w południowo-wschodniej części wsi. Ma on 7m. wysokości i 23 m. średnicy i wiąże się z okresem neolitu. W czasie ostatniej wojny wojska radzieckie miały na nim punkt obserwacyjny i wtedy jego zewnętrzne warstwy zostały zniszczone. Podczas frontu w ziemnej ścianie wykopano oborę.

Z najstarszych skąpych zapisków dowiadujemy się, iż w 1502 r. właścicielem Leszczkowa był Mikołaj Sławkowski. W XVI w. dziedzicem wsi oraz niedalekiej Dzierążni stał się Józef Ożarowski, właściciel kilku wsi w powiecie sandomierskim, m.in. również miasta Ożarowa. Natomiast w następnym wieku we dworze była kaplica, w której odprawiano nabożeństwa.

Przez kolejne lata wieś często zmieniała właścicieli. Trudno dziś sporządzić ich dokładną listę. W XIX w. przeszła do Pomorskich. Pułkownik Mateusz Pomorski, major wojsk Królestwa Polskiego w 1862 r. adoptował kuzyna Władysława Mikułowskiego. Tenże ożeniony był z Julią Horoch. Mieli trzech synów: Stanisława, Jana i Józefa, którzy nazywali się już po ojcu Mikułowscy-Pomorscy. Stanisław otrzymał Leszczków, Gozdawę i Żurawniki, a Jan Malice. Nowy właściciel Leszczkowa zajął się energicznie gospodarowaniem. Zbudował tu przetwórnictwo owoców, dla której założył też duży sad. Ożenił się z córką Walerii i Jerzego Ossolińskich z Ossolina. Niestety fabryka się spaliła, a Stanisław Mikułowski-Pomorski wkrótce zmarł i dobrze prosperujący majątek szybko się zadłużył. Dopiero dorosły syn Stanisława Maciej dźwignął majątek z długów. Był dyrektorem Spółki Radomskiej-Rolnej i dyrektorem w Katowicach, a zarobione pieniądze przeznaczał m.in. na finansowanie dworu i gospodarstwa. Niestety we wrześniu 1939 dostał się do sowieckiej niewoli i jako oficer został internowany w obozie w Starobielsku. Podzielił los innych. Został zamordowany w Charkowie. Pozostawił syna Jerzego (profesora dr hab. Akademii Ekonomicznej w Krakowie, obecnie Kierownika Katedry Studiów Europejskich AE w Krakowie) i dwie córki.

Po II wojnie światowej majątek Mikułowskich-Pomorskich rozparcelowano. Dziś z dworu nie pozostał żaden ślad. Ocalały jedynie fragmenty parkowego drzewostanu. W czasie okupacji w Leszczkowie działały: drużyna AK, którą dowodził Stanisław Walas oraz drużyna BCh dowodzona przez Michała Wieczorka. Obecnie wieś Leszczków (wraz z wchłoniętą do Leszczkowa Gozdawą) ma przeszło 627 ha, 111 domów i ok. 400 mieszkańców, zajmujących się przede wszystkim rolnictwem. Posiada remizę strażacką OSP. Działa tu również folklorystyczny zespół artystyczny, który od lat przygotowuje najładniejsze w okolicy wieńce dożynkowe. Z zabytków obok wyżej wspomnianego kurhanu należy wymienić figury przydrożne, m.in. - nad stawem kamienna Matka Boska na postumencie z 1901 r. i z napisem „*Włościanie Leszczków*”. Drugim pomnikiem jest kamienny krzyż stojący na skrzyżowaniu z dawną drogą wiodącą do dworu. Teraz można nią dotrzeć do ziemnego kopca. Zlokalizowana ona jest na końcu ostatnich zabudowań. Obok tego skrzyżowania znajduje się też zbiorowa mogiła żołnierzy poległych jesienią 1914 r. podczas krwawej bitwy, jaką stoczyły w tej okolicy żołnierze rosyjscy i austro-węgierscy.

Łownica

Pod koniec XIX w. istniały dwie Łownice: Nowa i Duża. Była to już typowa wieś chłopska. Zajmowała 363 morgi powierzchni, miała 40 zabudowań mieszkalnych i 226 osób. Łownica, sąsiadująca z Grabiną, w maju i czerwcu 1915 r. stała się miejscem sławnej w naszej historii „bitwy pod Konarami”. Jej pozostałością była zbiorowa mogiła poległych żołnierzy, których później przeniesiono do Gór Pęchowskich. W 1930 oddano tu do użytku 2. klasową szkołę podstawową. Jej uczniowie opiekowali się cmentarzem legionistów w Kozinku. Dziś wieś nie ma szkoły, a jej dawny budynek zamieniony został na mieszkanie prywatne. W czasie okupacji niemieckiej podczas II wojny światowej funkcjonowała w Łownicy dwuletnia szkoła rolnicza. Nauczycielskie małżeństwo Wziątków prowadziło tajne nauczanie. Józef Wziątek był równocześnie dowódcą drużyny AK. Kilku mieszkańców tej wsi należało do Samodzielnej Grupy Żeliszewskiego ps. „Złota Rączka”. W okresie międzywojennym mieszkało tu w 50 domach 270 osób. Obecnie wieś zajmuje powierzchnię 272,5 ha, ma 52 domy, w których mieszka ok. 200 osób. Mieszkańcy Łownicy to przede wszystkim rolnicy. Uprawiają sporo buraków cukrowych, jako że gleby tu dobre.

Malice Kościelne

Jedna z najstarszych wsi sandomierskich położona w dolinie Opatówki. Znaleziska przypadkowe glinianych naczyń i kamiennych narzędzi oraz badania archeologiczne na tzw. cmentarzysku potwierdzają, że człowiek osiedlił się tu około 5 tysięcy lat temu. Oczywiście trudno mówić o ciągłości osadniczej przez te kilka tysięcy lat. Na ślad osadnictwa pradziejowego z różnych epok trafili archeolodzy kilka lat temu (Jerzy Libera i Marek Florek). Odkryto spod warstwy lessowej ziemi nie znany dotychczas rodzaj grobowca typu kujawskiego, który przechowywał zbiorowy pochówek szkieletowy. Pochowani tu są przedstawiciele ludności kultury pucharów lejkowatych (nazwa od charakterystycznego naczynia, jakim się posługiwali). Grób jest bardzo duży i ma

kształt wydłużonego trapezu. Zmarłych pochowano wzdłuż rzędu kamieni. Przez środek grobu prowadził kamienny murek, po jego obu stronach ułożone zostały pochówki. A wszystko działo się przeszło 5 tys. lat temu. Na malickim cmentarzu znaleziono też kilkaset lat młodszy grób niszowy charakterystyczny dla kultury sznurowej, a także dla jeszcze młodszej kultury mierzanowickiej sprzed 3,5 tysiąca lat. Można, więc napisać, że Malice były zaludnione przez dwie epoki: kamienia i brązu. Zapewne tych starożytnych osadników ściągnęła tu urodzajna ziemia, bezpieczne, łagodne wzgórza i bliskie wody. Trudno natomiast orzec czy w Malicach nadal istniała osada w epoce żelaza i w pierwszych wiekach nowej ery. Może człowiek opuścił ten teren, albo nie zachowały się po nim żadne ślady, bądź jeszcze nie zostały odkryte.

Wczesnośredniowieczne kopce, na które można w gminie Lipnik i sąsiednich trafić dzisiaj, świadczą, że ziemia ta była przyjazna dla ludzi od dawna. Pisana historia Malic zaczyna się jednak znacznie później, a to za sprawą powstałej tu parafii. Niektóre źródła mówią, że utworzono ją w 1121 r. a ks. Hieronim twierdził, że już w XI w. stał na placu zwanym „Poświętne”, w okolicach czynnego cmentarza, modrzewiowy kościół. Po najeździe tatarskim wydzielona została z parafii Goźlice. Ks. J. Wiśniewski też twierdzi, że w. XII w Malicach był kościół. Malice wraz z Nikisiałką Większą i Karwowem miał darować cystersom w Koprzywnicy Wincenty Kadłubek. W następnym, bowiem stuleciu kilka wsi z parafii malickiej było w obiegu handlowym. Akty ich kupna-sprzedaży miały pisaną formę - stąd wiemy o istnieniu Malic. Akta watykańskie wymieniają w latach 1325-28 Dominika z Malic, który rocznie płacił świętopietrze (podatek odprowadzony do stolicy Piotrowej) z 16 grzywien rocznego dochodu, co wyniosło podatku 1 grzywna, 14 skojców i 10 denarów. Pierwszy kościół w Malicach wzniesiono z drzewa modrzewiowego. Po trzynastowiecznych najazdach tatarskich przez XIV i XV wiek żyło się ludziom raczej spokojnie. Urodzajna ziemia dawała podstawy do spokojnej egzystencji. Przyszedł jednak XVI wiek i Sandomierszczyznę ogarnęła reformacyjna fala. Szlachta w swoich dobrach zamieniła kościoły katolickie na zbory ewangelickie i ariańskie. Malice wówczas należały do rodziny Malickich, herbu Junosza, którzy również poszli w ślady innych i stali się innowiercami. Z reguły mimo różnic religijnych w Sandomierskiem nie dochodziło z tego powodu do większych konfliktów. Jedynie w tej wsi stało się inaczej. Do lokalnej historii zatarg między katolikami a protestantami przeszedł pod nazwą wojny religijnej w Malicach. Podanie ludowe głosi, że *„Malicki, dziedzic wsi będąc na edukacji w Prusach nasiąkł nauką Kalwina i w tym celu miejscowy kościół, (wzniesiony z drewna ok. 1412 r. przez Junosza Malickiego) miał przystosować do nowej wiary. Kiedy zmarł tutejszy pleban tenże Malicki wyrzuca ołtarze, rąbie je, pali, inne naczynia mniej sobie przydatne niszczy, a cenniejsze przywłaszcza. Dzieje się to około 1560 roku. Przez następnych 75 lat w Malicach w kościele i dworze panowali kalwini, którzy przejęli uposażenie kościoła. Katolicy muszą szukać innych miejsc do sprawowania obrządku religijnego. Kiedy jednak również w Sandomierskiem zaczęła brać górę kontrreformacja w 1635 r. biskup krakowski (do diecezji krakowskiej wówczas Sandomierszczyzna należała) do Malic przysłał księdza Wacława z Kostek Kosteckiego „który energicznie zabiera się za heretyków”. Objechawszy całą parafię namówił w niej, mniej niż szlachta podatnych na religijne nowinki, włościan do zbrojnego wystąpienia przeciw kalwinom. Wyposażeni w gospodarcze narzędzia chłopci przypuścili szturm od strony Opatowa na zбір i skupionych wokół niego protestantów. Zobaczywszy wielce podjudzonych katolików uzbrojonych w ostre narzędzia, którym daleko było do ekumenicznej postawy, rzucili się do ucieczki stronę Pielaszowa. Słabsi doganiani, niestety musieli pożegnać się z życiem. Większość dworskiej załogi zginęła. Niedobitki podażyły w stronę Lisowa, ale tu kolejna grupa chłopów zastąpiła im drogę. Ponoć zostali złapani i powieszani na okolicznych drzewach. (Miejsce to nazwano później Szubienicą i Męcznnicami choć historycznie geneza nazwy tej wsi jest znacznie straszna). Katolicy następnie mieli w planie zajęcie kościoła. „Wdrzwiach stanęła kolatorka Malicka i broniła wstępu do zboru, ale została poturbowana i odepchnięta”. Świątynię katolicy odzyskali. Na pamiątkę tych wydarzeń wyryto później na tragarzu (głównej belce podtrzymującej drewniany sufit w dawnych budowlach) napis w języku łacińskim „Ku wielkiej Boga chwale kościół ten od heretyków sprofanowany przez 75 lat trzymany szanowany Wacław Kostecki gwałtem, za pomocą parafian odebrał dochody za pośrednictwem prawa odzyskał i własnym nakładem ozdobił, sprawił nowe ołtarze, malowidła i cały sprzęt srebrny i jedwabny”. Na drugiej stronie belki widniała zaś taka inskrypcja: „Kościół ten przywrócony czci przez zacnego Tomasza Stryja i synowca jego Mikołaja Oborskich sufraganów krakowskich i biskupów Laodyceńskich naprzód po herezji w roku 1635, potem w roku 1669 po najściu Szwedów i Węgrów, którego poświęcenie pamięci obchodzi się w Niedzielę po święcie N.P. Maryi”.*

Historycy reformacji utrzymują, że w Malicach powstał zбір fundacji Malickich po 1561 r. i przed 1583. Następnie w 1633 r. gmach kościelny wyrokiem trybunalskim oddany został katolikom. Wtedy to, właściciele wsi budują obok kościoła nowy zбір. W 1629 roku umarł tu kaznodzieja Ks. Bartłomiej Bytner. W 1644 r. nowym wyrokiem trybunalskim nakazano wzniesiony gmach zborowy przenieść dalej od kościoła katolickiego. W 1655 r. kaznodzieją był tu ks. Jan Nerlich, patronką Barbara Janowska Malicka, wicepatronem Krzysztof

Ożarowski. W 1660 r. kaznodzieją został Tomasz Rupecki przy patronie Stefanie Ożarowskim. „W 1701 roku przy patronie Mikołaju Kotkowskim i kaznodziei małopolskim ks. Danielem Mikołajewskim zbór za wyrokiem trybunalskim zburzony został na zawsze”. Jednak jeszcze w 1837 r. w spisie wiernych parafii zboru ewangelicko-reformowanego w Sielcu k. Staszowa znajdujemy 3 ewangelików z Malic.

Wynika z tych informacji, że mimo odebrania w 1635 r. protestantom kościoła jeszcze długo byli oni

w Malicach. Zapewne za sprawą dziedziców Malic Ożarowskich, czołową innowierczą wtedy rodziną w Sandomierszczyźnie. W Malicach więc przez pewien czas stały dwie świątynie, katolicka i protestancka. Przy malickim kościele istniał „szpital dla starców”, czyli przytułek dla tych wszystkich, którzy byli samotni, biedni i potrzebowali pomocy. Utrzymywał się z różnych zapisów. Dziedzic Malic obowiązany był dostarczać, co tydzień furę drewna. Za opiekę ubodzy obowiązani byli dzwonić, zamiatać, kalikować oraz pełnić inne posługi przy kościele. W 1814 r. w szpitalu malickim przebywało 6 osób. Z pośród późniejszych rodzin dzierżących Malice po Malickich należy wymienić Konarskich, którzy tu mieszkali w XIX wieku. Zapiski z dawnych lat odnotowały Adama Konarskiego (1783-1836). Ten ożenił się z Anną von Hartich. Mieli syna Konstantego rocznik 1810, który w 1837 r. poślubił Aleksandrę Jasięńską. Para ta dała początek potężnej gałęzi rodowej Konarskich. Trzech synów i pięć córek, m.in. Szymon, Aleksander, Paulina Piasecka, Zofia Bukowiecka (pisarka). W 1857 r. Konstanty oddał Malice synowi Aleksandrowi i przeniósł się do Wilczyc, których też był właścicielem. Zmarł w 1882 roku i został pochowany obok młodo zmarłej żony na przykościelnym cmentarzu w Malicach. Kamienny ich nagrobek zachował się do dziś. Kolejna rodzina ziemiańska, która mieszkała w Malicach, to Mikułowscy-Pomorscy.

Władysław z tej rodziny ożenił się z Julią Horoch. Mieli trzech synów: Stanisława dziedzica Leszczkowa, Józefa - założyciela SGGW oraz Jana, kolejnego dziedzica Malic. Na początku XX w. we wsi założona została spółka włościańska pod nazwą „Spółka Malicka”, która prowadziła m.in. ochronkę i czytelnię. Malice nie miały zbytnio szczęścia w XX w. Dwie wojny światowe zaznaczyły tu swoją obecność. W 1914 roku rozgrywała się w okolicy krwawa bitwa, w czerwcu 1915 r. przechodziły przez wieś wojska rosyjskie, a później we dworze zatrzymali się legionści Józefa Piłsudskiego. W latach międzywojennych dwór malicki był przeciętną siedzibą sandomierskiego ziemiaństwa. W czasie okupacji niemieckiej podczas II wojny światowej właścicielem majątku był Tadeusz Mikułowski-Pomorski. We dworze m.in. znalazł schronienie znany twórca Jan Sztudynger, który został przymusowo wysiedlony z Poznania. W 1944 r. Mikułowscy opuścili Malice, które od sierpnia 1944 r. znalazły się na linii frontu. Przebiegał on doliną Opatówki. Po prawej stronie biegu rzeki stanęli Rosjanie zaś na lewym brzegu w okolicach Adamowa Niemcy. W czasie ciągłego wzajemnego ostrzeliwania zniszczone zostały zabudowania dworskie, które stały opodal kościoła. Po wojnie ziemia dworska została rozparcelowana. Współczesne Malice to wieś rolnicza. Posiada Ośrodek Zdrowia. Zajmują powierzchnię 265,6 ha, mają 44 domy, w których mieszka obecnie 150 osób.

Zabytki

Cmentarz przykościelny. Na placu obok kościoła, nazwanym Placem Jana Pawła II z inicjatywy proboszcza Władysława Sroki 15 VIII 2000 r. poświęcony został pomnik polskiego papieża. Na drugim nieczynnym malickim cmentarzu usytuowanym przy szosie i oznaczonym oryginalną tablicą zachowało się kilka kamiennych nagrobków z XIX w. Nekropolia ta jednak jest trudno dostępna gdyż porasta obfitą roślinnością.

Na trzecim, współczesnym cmentarzu parafialnym oddalonym od centrum wsi również można spotkać zabytkowe nagrobki oraz mogiły okolicznego ziemiaństwa, m.in. Mikułowskich-Pomorskich Konarskich, Świeżyńskich oraz poległych żołnierzy i partyzantów. W pobliżu tego cmentarza archeolodzy odkryli ciekawe ślady życia mieszkańców tej okolicy sprzed kilku tysięcy lat. Na pograniczu Malic i Słabuszewic tuż za mostkiem nad Opatówką, w starym nieczynnym wyrobisku żwiru, można znaleźć kawałki skamieniałego drewna. Ślady bardzo dawnych perturbacji geologicznych tej krainy. Natomiast droga z Malic do Męcennic zamienia się w końcowym fragmencie w urokliwy wąwóz lessowy.

Malżyn

Położona w południowej części gminy wioska przy szosie Włostów - Goźlice. Podobnie, jak inne miejscowości tej okolicy, również Malżyn ma średniowieczną metrykę. W XV wieku należała do Jana herbu Topór. W 1508 r. występuje Jan Malżyński jako płacący czynsz. Po powstaniu styczniowym część wsi została rozparcelowana. Natomiast w 1878 r. dzierżawcą miejscowego folwarku był Ignacy Krzesimowski. W czasie pierwszej wojny światowej Malżyn dostał się w strefę walk, które do historii przeszły jako bitwa pod Konarami. Walki między wojskami rosyjskimi i austro-węgierskimi toczyły się tu w maju i czerwcu 1915 roku. W składzie tych drugich

wojsk walczyli legioniści Józefa Piłsudskiego. Po raz drugi wojna nawiedziła ten teren w drugiej połowie 1944 r., kiedy to przez wieś biegła linia frontu. Wieś niemal doszczętnie została zniszczona.

Po wojnie trwała stopniowa i skromna materialnie odbudowa wioski. Dopiero w latach 70 i 80 XX w. nastąpiła radykalna poprawa sytuacji ekonomicznej mieszkańców. Wtedy też nastąpiła powtórna budowa Małżyna. Rolnicy przystąpili do wznoszenia większych i lepszych technicznie murowanych domów i budynków gospodarczych. Zniknęła zabudowa drewniana. Do gospodarstw dotarło sporo nowoczesnego sprzętu rolniczego. Ciągniki wyparły konie. „Czasy gierkowskie” w opinii mieszkańców wioski to najlepszy okres. Do niedawna dominującą uprawą były buraki cukrowe. Obecnie w wyniku kryzysu cukrownictwa polskiego uprawia się w Małżynie (gleby I-IV klasa) pszenicę, jęczmień, buraki cukrowe, a także kukurydzę na kiszonkę dla bydła. Ta ostatnia roślina wypiera buraki cukrowe. Kryzys na wsi polskiej w ostatniej dekadzie XX wieku spowodował, że Małżyn jest u schyłku drugiego tysiąclecia miejscowością biedną, o sporym bezrobociu. Demograficznie również sytuacja nie wygląda najlepiej - wieś starzeje się i jest sporo starych kawalerów. Małżyn ma 62 gospodarstwa i 180 mieszkańców oraz zajmuje powierzchnię 250 ha. Małżyn posiada wodociąg a 50% mieszkańców korzysta z telefonów. Ma też strażnicę OSP. Kilkadziesiąt lat temu Małżyn wchłoniął sąsiadujący z nią Maręcín, który w okresie międzywojennym występował jako kolonia i miał 30 domów z 160 mieszkańcami.

Męczennice

Jedna z najmniejszych wsi gminy Lipnik. Położona na północno-wschodnich krańcach gminy. Leży na płaskowyżu dotyczącym do krawędzi doliny Opatówki. Nazwa wsi pochodzi od jej pierwotnych właścicieli Mączniów herbu Rawa. W XVI w. nazywała się Menczinice. Następnie właścicielem wsi był Andrzej Jakubowski, a dzierżawiła Elżbieta Mroczkowa. Kolejni dziedzice Męczennic to Maliccy, którzy byli znanymi w Sandomierskiem protestantami. Być może w wyniku krwawych zająć między katolikami a ewangelikami na męczennickich polach, w których miało zginąć sporo innowierców, wieś później nazywała się Męczennicami - a pochodzenie jej nazwy do dzisiaj ludowa tradycja łączy właśnie z wojną religijną z XVII w.

W 1928 r. w Męczennicach było 31 domów, w których mieszkało 230 osób. W czasie działań wojennych w II poł. 1944 r. zabudowania tej wsi zostały zniszczone, a ludność wysiedlona. Współczesne Męczennice zajmują powierzchnię 255 ha, mają 39 domów i 110 mieszkańców. Z Męczennic pochodzi znany artysta plastyk, rzeźbiarz Józef Opala, który kończąc warszawską ASP urządził w rodzinnej wsi przy drodze i w przydomowym ogrodzie oryginalną wystawę rzeźb (która była pracą dyplomową tego młodego twórcy). Józef Opala w treści i formie nawiązywał do tradycji kultury ludowej swojej małej ojczyzny, do przydrożnych figur kamiennych, które ongiś stały przy polnych drogach, jako szczególne znaki historii. Obrona pracy odbyła się w rodzinnym domu Józefa Opali. Do Męczennic na obronę dyplomu zjechało wtedy kilkunastu profesorów i pedagogów z warszawskich ASP

Międzygórz

Malowniczo, bowiem wśród wzgórz, położona w dolinie Opatówki stara wieś. Należą do niej lasy pokrywające dolinki Chełmno, Zwaliska, Zapusty i Łączki, gdzie mają wpływy liczne źródła czystej, ale raczej twardej wody. Obecnie istnieje stara i nowa wieś, która powstała po 1945 r. na gruntach podworskich. W sumie Międzygórz zajmuje spory obszar 556 ha. W 87 domach mieszka ok. 265 osób. Znaleziona przez Jana Curyłę, lekarza z Kleczanowa, w czasie budowy wodociągu, ceramika prehistoryczna świadczy o neolitycznym osadnictwie w tej okolicy. Znaleziono tu też grób ciałopalny, zapewne fragment cmentarzyska z epoki brązu. Prawdopodobnie osada ta (bądź punkt osadniczy) zajmowała teren dzisiejszego, nowego Międzygórza (na tzw. polach pod Wesołówką). Rozlokowana była na niewielkim, łagodnym wyniesieniu, oblewanym wodami Opatówki. Tu również znajdował się średniowieczny Międzygórz. Jak twierdzi były wieloletni sołtys Międzygórza Lucjan Trzos we wsi na skrzyżowaniu dróg stał do lat 50. kopiec (kurhan), w czasie niwelacji odkryto ludzkie pochówki. Natomiast w Międzygórzu-Kątach znajdował się cmentarz choleryczny.

Zamek w Międzygórzu

Dojazd od szosy Sandomierz-Opatów, skręt w prawo w Gołębiowie na Malice. po przejechaniu ok. 1,5 km skręt w prawo do wsi Międzygórz, tam na skrzyżowaniu skręt w prawo w pełną utwardzoną drogę. Po 800 m dojście piechotą do widocznego wzgórza z lasem i samotną ruiną. Najciekawszym i najbardziej tajemniczym zabytkiem doliny Opatówki są romantyczne ruiny zamku w Międzygórzu. Do 1945 r. obok zamku znajdował się folwark Cichockiego złożony z domku rządcy i czworaka.

Rys. T. Staszewski

Mało zachowało się informacji historycznych o tej ruinie. Obrosła natomiast legendami i domysłami. Wiadomo, że zamek wybudowany został w I połowie XIV wieku i stanowił jedno z ogniw w łańcuchu obronnym chroniącym serce Polski przed wschodnimi najeźdźcami. Wiadomo też, że około 1370 r. król Kazimierz Wielki przekazał zamek międzygórski Janowi Zaklicze, którego ojciec Piotr Neorza h. Topór był do 1366 r. wojewodą sandomierskim. Odtąd ta gałąź rodu Zaklików pisała się, że pochodzi z Międzygórza. W 1441 r. zamek należał do Jana, też piszącego się z Międzygórza. W rękach tego możnego rodu był on do około 1470 r. Natomiast od 1508 r. wszedł w posiadanie Mikołaja Kijańskiego herbu Strzemię, a przed rokiem 1580 miał go Stanisław Niedrzwicki. Za jego rządów gotycka do tej pory budowla zamieniła się w pełną powabną siedzibę renesansową o regularnych kształtach.

W 1594 r. właścicielem Międzygórza (ale nie wiadomo czy całej wsi) był Jakub Gorczycki burgrabia sandomierski, który pożyczył od kapituły sandomierskiej 300 florenów (z tzw. pieniędzy Kromera) zastawiając wspomnienie dobra w Międzygórzu. Kolejnymi właścicielami zamku zostali Jaworniccy, którzy go przebudowali w XVII w. Miał też należeć do Potockich. Nie wiadomo jakie były dalsze losy zabytku. Czy został zniszczony podczas najazdu Szwedów, czy też z biegiem lat, opuszczony przez gospodarzy, ulegał naturalnej degradacji technicznej, aż stał się ruiną. Uczniowie z Instytutu Gospodarstwa Krajowego w Marymoncie (dziś Warszawa) podróżujący po Sandomierszczyźnie zapisali w 1854 r. legendę o zamku w Międzygórzu. Mówi ona, że jego bogaty właściciel nie chcąc wbijać syna w dumę i próżność kazał zamek wysadzić w powietrze. W każdym razie najstarsi ludzie pamiętają tylko ruinę, która niewiele się zmieniła od kilku pokoleń. Dobra międzygórskie w XIX w. trafiły do Dutreppich. Wraz z Słabuszewicami stanowiły 623 morgową całość. Pod koniec tego wieku dzierżawcą majątku był Aleksander Konarski. W 1895 r. Maria Dutreppi z domu Cichocka, żona Franciszka - sandomierskiego kupca, przekazała majątek siostrzeńcowi Mieczysławowi Cichockiemu, który zapisał (w 1905 r.) następnie dobra synowi Romanowi. Tenże w czasie okupacji został zamordowany na progu słabuszewickiego dworu w wyniku porachunków dwóch zwalczających się ugrupowań partyzanckich. Spadkobiercą Międzygórza została jego żona Katarzyna Cichocka z domu Stępień oraz córka Helena Rozwadowska (ur. 1910 r.), które zamieszkały w Krakowie. Dziś zamek porasta krzewami i bujną roślinnością, coraz bardziej niknąc w okresie wegetacji w gęstwie gałęzi i liści. Trudno dziś odczytać plan zamku. Ziemia i gruz zatarły obrys murów i układ całości. Tu i ówdzie widać fragmenty ścian, kamienny i ceglany mur, otwory strzelnicze i obramienia okien. Na zamkowe wzgórze od strony południowej prowadzi - częściowo zakryty ziemią - brukowany gościniec. Czyżby to była najstarsza - dobrze zachowana - droga bita, która dzisiaj wychodzi „znikąd”, a urywa się tuż przed zamkowymi ruinami. Lokalna legenda mówi, że międzygórski zamek połączony jest podziemnym przejściem z zamkiem w Ossolinie, dawniej siedzibą Ossolińskich.

Dla lepszej widoczności i wygodniejszego dostępu na wzgórze zamkowe należałoby wyciąć część drzew. Chciwe korzenie i gałęzie rozsadzają zmurzone mury i zasłaniają ruinę. Do zamku można dojść również od strony Kleczanowa polnymi drogami. Zwiedzamy wtedy także malowniczy, stary, ciekawy geologicznie i nieczynny już kamieniołom (eksploatowany jeszcze w czasach okupacji przez Niemców. Na skrzyżowaniu

drog Słabuszowice-Dobrocice i Gołębiów-Wesołówka stoi krzyż upamiętniający poległych żołnierzy 2 pp leg. AK na polach Wesołówki i Międzygórza w bitwie zwanej „Pod Pielaszowem” w lipcu 1944r.

Słabuszowice albo Słabuszewice

Dawniej pisano Szawlowice, Słabodzowice, Słabuszowice. Dziś zamiennie używa się nazwy Słabuszewice. Stara wieś malowniczo położona w dolinie Opatówki. Na powierzchni 408 ha, ma 338 (w 1999 r.) mieszkańców oraz 85 domów. Należy do parafii Malice. Słabuszewice mają średniowieczną metrykę. Długosz przypisuje wieś jako - Szawlowice - do parafii Malice. Początkowo należała do dóbr księcia sandomierskiego, ale Bolesław Wstydlivy podarował ją zakonnikom klaryskom z Zawichostu. W 1578 r. Słabuszowice należały do Andrzeja Jakubowskiego. W następnych stuleciach wieś była kolejno w rękach kilku szlacheckich rodzin z ziem sandomierskich.

W XIX w. Słabuszewice należały do znanego w Sandomierzu właściciela ziemskiego Franciszka Dutreppiego, który miał też Sternalice. Do dóbr słabuszewickich wchodziły: folwark Międzygórz, Rogal i Żurawniki. Dzierżawcą tego majątku był Aleksander Konarski. Droga rodzinnych działów trafiły następnie do Cichowskich. Ostatnią przed reformą rolną w 1945 r. właścicielką majątku była pułkownikowa Helena Rozwadowska z domu Cichowska, która później wyjechała do Afryki. W międzywojniu Słabuszewice składały się z folwarku, który miał 10 domów zamieszkałych przez 200 osób. W tym było 32 Żydów, którzy zajmowali się młynarstwem i handlem. Natomiast wieś składała się wówczas z 30 domów, w których mieszkało prawie 180 osób. Po II wojnie światowej wieś się odbudowała po zniszczeniach, ale liczba ludności się zmniejsza. Dzisiejsze Słabuszewice mają 408 ha, 85 domów i 338 mieszkańców (1999 r.).

Na pograniczu Słabuszewic i Malic, tuż przy szosie, w dawnym wyrobisku piasku, znaleźć można ciekawe okazy palaebotaniczne skamieniałe kawałki drewna - czyli skrzemieniałe araukarie, które rozniósł lodowiec w pokładach gliny zwałowej.

Słoptów

Stara wieś położona na urodzajnych czarnoziemach w południowej części gminy. W XV i XVI w. Słoptów należał do rodziny Łownickich, do Anny oraz do Joanny i Macieja Łownickich. W II poł. XVIII w. Słoptów wchodził w skład klucza włostowskiego. Pod koniec tegoż stulecia był własnością kuchmistrza wielkiego koronnego Leona Leonarda Worcela. W 1795 r. sprzedał on klucz (i w raz z nim wieś) Antoniemu Karskiemu, po którym Słoptów odziedziczyła jego siostra Eufrozyna Zbijewska. Pod koniec XIX w. należała do Jadwigi Karwckiej. Przed wojną Słoptów składał się ze wsi włościańskiej zamieszkałej przez 90 osób i kolonii, która gromadziła 66 mieszkańców, a powstała z parcelacji folwarku Helenów Słoptowski, z którego kupił resztówkę wraz z zabudowaniami dworskimi Wincenty Rossoł.

Duży stosunkowo majątek ziemski posiadała wtedy rodzina Rossoł. W latach 20. Helena Rossoł wyszła za mąż za Bronisława Wesołowskiego, który wcześniej był rządcą w Ublinku i Jurkowicach. Gospodarstwo słoptowskie przejął następnie syn Stanisław, doktor nauki rolniczych. Jest on pionierem nowoczesnego sadownictwa w tej wsi. Z jego inicjatywy powstał tu w latach 70. duży 21 ha sad zblokowany (jeden z najlepszych w województwie tarnobrzesckim), który dał początek istniejącym do dziś sześciu indywidualnym ogrodom. W Słoptowie można uprawiać nie tylko jabłonie, ale również brzoskwinie i morele, dzięki sprzyjającym warunkom klimatyczno-glebowym. W tej wsi rolnicy zajmują się też uprawami w tunelach foliowych. Obecnie wieś zajmuje ponad 253 ha, ma 40 gospodarstw i zamieszkuje tu 185 osób. Znajduje się tu remiza strażacka, która stoi na placu młyńskim podarowanym wsi przez założyciela OSP Wincentego Rossoła, któremu konkurencja miejscowa spaliła zabudowania podworskie oraz młyn motorowy. W Słoptowie wtedy mełło ziarno na mąkę pięć wiatraków, jako że jest tu sprzyjająca róża wiatrów dla siłowni wiatrowych.

Sternalice

Wieś o średniowiecznej metryce. Wymienia ją Długosz. W 1510 r. występuje w dokumentach jako Stradlicze, zaś 20 lat później zapisano Strnadlicze. W XIX w. należały (wraz z Międzygórzem i Słabuszowicami) do dóbr Franciszka Dutreppiego. Następnie weszły w skład dużej posiadłości ziemskiej Konarskich. W 1921 r. Michał Konarski rozparcelował folwark o pow. 54 hektarów. W czasie okupacji działał tu oddział BCH, dowodzony przez plutonowego Gawlika. Obecnie Sternalice to wieś typowo rolnicza. Zajmuje prawie 260 ha, ma 47 domów, w których mieszka ponad 220 osób (w 1928 r. zamieszkiwało wieś ok. 200 osób). W Sternalicach zachowało się miejsce - jak wspomina regionalista Władysław Konarski - za starą wsią zwane Bożą Męką, gdzie kiedyś był cmentarz choleryczny. Stał na nim charakterystyczny kopiec. Obecnie znajduje się obok cmentarza kamienny krucyfiks.

Studzianki

Pierwotnie folwark należący do właścicieli Sadłowie (gmina Wilczyce). Pod koniec XIX w. należał do Jasieńskich. Przed pierwszą wojną światową kolejny właściciel Studzianek Józef Świeżyński rozparcelował folwark i powstała wieś - złożona z części A i części B. W „Słowniku Królestwa Polskiego...” z 1890 r. znajdujemy informację „*Folwark w pow. Sandomierskim gm. Lipnik, parafia Malice, i ma 2 domy mieszkalne, 4 mieszkańców - 316 mórg gruntów ornych i 23 morgi łąk. Gleba pszenna*”.

Natomiast w wykazie miejscowości guberni radomskiej z 1895 r. Studzianki miały tylko jednego mieszkańca. W wy-

wyniku pacelacji dokonanej ok 1910 r. Ziemię kupili chłopci i fornale. Najwięcej rodzina Stępników. Powstały wówczas dwie części wsi: Studzianki A i Studzianki B. W pierwszej osiedlili się przede wszystkim Bakalarscy, a w drugiej Stępniowie.

W międzywojniu wieś się rozrosła. Przed wybuchem II wojny światowej Studzianki A liczyły 11 zagród, a Studzianki B miały 20 zagród chłopskich. Zwartą zabudowę tych dwóch części rozdzielał 1. km pas gruntów ornych. Ten podział wsi miał wpływ na wojenne losy Studzianek szczególnie w jej końcowym okresie. 6 sierpnia 1944 r. rozpoczęło się tu prawdziwe piekło. Rano do wsi wkroczyło wojsko radzieckie, ale już tego samego dnia Niemcy rozpoczęli przeciwwuderzenie. Zacięte walki trwały kilka następnych dni. Mieszkańcy ten czas grozy spędzili w piwnicach. Studzianki przechodziły z rąk do rąk. Radzieckie władze wojskowe nakazały ludziom opuszczenie domów i ewakuację poza linię frontu. Kiedy ten się ustabilizował Studzianki A znalazły się po stronie niemieckiej, a Studzianki po radzieckiej. Skutki kilkumiesięcznego frontu okazały się dla wsi tragiczne. Kilkunastu mieszkańców zginęło, pięciu straciło nogi. Niemal wszystkie zagrody zostały zniszczone - ocalał tylko jeden murowany dom. Rosjanie rozebrali drewniane domy, obory i stodoły, a materiał spalili bądź użyli do budowy schronów. Po wojnie mieszkańcy powrócili na zgłiszczai z trudem odbudowali wieś. Współczesne Studzianki to typowa wieś rolnicza. Zajmuje 166 ha powierzchni. Pod koniec 1999 r. w 26 domach mieszkało 84 osoby.

Swojków

Stara wieś położona w zachodniej części gminy Lipnik. W dokumentach wystąpiła pierwszy raz w XV wieku. W 1508 r. jej właścicielem był Stanisław Płaczkowski. Dziedziczył również wieś Wysoki k. Bogorii. Z XVI w. znany jest też drugi właściciel Swojkowa z rodu Święcickich. Mieszkało wtedy w tej wsi m.in. 13 osadników. Niewiele mieszkańców miał Swojków w 1827 r. W tylko 7 domach mieszkało 27 osób. W XIX w. był to folwark należący do dóbr włostowskich. 110 lat temu było tu prawie 100 mórg, które przypadały na 11 gospodarstw, w których mieszkało około 80 osób. Folwark był znacznie większy i dysponował 250 morgami.

Natomiast pod koniec lat 20. XIX w. Swojków nadal utrzyma dawny podział. 2 czworaki folwarczne zamieszkiwało 36 osób. Natomiast wieś składała się z 10 domów, w których mieszkało prawie 70 osób.

Żyjąca przez wieki spokojnie wśród łagodnych wzgórz wieś, w maju 1915 roku stała się miejscem krwawych bojów. Silnie broniony przez wojska rosyjskie Swojków zdobył major Berbecki wraz ze swoim 2 pułkiem legionistów. Żarte walki utrwalone zostały nawet wierszem wybitnego poety legionowego Stanisława Długosza (Jerzego Tetery) Współczesny Swojków to wieś typowo rolnicza i nadal niezbyt duża. Zajmuje powierzchnię 122,5 ha. W 21 domach mieszka około 80 osób.

Ublinek

Średniej wielkości wieś położona na południowych krańcach gminy Lipnik. Zajmuje powierzchnię 262,5 ha, zamieszkuje ją w 59 domach ok. 200 osób. W połowie XV w. Ublin należał do Jana i Piotra herbu Ostoja. W XVI w. Ublinek (wtedy Hublin) należał częściowo do kościoła sandomierskiego oraz Hublińskich (Ublińskich). W 1508 r. występuje jako właściciel Jakub Krępiński. W Ublinku zachował się jeden z nielicznych w naszym regionie zbór ariański i na dodatek w dobrym stanie. Wchodził on w skład zespołu dworskiego. Dwór jako dom mieszkalny został wymurowany zapewne w końcu XVI w., a później zaczął pełnić funkcję religijną.

Podobnie jak we Włostowie i Malicach, również i w Ublinku jego 17. wieczny dziedzic zmienił wyznanie i z katolicyzmu przeszedł na arianizm. Był to Paweł Zagórski, dziedzic części Strzyżowic i Gierszowic. Miał on jednak jak chce ks. Jan Wiśniewski tylko połowę wsi. Drugą zwaną Ublinkiem Szlacheckim dzierży wtedy niejaki Tyburcy Zurawski. Na kamiennym przyczółku kształtu trójkątnego, wmurowanym nad prostokątnym portalem który prowadzi do wnętrza zboru, zachowała się data 1630 i herb Godziemba. Zbór zaadaptowany z wcześniejszego dworu powstał zapewne w pierwszych dziesięcioleciach XVII w. we wsi która nie miała przecież katolickiej świątyni. Zlokalizowany został poza wsią, w pobliżu zabudowań dworskich. Świątynia była prostą budowlą, wymurowaną z kamienia, z charakterystycznymi dla swej epoki przyporami na rogach, które wzmacniały konstrukcję ścian i całą konstrukcję. Po adaptacji przypominała ciągle bardziej obiekt świecki niż sakralny.

Zbór w Ublinku składa się z trzech kondygnacji: piwnic, parteru i piętra. Na parterze znajdowało się główne pomieszczenie tej świątyni czyli kaplica sklepiona kolebką krzyżową. Oddzielona od drzwi zewnętrznych przedsionkiem również sklepieniem kolebkowo z którego prowadziły schody na piętro, gdzie znajdowało się mieszkanie ministra zboru, a więc ariańskiego duchownego.

Trudno dziś precyzyjnie określić, kiedy zakończyła się dla tej budowli funkcja religijna. Zapewne wtedy, kiedy kolejni właściciele Ublinka powrócili na katolicyzm. Praktycyzm następców innowierczych właścicieli Ublinka

nie pozwolił im zburzyć tej budowli, lecz ją przekształcić być może na dom mieszkalny, a później na obiekt gospodarczy. Taki też charakter zachował zbór do czasów współczesnych. Zwano go od dawna lamusem.

Przetrwał bez większego uszczerbku do frontowych działań 1944-45. Wtedy spaliły się zabudowania dworskie Winnickich, ucierpiał i zbór, który stracił dach i popękały mu grube ściany. Po wojnie połatano uszkodzenia i zaadoptowano obiekt na mieszkania dla czterech rodzin. Szybko jednak opuściły ten dom i wtedy w byłej świątyni ariańskiej powstała mleczarnia, ale i ona stąd się wyniosła. W 1957r. przeprowadzono z kieleckich środków konserwatorskich remont. Obiekt otrzymał nowy dach posyty gontem. Chciano nawet założyć tu młodzieżowy klub, ale pomysł ten nie doczekał się realizacji. Przez następne lata lamus użytkowała rodzina Kusalów, których gospodarstwo sąsiadowało z tym zabytkiem. Następnie odkupił go od państwa prywatny użytkownik, a później sprzedał mieszkańcom z Ostrowca Świętokrzyskiego.

„Budynek tzw. zboru ariańskiego jest przykładem prowincjonalnej XVI .wiecznej architektury murowanego dworu pańskiego, który w okresie reformacji spełniał także funkcje sakralne. Wokół budynku zachowane pozostałości założenia dworskiego z XVI-XIX w. w postaci stawów, grobli i reliktów ukrytych pod ziemią murowanych obiektów folwarcznych. Całość stanowi cenny element krajobrazu kulturowego Sandomierszczyzny”. (opinia konserwatorska)

Współczesny Ublinek to wieś typowo rolnicza. Należy do parafii w Strzyżowicach.

Usarzów

Malowniczo położona na Wyżynie Sandomierskiej ogrodnicza wioska o średniowiecznej metryce. Jednak człowiek mieszkał tu wcześniej. Znalaziono bowiem ślady egzystencji człowieka epoki kamiennej, a więc ok. 5 tys. lat temu. W dokumentach z 1381 r. występuje wieś o nazwie Wrzazów, z 1385 r. Wydzga „de Urzazów”, wymieniany jest tam jako świadek. Dawniej pisano też Uzarzów. Dziś Usarzów występuje wspólnie z Osinami. W XV w. wieś przypisana parafii Goźlice należy do Zawiszów. Miała 7 łąnów kmiecych, karczmy i zagrodników od których dziesięcinę pobierał biskup krakowski. Był też wtedy tu folwark rycerski. Później była własnością różnych rodów szlacheckich. W pierwszych latach ubiegłego wieku należała do Chomętowskich i miała 15 domów, w których mieszkało 85 osób. Franciszek Chomętowski był m.in. posłem na sejm w 1830 r., jego syn Władysław (ps. Kwiryn) był znanym w swoim czasie pisarzem i wydawcą. W latach 70. XIX wieku Usarzów był własnością Wincentego Bąkiewicza. Następnie kupił tę wieś oraz Rudniki w powiecie opatowskim przybyły z Podlasia Józef Jabłoński, który przekazał Usarzów swojemu synowi Zdzisławowi,

Ożenił się on z Marią Szczawińską. Małżonkowie mieli czworo dzieci: Antoniego, Wandę (ukończyła historię), Janinę (zmarła w dzieciństwie na gruźlicę) i Józefa, który zginął w Charkowie jako więzień obozu w Starobielsku. Jabłońscy należeli do patriotycznych rodów. Jan Bojanowski (krewny Jabłońskich) w książce „Przeminęło i nie wróci” (1997 r.) tak pisze: *„W rodzinach Jabłońskich i Szczawińskich, tradycje walki o niepodległość były bardzo silne, bo przodkowie brali udział w powstaniach listopadowym i styczniowym. Przed pierwszą wojną światową, Usarzów był jednym z miejsc kontaktowych gdzie emisariusze Organizacji Bojowej PPS, znajdowali schronienie po przejściu granicy, dzielącej zabory austriacki i rosyjski. Babka Maria Jabłońska, w swej młodości była mocno zaangażowana w pracy konspiracyjnej i знаła osobiście Piłsudskiego, który był dla niej najwyższym autorytetem i wzorem patriotyzmu...”*

W okresie okupacji niemieckiej usarzowski dwór stał się bezpieczną przystanią dla wysiedleńców z Wielkopolski i Warszawy, a także siedzibą ruchu oporu. Mieszkali tu nie tylko członkowie szeroko rozgałęzionej rodziny Jabłońskich, ale również ludzie obcy, potrzebujący pomocy. Tu mieszkali też spokrewnieni z Jabłońskimi Bojanowscy, uczestnicy czynnej walki zbrojnej z okupantem, m.in. Józef Bojanowski „Walter” legendarny żołnierz Armii Krajowej, dowódca sekcji egzekucyjnej, wykonawca kilku wyroków na wyjątkowo okrutnych Niemcach i zdrajcach m.in. na Lescherze. W Usarzowie do AK należeli obok Bojanowskich również inni mieszkańcy tej wsi i sąsiadującego Gołębiowa: Józef Nogaj ps. „Sosna”, Stefan Strycharz ps. „Tryk”, Władysław Bilski ps. „Tuja”, Borech ps. „Bajan”, Mieczysław Stępień ps. „Zwirko”, Ignacy Struski, Jan i Władysław Wamej, Wacław Sahajdek ps. „Tygrys”, Bolesław Gajek, Mieczysław Gajewski ps. „Mieczyk”, Franciszek Woźniak ps. „Chart”, Tadeusz Frańczak ps. „Gołąb”, Franciszek Kęsy. Z dworu usarzowskiego, za sprawą Marii i jej córki Wandy Jabłońskich szła ciągła pomoc dla oficerów i żołnierzy Wojska Polskiego internowanych w obozach jenieckich. *„Co tydzień bity był prosiak - wspomina krewny Jerzy Ksawery Zalewski - który w różnych przetworach wysyłany był w paczkach do oficerów i stalagów. Natomiast dla mieszkańców dworu pozostawała często kasza jaglana i ser topiony”*.

W sierpniu 1944 r. Usarzów został zajęty przez wojska radzieckie. Ludność z dworu i wsi została wysiedlona, gdyż Usarzów znalazł się na linii frontu. Następnie mieszkańcy zostali ewakuowani w bezpieczniejszą okolicę. Po rozpoczęciu ofensywy w styczniu 1945 wrócili do wsi i zaczęli powoli odbudowywać zniszczone zagrody. Po wielu latach chłopci doprowadzili swoje gospodarstwa do normalności. Nie wrócili tylko i nie odbudowali dworu Jabłońscy. Ziemia została rozparcelowana, a ich dom stał się mieszkaniem dla służby folwarcznej, której spalił się czworak. Później dwór został rozebrany wraz ze spichlerzem na wtórny budynek. Maria i Wanda Jabłońskie (mężczyźni z tego rodu już nie żyli) zamieszkały w Sandomierzu w skromnym mieszkaniu. Wanda (jako absolwentka historii UJ) została nauczycielką w sandomierskim liceum a później (od 1947 do 1954) kierowniczką Biblioteki Miejskiej w Sandomierzu.

O 13 lat przeżyła ją jej matka sędziwa Maria Jabłońska (żyła 90 lat). Obie zostały pochowane w grobowcu rodzinnym w Modliborzycach Opatowskich. Współczesny Usarzów to wieś rolnicza o nastawieniu warzywniczym i ostatnio sadowniczym. Zajmuje około 500 ha, ma 93 domy i 373 mieszkańców (przed wojną było tu około 200 osób). Usarzów posiada także remizę OSP, kaplicę.

Włostów

Położona 6 km od Opatowa, przy ważnej i ruchliwej szosie Warszawa - Rzeszów wieś jest jedną z największych w pow. opatowskim. Zajmuje powierzchnię 907,8 ha. W 2000 r. liczył ok. 1800 osób (31 XII 1999 r. - 1793). Włostów ma charakter większej osady o rozbudowanym, nieregularnym układzie ulic. W centralnej części odbiega od wizerunku współczesnej wsi tego regionu, a to przez zachowane pozostałości po parkowo-pałacowym założeniu, a także zabudowania cukrowni oraz osiedla przyfabrycznego utrzymanego w stylu „przemysłowym” z początków XX w. Przemysł rolny rozwijany przez Karskich wpłynął zasadniczo na współczesne oblicze tej miejscowości.

Jednak początki Włostowa osadzone są głęboko w przeszłości. Okolice zamieszkałe były już w neolicie. Pisana historia miejscowości zaczyna się już w XII w. W średniowieczu leżał przy uczęszczanym trakcie opatowskim i szlaku handlowym do Kijowa i innych wschodnich grodów. Już wtedy był rozległą wsią z polem targowym tzw. targowiskiem. Przez pewien czas konkurował z Opatowem, ale już od XV w. pozostał w tyle i nigdy już nie osiągnął większego znaczenia jako lokalny ośrodek handlowy. W XIII w. Włostów miał już kościół, ufundowany przez ówczesnego dziedzica wsi Piotra Dunina herbu Łabędź. Po nim właścicielem Włostowa był Bogusław z pobliskiego Karwowa herbu Róża, notabene ojciec sławnego kronikarza, błogosławionego Wincentego Kadłubka, ale nie znamy dokładnie dalszych włodarzy dóbr włostowskich - było ich w historii tej wsi sporo. Na początku XVI w. właścicielką wsi była Dorota Krampska a także Mikołaj Swojski. W 1529 r. występuje np. Pełka, później Jan Zbunk, Zwany herbu Janina. W XVI w. łany włostowski

należą do Wojciecha Wielickiego, a także do Hublińskich. Natomiast w 1556 r. Włostowem podzieli się stryjeczni bracia, dworzanin królewski Stanisław syn Mikołaja i też Stanisław, ale syn Marcina, Lipniccy. W XVII w. Włostów należy do rodziny Parzniewskich, a następnie do Siemianowskich, po których zostały figury na cmentarzu i przy dawnym szlaku. Pod rokiem 1729 jako właścicielka wsi zapisana jest Barbara Szembekowa, podkomorzyna krakowska, następnie Barbara Naramowska (też dziedziczka Pęcławic). Zaś po niej Włostów i okoliczne dobra należały do Leona Leonarda Worcella z Imersztyna, kuchmistrza koronnego, od którego majątek nabył pierwszy przedstawiciel rodu Karskich, od dawna osiadłych w Sandomierskiem.

*Młyn we Włostowie.
Rys. J. Szlęzak*

W 1795 r. Antoni z Karsz Karski, łowczy sandomierski, poseł sandomierski, starosta ulanicki, kupił od Leona Worcella, kuchmistrza królewskiego dobra za 550 tysięcy złotych. Od tej daty rozpoczęła się w tej miejscowości epoka rodu Karskich, którzy stali się z biegiem czasu w XIX w. i I połowie XX w. najzamożniejszą w Sandomierskiem rodziną ziemiańską. Dzięki urodzajnej glebie i dzięki zajęciu się przemysłem rolnym doszli do dużego majątku. Pierwszy z Karskich właściciel dóbr włostowskich (Włostów składał się z: Kossowic, Braniszowic i Strzyżowic) zmarł bezpotomnie i jego majątkiem w 1806 r. podzielili się familianci. Siostra Antonina i dzieci brata Kazimierza.

Następnym właścicielem klucza włostowskiego został Michał Karski, który w 1808 r. kupił te dobra od swego ojca Kazimierza za 463 tys. złotych. W 1845 r. Michał nabył jeszcze wieś Sternalice, a za rok Kurów. Jednak i ten zmarł bez potomka, a majątek zapisał bratankowi Stanisławowi, który przekazał Włostów i Kurów swojemu synowi Michałowi (1863-1928). Wartość majątku oszacowano na 260 tys. rubli srebrnych. Włostów wraz z folwarkiem w sąsiednim Tudorowie (110 ha) miał 2158 hektarów. 77 % tego obszaru stanowiły grunty orne, na których uprawiano przede wszystkim zboża oraz rośliny okopowe. Ważną rośliną w strukturze zasiewów stał się z biegiem czasu burak cukrowy, który w 1928 r. zajmował w tym gospodarstwie 109 ha, a średni plon wynosił 233 q. W 1922 r. w majątku Włostów było 250 sztuk bydła, 35 sztuk trzody chlewnej, przeszło 170 koni roboczych i 80 ze stadniny. Dobra włostowskie Karskich składały się wówczas nie tylko z Włostowa, ale również z folwarków w Kurowie, Pęcławicach, Swojkowie, Ossolinie, Sternalicach, Buczka, Klina i Tudorowa.

Gospodarstwo Michał Karski prowadził wzorowo jak na tamte czasy. Uprawiano bardzo wiele roślin, a to dzięki znakomitym glebom. Poza tym część gruntów była już wtedy zmeliorowana. Ważnym i ekonomicznie znacznym składnikiem majątku był przemysł rolny, udział w cukrowni, a także własne zakłady rolne: gorzelnia w Ossolinie, suszarnia chmielu we Włostowie. Niezwykłym wtedy elementem infrastruktury był 7. kilometrowy odcinek kolejki wąskotorowej, którą zbudowano przede wszystkim dla usprawnienia transportu buraków cukrowych. Do tego trzeba dodać również linię telefoniczną. W majątku Włostów zatrudnionych było około 100 stałych i 30 sezonowych pracowników fizycznych oraz kilku umysłowych w administracji. Poziom wynagrodzenia pracowników najemnych był stosunkowo wysoki. Karski uchodził za wymagającego i kontrowersyjnego, ale sprawiedliwego pracodawcę.

W czasie okupacji niemieckiej Karscy współpracowali z ruchem oporu i to stało się powodem do eksmisji tej rodziny z ich domu i majątku w 1942 r. Po kilkusetletnim pobycie we Włostowie opuścili gniazdo rodzinne i rozproszyli się po świecie.

W czasie okupacji we Włostowie ruch oporu zaczął się już pod koniec 1939 r. Początkowo w formie trójek ZWZ, a od 1942 r. jako Armia Krajowa AK). W akcji „Burza”, wzięło udział zaledwie 12 żołnierzy dla reszty brakło broni. Włostów, podobnie jak inne przyczółkowe miejscowości przeżył piekło wojny w II połowie 1944 r. i w styczniu 1945 r. 9 VIII 1944 r. do wsi wkroczyli żołnierze radzieccy, ale po zaciętej walce z Niemcami musieli się wycofać. Po obu stronach było dużo poległych. Zginęli również cywile. Na polach zostało 20 zniszczonych czołgów. Z 15 na 16 I 1945 r. ruszyła ofensywa. Później przyszedł nowy ustrój, który zmienił charakter społeczno-gospodarczy tej miejscowości. Majątek Karskich został upaństwowiony. Współczesny Włostów ma Szkołę Podstawową, Gminny Ośrodek Kultury, Bibliotekę, remizę OSP, stadion sportowy, Ośrodek Zdrowia, kilka sklepów, piekarnię, Bank Spółdzielczy, Cukrownia Włostów

Udziałowcami tej fabryki byli: Michał Karski (20% udziałów) oraz dyrekcja podostrowieckiej cukrowni Częstocice. Wyłożyli oni na budowę 1,153.630 rubli. Był to wtedy nowoczesny zakład zajmujący 51 ha powierzchni, wyposażony w kotły o ciśnieniu 16 atmosfer na parę przegrzaną, maszyny parowe wentylowe z przeciwcisnieniem o 1,5 atmosfery z generatorem trójfazowym. Cukrownia rozpoczęła pracę w 1913 r. W czasie działań wojennych została poważnie uszkodzona, ale została powtórnie uruchomiona w 1920 r. Na przełomie lat 20. i 30. cukrownia przerabiała ok. pół miliona kwintali buraków z ok. 2360 ha. Produkcja cukru wynosiła ok. 5,5 tys. kwintali. Po II wojnie światowej stara cukrownia upaństwowiona nadal pracowała. 97-letnia dziś Cukrownia „Włostów” S.A. przez ostatnie 10-lecie przystosowuje się i stosuje zasady wynikające z praw wolnego rynku. W 1989 roku otrzymała osobowość prawną, a organem założycielskim stał się Wojewoda Tarnobrzeski. W 1996 roku w wyniku działania ustawy o regulacji rynku cukru i przekształceniach własnościowych w przemyśle cukrowniczym została przekształcona z Przedsiębiorstwa Państwowego w Jednoosobową Spółkę Skarbu Państwa, a następnie została włączona w tym samym roku do powołanych do życia Spółek Cukrowych, tzw. Holdingów do Lubelsko-Małopolskiej Spółki Cukrowej w Zamościu.

Dalszy etap prywatyzacji to lipiec 1998 roku i wejście, w wyniku podwyższenia kapitału, w skład grupy kapitałowej z Cukrownią „Ropczyce” S.A. Ostatecznie jednak cukrownię zlikwidowano i dzisiaj (2012 r) jest w ruinie - w tym również obiekty mogące być zabytkami przemysłu rolnego.

WŁOSTÓW - ZABYTKI

Kościół parafialny p.w. św. Jana Chrzciciela.

Parafia Włostów, a tym samym i miejscowość o tej nazwie, należy do najstarszych w regionie. Uznaje się, że powstała przed 1153 r. Według niepewnych informacji ks. Jana Wiśniewskiego pierwszy kościół we Włostowie wybudował Piotr Dunin Włast herbu Łabędź, sławny możnowładca śląski, fundator aż 72 świątyń.

W tymże włostowskim miał być ochrzczony Wincenty Kadłubek, urodzony w pobliskim Karwowie. W XIV w. parafia Włostów miała 24,5 km² powierzchni i należała do najmniejszych jednostek administracji kościelnej w archidiecezji sandomierskiej. Natomiast była stosunkowo ludną, gdyż na jej terytorium mieszkało 480 osób, czyli prawie 15 ludzi na 1 km². Roczny dochód z parafii wyliczono na 14 grzywien. Wtedy to we Włostowie kościół wmurowany był z kamienia. Dziedzicami wsi byli: Pełka, Jan Zbunk i Owon herbu Janina. Chłopi użytkowali 12 łanów kmiecych, z których oddawali dziesięcinę archidiecezji sandomierskiej i miejscowemu plebanowi. Do kościoła nato miast należało wtedy: 4 łany, łąka, staw i 3 karczmy z rolą. Współczesna parafia Włostów gromadzi około 2600 wiernych skupionych w k. 700 rodzin. Zachowany do dzisiaj kościół włostowski - mimo późniejszej rozbudowy - zawiera średniowieczny trzon. Zapewne wybudowany został w drugiej połowie XIII w., co można wnioskować po późnoromańskim (lub wczesnogotyckim) stylu, a właściwie to przejściowym, od romańskiego do gotyckiego. Widać to wyraźnie w prezbiterium, w jego jednoprzęsłowym sklepieniu krzyżowym, a także w oknach północnej ściany nawy. Pierwszą rozbudowę kościół przeszedł w XIV w. Wtedy też mógł otrzymać wieżę. W pierwszych dwóch dziesiątkach lat XVI w. świątynia została przekształcona, zaś w tym samym stuleciu, w 1586 r. dobudowana została kaplica. Ufundowali ją: ówczesny właściciel dóbr włostowskich Wojciech Wielicki i jego żona z Duninów. Dalsze zmiany w architekturze tego zabytku nastąpiły w XVIII w., a także w następnym, już w czasach Karskich.

Włostowski kościół został silnie zniszczony w czasie działań wojennych w II poł. 1944 r. (spalony przez Niemców 6 sierpnia) i w styczniu 1945 r., kiedy to rejon ten znalazł się w ogniu ciężkich walk radziecko-niemieckich. W pierwszych powojennych latach nie nadawał się do użytku. Nabożeństwa odbywały się wtedy w kaplicy grobowej Karskich na cmentarzu. Kościół odbudowany został w latach 1945-1947 staraniem księdza proboszcza Tadeusza Garbacza. W 1974 remontowany z zewnątrz przez księdza Stefana Wilka. Gruntowny remont połączony z malowaniem i konserwacją przeszedł ten zabytek za tego samego proboszcza w latach 1981-1984. W czerwcu 2000 r. staraniem ks. proboszcza Jerzego Siary na placu kościelnym odsłonięty został wykonany z brązu przez Stanisława Kowalówkę pomnik papieża Jana Pawła II. Napis z boku cokółu głosi dedykację „*Ojcu Świętemu Janu Pawłowi II, w hołdzie za umocnienie świata i wprowadzenie kościoła w III tysiąclecie, ks. kanonik Jerzy Siara z parafianami*”.

Na dawny cmentarz kościelny dostajemy się z drogi prowadzącej z Włostowa do Kaczyc. Kościół posadowiony jest na lekkim wzniesieniu przy starym trakcie w średniowieczu wiodącym z Sandomierza do Opatowa. Rozległy plac w tej części wsi zwany był pierwotnie Targowiskiem, a więc zapewne odbywała się tu wymiana handlowa. Dawny cmentarz przykościelny - o czym świadczy wmurowana w mur okalający to miejsce tablica ze staropolskim napisem z 1782 r. -

„Kto idąc mija Proszę strzymaj swego kroku

Gdysz sam nieujdziesz takiego wyroku

Tych których tu kości przez Jana Kierzkowskiego

zchowane z Miłości

Roku 1782 Dnia Października”

zamieniony został na plac kościelny. Wiodą nań schodki i ubiegłowieczna bramka kamienna fundowana przez Karskich. Po wewnętrznym obwodzie muru stoją stare, również zabytkowe drzewa.

Uwagę wchodzącego przykuwa stojąca na kamiennym postumencie monumentalna postać, wyrzeźbiona w brązie, Jana Pawła II. Pomnik stoi przed prezbiterium. W zewnętrzne ściany świątyni wmurowano kilka epitafiów członków rodziny Karskich. Napisy na kamiennych tablicach przypominają nam, że przez półtora wieku kościołowi mecenasowali Karscy, których doczesne szczątki (choć nie wszystkich) spoczywają w podziemiach tej świątyni. Na ścianie zewnętrznej kaplicy bocznej inskrypcja na kamiennej tablicy głosi, że : „*Tu spoczywają zwłoki śp. Stanisława Karskiego zm. 1890 r. i małżonki jego Jadwigi z książąt Czetwertyńskich zm. 1908. Wdzięczni synowie Włodzimierz i Michał Karscy. Proszę o pobożne westchnienie do Boga za ich duszę*”. Natomiast w ścianie zewnętrznej prezbiterium tkwi tablica przypominająca protoplastę włostowskiej linii Karskich. Napis głosi że : „*Tu spoczywają zwłoki Antoniego Karskiego starosty ulanickiego Łowczego i posła sandomierskiego ur. 1747, zm. 1803r. i Eufrozyny Zbijewskiej generalowej wojsk konnych, szambelanowej J. Kr. M. ur. 1744 -1820*”, a także epitafium upamiętniające kolejnego właściciela dóbr włostowskich, posła na sejm Królestwa Polskiego (ur. w 1779 zm. w 1854r.) Michała Rajmunda Karskiego. W ścianie zewnętrznej prezbiterium, tuż za pomnikiem papieża, tablica przypomina pochowanych na

cmentarzu parafialnym (gdzie Karscy wybudowali rodzową kaplicę grobową) Julię i Michała Karskich. Napis głosi: „*Śp. Michałowi Karскому synowi Stanisława i Jadwigi, z Górskich Michałowej Karskiej, córki Konstantego i Julii z książąt Galicyńców ur. 1876, zm. 1903, syn.*”

Przed wejściem do wnętrza kościoła przez boczną kruchtę warto zwrócić uwagę na mały kamienny zegar słoneczny z XVIII w. umieszczony na południowej ścianie nawy. Nad wejściem do kruchty współczesna tablica z nazwiskami ofiar II wojny światowej z terenu parafii Włostów. Do nawy wchodzimy przez ceglana kruchtę dobudowaną do głównej bryły świątyni w XVIII w. Nakryta jest ona sklepieniem kolebkowo-krzyżowym. Tu zwraca uwagę kamienny ostrołukowy profil gotycki z poł. XV w.

Nawa główna z I poł. XIV w. jest niewielka, nakryta drewnianym, belkowanym stropem pochodzącym z powojennej odbudowy. Nawa przedłużona jest niskim prezbiterium najciekawszym i najstarszym w tym kościele. Tu też zachowały się ślady pierwotnego okienka wczesnogotyckiego, a także urokliwe sklepienie nadające średniowieczny nastrój włostowskiej świątyni i kojarzącej się z błogosławionym Wincentym Kadłubkiem, który w tym kościele miał być ochrzczony tak utrzymuje miejscowa tradycja. Wszak niedaleki Karwów rodzowa siedziba kronikarza należy do parafii Włostów. Kadłubkowi też poświęcony jest XIX w. ołtarz boczny w prostokątnej kaplicy, którą dobudowano od północy do nawy głównej w 1586 r. Sklepią jest kolebką z lunetami. Pod posadzką w podziemiach znajduje się krypta grobowa z pochówkami. W kaplicy zwraca tu uwagę nie tylko dominujący portret w „stylu cysterskim” Wincentego Kadłubka, ale również epitafia i tablice. Na kamiennym nadprożu nad wejściem na ambonę wyrzyta data 1712 r. Wyżej renesansowa tablica z długą łacińską inskrypcją. Na ścianie kaplicy epitafium poświęcone

Antoniemu Karскому (1746-1803): „*Syn Szymona starosty ulanieckiego i Anny Junosza-Piaskowskiej, dziedzic dóbr Włostów i Słoptów Łowczy sandomierski, poseł na Sejm.*”

Druga tu umieszczona tablica marmurowa przypomina Sabinę z Kaunów Pisulowską. W nawie zachowało się kilka epitafiów także utrwalających dawnych właścicieli Włostowa i okolic.

Ruiny pałacu Karskich

Okazały pałac rodziny Karskich uchodził w międzywojennej Polsce za najnowocześniejszą i najlepiej utrzymaną rezydencję ziemiańską w Sandomierskiem. W porównaniu z innymi zamkami i pałacami był obiektem stosunkowo młodym, technicznie dobrze zbudowanym i wyposażonym w media techniczne.

Karscy pojawili się we Włostowie pod koniec XVIII w. Zastali tu dwór poprzednich właścicieli i dzierżawców rozległych, żyznych włości. W połączeniu ze sprawnym zarządzaniem gospodarowanie dało nowym nabywcom po kilkudziesięciu latach znakomite efekty. Rosła zamożność Karskich, a więc potrzebna była nowa, bardziej reprezentacyjna siedziba. W poł. XIX w. zbudowano najpierw dużą, utrzymaną w klasycystycznym stylu oficynę. Następnie na starym założeniu dworskim, powstał pałac. Jego inwestorem był zapewne ówczesny właściciel dóbr włostowskich, Stanisław Kariski (1838-1890) bądź jego stryj Michał (1799-1859), który umierając bezpotomnie zapisał majątek bratankowi. Ten w posiadanie Włostowa wszedł w 1854 r. Przyjmuje się, że pierwszy pałac, a raczej pierwszy etap budowy odbywał się w latach 50. XIX w., a więc rozpoczął go zapewne Michał Kariski, a dokończył Stanisław. Zaangażował on do tej inwestycji sławnego wówczas architekta Henryka Marconiego (1792-1863). Wybitny architekt i budowniczy, autor wielu

znakomitych budowli: pałaców, kościołów, był także gorącym patriotą, walczył w powstaniu listopadowym. Miał trzech synów: Karola, Leonarda i Władysława. Posiadając uzdolnienia i zamiłowania artystyczne kontynuowali artystyczne pasje ojca. Szczególnie płodnym artystycznie okazał się Władysław (1848-1915). Jest on autorem kilku liczących się w polskiej architekturze XIX w. budowli m.in. warszawskiego hotelu „Bristol”. On również jest twórcą przebudowy na przełomie XIX i XX w. neorenesansowego pałacu we Włostowie. Zleceniodawcą modernizacji był kolejny właściciel klucza włostowskiego Michał Karski. Po zakończeniu tych prac pałac stał się wspianą, nowoczesną rezydencją ziemiańską. Miał dostęp do 30 pomieszczeń rozłożonych na dwóch kondygnacjach, a także wszystkie udogodnienia jakie powinien posiadać wygodny dom. Zainstalowano już w nim światło elektryczne, wodociąg i kanalizację, urządzono cztery łazienki, umywalki z zimną i ciepłą wodą w sypialniach, centralę telefoniczną i połączenie ze wszystkimi folwarkami i ze światem.

W latach 30-tych doszło jeszcze centralne ogrzewanie. Sufity ocieplane były korkiem. Do pałacu wiodło reprezentacyjne wejście przez arkadową fasadę otwartą na gazon kwiatowy i podjazd. Schodami wchodziło się do holu, którego sklepienie wspierało się na kolumnach. Dominowały w nim szerokie marmurowe schody prowadzące na piętro, gdzie mieściły się pokoje dziecięce, pokoje gościnne, apartament zaprzyjaźnionego z tym domem sandomierskiego biskupa Ryxa oraz sypialnie. Na dole natomiast: biuro, 2 pokoje dziecięce, pokój opiekunek, sala bilardowa, salony: czerwony, z którego wychodziło się do kaplicy, zielony, biały, a także balowy z wyjściem na duży taras. Do tego trzeba jeszcze dodać duży na półtora piętra pokój jadalny oraz kredens.

Karscy doceniali również książkę, stąd ich pałacowy księgozbiór miał wydzielony pokój. Biblioteka pałacowa liczyła około 9 tysięcy tomów w tym sporo starodruków z XVI i XVII w. Tak wygodnie urządzona siedziba ziemiańska wywoływała w Sandomierskim zachwyt. Stała się w międzywojniu przystanią dla wielu znakomitych gości. To tu we wrześniu 1919 r. szambelan Michał Karski podejmował wizytatora stolicy apostolskiej Monsignore Rattiego, późniejszego papieża Piusa XI. Wtedy to na zorganizowanym wieczorem przyjęciu było sporo okolicznych ziemian i m.in. przyszły przywódca Powstania Wielkopolskiego generał Józef Dowbór-Muśnicki. Natomiast we wrześniu 1929 r. kolejny i ostatni przed II wojną właściciel dóbr włostowskich Szymon Karski, jako prezes Komitetu Budowy Pomnika Legionistów poległych w bitwie pod Konarami w maju 1915 r. zaprosił do swego pałacu 140 osobową grupę dostojników uczestniczących w odsłonięciu obelisku w Górach Pęchowskich k. Klimontowa. Na bankiecie obecnym był m. in. prezydent RP prof. Ignacy Mościcki, a także kilku ministrów. Włostowski pałac odwiedzali również Stefan Żeromski, który tu nawet pisał fragmenty „Popiołów”, a także Jarosław Iwaszkiewicz. Było więc gniazdo Karskich ważnym ośrodkiem kulturalnym i społecznym dla regionu.

Jesienią 1939 r. 2/3 jak wspomina Juliusz Karski powierzchni pałacowych zajmował sztab Wehrmachtu z generałem Braunem. Jednak to nie przeszkadzało Szymonowi Karskiemu w utrzymywaniu kontaktów z ruchem oporu. W kwietniu 1942 r. Niemcy zorientowali się, że gospodarz związany jest z podziemiem, a majątek włostowski stanowi bazę zaopatrzeniową oddziałów partyzanckich. Aresztowali Szymona Karskiego, a rodzinę jego eksmitowali z pałacu. Majątek zaś przeszedł pod zarząd okupacyjny. Tak się kończyła trwająca prawie 150 lat obecność Karskich we Włostowie. Po wprowadzeniu przez władzę ludową dekretu o reformie rolnej dobra włostowskie przejęło państwo. Losy zniszczonego częściowo w czasie działań frontowych pałacu dopełniły się w pierwszych dziesiątkach powojennych lat. We Włostowie utworzono PGR i pałac służył jako siedziba administracji gospodarstwa. Do pokoi wprowadziło się też około 30 rodzin dawnych pracowników majątku Karskich. Okolice Włostowa bowiem bardzo mocno ucierpiały w wyniku wojennych działań w tym regionie. W 1945 r. parter pałacowy zamieniony został na szkołę podstawową. Teoretycznie więc zamieszkały i użytkowany pałac powinien przetrwać w dobrym stanie. Stało się jednak inaczej. Ludzie wprowadzili się wraz z żywym inwentarzem. Lokatorzy traktowali pobyt w dawnym pańskim domu jako tymczasowy okres. Nie dbali, więc o tymczasowe lokum, które z biegiem czasu ulegało degradacji estetycznej i technicznej. Podsycana przez ówczesną propagandę niechęć do tego, co pańskie, powodowała zamierzoną bądź bezwiedną dewastację wspianych wewnątrz pałacowych.

Głupota i klasowe uprzedzenia po kilkudziesięciu latach zrobiły swoje. Wtedy, kiedy się opamiętano nie było czego już ratować. Zniszczenia osiągnęły taki stan, że dzisiaj nie ma już sensu odnawiać całkowicie zrujnowanych: pałacu, oficyny i zboru, lamusa. Piękna ongiś rezydencja zamieniła się w nikłą ruinę, która w okresie wegetacji niknie w dziko pleniącej się i pożerającej ceglane ściany bujnej roślinności.

A przecież przy rozsądnym tu gospodarowaniu nowych użytkowników budowla ta młoda przecież mogłaby służyć społeczeństwu gminy Lipnik do dzisiaj. Wystarczy porównać powojenne dzieje włostowskiej budowli

z losami podobnego w charakterze pałacu Karskich w Górkach Klimontowskich czy też Tarnowskich w Dzikowie/Tarnobrzegu.

Oficyna pałacowa

W zespole pałacowo-parkowym we Włostowie, starszym od pałacu obiektem jest również w stanie ruiny, ceglano-kamienna oficyna. Usadowiona na skraju pochyłości terenowej od strony kościoła sprawia wrażenie piętrowej, okazałej budowli z ongiś kolumnowym portykiem. Oficyna przedłuża się na dwie strony kamiennym murem oporowym. Całość tego założenia była podpiwniczona - do dziś zachowały się sklepione piwnice będące zapleczem magazynowym włostowskiego dworu. Od strony dziedzińca pałacowego jest obiektem parterowym. Projektantem tego ciekawego zabytku B utrzymanego w stylu klasycystycznym był Jakub Kubicki, twórca m. in. stołecznego pałacu belwederskiego i kilku innych znanych budowli. Oficyna wraz z pałacem zamykały z dwóch stron dziedzińiec, na którym dominantę stanowił gazon. Ten z punktu widzenia historii architektury zabytek podzielił losy sąsiedniego pałacu. Jest właściwie w końcowym stanie ruiny. Najbliższe lata to już będzie tylko agonia.

Włostów – park.

Otoczający pałac park (wraz z innymi obiektami zabytkowymi w tym kompleksie przyrodniczo - kulturowym Włostowa) podnosi atrakcyjność krajoznawczą tej miejscowości. Dlatego powinien być bardziej chroniony przez mieszkańców. Obecne założenie parkowe (ok. 10 ha), utrzymane w duchu romantycznym o kierunku krajobrazowym, pochodzi z połowy XIX w., a więc z okresu budowy nowej siedziby włostowskich panów. Zapewne park w tym miejscu istniał wcześniej, czyli już w XVIII w. Jednak w obecnym drzewostanie najstarszych okazów drzew (ponad 125 lat), pochodzących z czasów przed budową neorenesansowego pałacu, zachowało się niewiele. Sporo jeszcze rośnie w tym parku drzew z okresu, kiedy park był zakładany. Kompozycja pierwotna jest jeszcze czytelna, choć samosiejki z powojennego półwiecza zrobiły swoje i częściowo zatęrzyły klarowny układ tego miejsca. Starodrzew we włostowskim parku występuje punktowo, grupowo i nieregularnie. W starodrzewie najczęściej jest grabów, w średnim drzewostanie (85-120 lat) najczęściej spotyka się klony, lipy, wiąz i kasztanowce. Młodszy drzewostan (60-80 lat) w północnej części parku składa się przeważnie z klonów i lip, a także samosiejek akacji. Do dawnego założenia parkowego należał również dolny taras ziemny usytuowany poniżej oficyny pałacowej, sąsiaduje przez drogę z placem kościelnym. Usytuowany w pobliżu lamus (ongis zbór protestancki z XVI w.) świadczy, że tu od wieków zlokalizowana była siedziba dziedziców Włostowa.

Na zasoby przyrodnicze Włostowa o charakterze zabytkowym składają się również aleje dojazdowe z głównej szosy Warszawa-Rzeszów do pałacu. Szczególnie urokliwy jest szpaler kasztanowców łączący się z parkiem kamienną bramą, która mimo zniszczeń zachowała klasycystyczną urodę. A bliskie sąsiedztwo z bujną roślinnością wzmacnia romantyczny charakter tego zakątka włostowskiego parku. Na uwagę zasługują też stare drzewa okalające plac kościelny, a także zespół roślinny przed dawną siedzibą cukrowni.

Kaplica grobowa Karskich

Na cmentarzu parafialnym we Włostowie zachował się oryginalny zabytek architektury cmentarnej z początku XX w. W założeniu miała to być kaplica grobowa i grobowiec dla wielu pokoleń rodziny Karskich - jest to bowiem budowla okazała, wykonana z rozmachem i oryginalna. Połączenie katakumb z mauzoleum rodowym. Ma coś w swojej architekturze orientu, a także z kręgu piramid. Wzorowano się przy jej projektowaniu na istniejącej w dobrach Karskich w Ossolinie, a wzniesionej w XVII w. Betlejskiej - podziemnej kaplicy na rodowym cmentarzu Ossolińskich.

Bezpośrednim powodem wybudowania tego niezwykłego na włostowskim cmentarzu grobowca była przedwczesna śmierć w 1903 r. 26-letniej Julii z Górskich Karskiej, żony ówczesnego właściciela Włostowa, Ossolina i Kurowa Michała Karskiego. Architektura tego grobowca zasadza się na znanej w tradycji pogrzbowej idei kurhanu, piramidy, kopca. Włostowski to również rozbudowany kopiec ziemny z wystającą ponad jego szczyt wieżyczką - latarnią. Ziemny nasyp kryje murowane pomieszczenie właściwy grobowiec o rozbudowanej architekturze. Składa się on z dwóch kondygnacji. Na pierwszej, niejako na parterze znajduje się kaplica, miejsce ceremonii pogrzbowych, część grobowa w podziemiu.

Do głównej części ołtarzowej prowadzi z zewnątrz arkadowe wejście, na łuku którego zachował się wryty napis: „*Gdzie Jest Skarb Twój, Tam Jest Serce Twoje*”, a następnie długi stosunkowo korytarz - nawa kolebkowo sklepią, z której wyprowadzona jest wieża na sygnaturkę. Ołtarzowa część kaplicy jest znacznie szersza od korytarza i jest oświetlona dwoma bocznymi oknami. Krzyżowo-żebrowe sklepienie nawiązuje -

podobnie jak cały architektoniczny wystrój kaplicy do neogotyku. Wspiera się na kilku kolumnach i półkolumnach.

Do części grobowej w podziemiu prowadzi zejście w przedsionkę bądź kręte schody z lewego rogu. Dolną kondygnację kaplicy wypełnia kilkanaście niszy grobowych kolebkowo sklepionych w układzie katakumbowym. Do tej pory tylko dwa miejsca zostały wykorzystane. W jednej z nisz pochowana została Julia Karska, a obok spoczął szambelan papieski Michał Karski, który zmarł 6 lipca 1928 r. w wieku 59 lat.

W wyniku zmian historycznych po 1945 r. Karscy musieli opuścić Włostów. Tuż po II wojnie światowej - wtedy, kiedy kościół parafialny był zniszczony w wyniku działań wojennych kaplica służyła jako miejsce kultu religijnego. W następnych latach stopniowo niszczała. Odnowiona została w latach 90-tych za ks. Jerzego Siary.

Zachoinie

Stara wieś. W czasie działań wojennych 1944 r. kiedy to linia frontu przechodziła przez wieś mieszkańcy zostali wysiedleni, a zabudowania żołnierze radzieccy rozebrali na drewno opałowe. Dziś wieś o charakterze typowo rolniczym, położona na urodzajnych czarnoziemach. Zajmuje ponad 152 ha powierzchni, ma 34 domy zamieszkałe przez 150 osób. Z Zachoinia pochodzi ur. w 1940 r. wybitny artysta plastyk Zygmunt Czyż - obecnie mieszkaniec Rzeszowa. Ukończył on krakowską Akademię Sztuk Pięknych. Zajmuje się malarstwem sztalugowym, grafiką warsztatową, wydawniczą a także malarstwem architektonicznym i projektowaniem witraży. W dorobku ma kilkadziesiąt wystaw indywidualnych w kraju i za granicą, również w prestiżowych galeriach.

Żurawniki

Jedna z mniejszych wsi gminy Lipnik. Sąsiaduje z Lipnikiem, Leszczkowem, Malicami i Słabuszowicami. Wieś już istniała w XV w. W 1508 r. pojawiły się w dokumentach Żurawniki jako własność Mikołaja Kijańskiego dziedzica m.in. Międzygórza. Natomiast w 1578 r. należały do Zborowskich, znanego rodu w Sandomierskiem. Miały wtedy jak to wynika w wykazów podatkowych kilku osadników, 4 i pół łana, 2 zagrodników z rolą, 2 komorników, 3 biednych i 1 rzemieślnika. Później zmieniali się właściciele tej wsi, aż wreszcie związała się z dobrami gołębiowskimi. Statystyka z 1827 r. wykazuje, że Żurawniki miały wtedy 7 domów i 72 mieszkańców. Natomiast pod koniec XIX w. wieś należała do Julii Pomorskiej i składała się nadal z części włościańskiej, do której należało 130 mórg oraz z części dworskiej, mającej prawie 200 mórg. W 11 domach mieszkało 60 osób. Z Żurawnik wywodzi się znany ród Żurawskich. Taki układ utrzymał się w okresie międzywojennym. W domach dworskich mieszkało 54 osoby, natomiast wieś miała 11 domów i prawie 70 mieszkańców. W okresie międzywojennym w Żurawnikach działało prężne koło ZMW RP „Wici”. Aktualnie Żurawniki mają prawie 200 ha powierzchni stoi na nich 25 zagród w których mieszka 75 osób. Mieszkańcy zajmują się przede wszystkim rolnictwem, ale funkcjonował tu kiedyś kamieniołom.

6.1 ZASOBY DZIEDZICTWA KULTURY W GMINIE LIPNIK - ZABYTOKI RUCHOME

Wykaz zabytków ruchomych w Gminie Lipnik wpisanych do Rejestru Zabytków Ruchomych województwa Świętokrzyskiego.

Męczennice- Kamienny Krzyż Przydrożny z poł. XIXw (warsztat janikowski)- położony na skarpie na działce nr 29 (własność Elżbiety Komorowskiej i Teresy Kwiecień)- nr rejs. 277B.

Włostów- Neogotycki Krzyż Przydrożny z 1864r.- (warsztat kumowski) położony przy drodze krajowej i na granicy działek nr 66 i 71- nr. rejestr. 243B zabyt. ruch. Woj. Św.

Włostów- Figura Kamienna Przydrożna "Pieta pod krzyżem"- 1 ćw. XVIIIw- stoi na działce nr. 613- nr. rejs. zab. ruch. woj. Św. 244B

Włostów- Kamienne Lwy- przed poł. XIXw ustawione przy drodze, przy wjeździe do parku pałacowego we Włostowie (warsztat kumowski)- nr. rejestr. zab. ruch. woj. Św. 242B

6.2 PRZYRODNICZE WALORY KULTUROWE

Wykaz zabytków przyrodniczych (Parki poddworskie- pomnikowe drzewa)

Włostów- Park wokół pałacu

Włostów- park przy dawnej cukrowni

Słabuszewice- park poddworski (resztki)

Leszczków- park poddworski (resztki)

Kurów- park poddworski (resztki nikłe- znajduje się krzyż kamienny przydrożny)

Gołębiów- park poddworski (miejsce z nikłymi resztkami- znajduje się figura M. Boskiej na wysepce stawu dworskiego)

6.3 WYKAZ MIEJSC PAMIĘCI NARODOWEJ W GMINIE LIPNIK

WŁOSTÓW

Włostów- Cmentarz parafialny, Obelisk kamienny (przeniesiony) z napisami "Pamięci Józefa Stępnia Bojownika POW Zamordowanego przez okupantów austriackich "- 1918 r.

Tablica z nazwiskami ofiar II wojny światowej na ścianie kościoła przed wejściem do kościoła parafialnego.

Pomnik przed murem kościelnym we Włostowie (poświęcony ofiarom II wojny światowej, min. Pracownikom cukrowni Włostów)

Zespół Szkół- tablica pamiątkowa z nazwiskami uczestników: tajnego nauczania

LIPNIK

Stary budynek Szkoły. Na ścianie szczytowej tablica upamiętniająca rozstrzelanych Polaków w Lipniku podczas II wojny światowej (z wykazem nazwisk)

Kościół- kaplica – tablica z nazwiskami ofiar II wojny światowej z terenu Gminy Lipnik

Plac Czynu Niepodległościowego z pomnikiem ppłk. Antoniego Jabłońskiego (realizacja Józef Opala)

Korytarz Zespołu Szkół w Lipniku- tablica pamiątkowa z nazwiskami uczestników tajnego nauczania

Zewnętrzna ściana (frontowa) budynku ZS w Lipniku. Tablica (epitafium) pamiątkowa patrona szkoły prof. Józefa Mikułowskiego-Pomorskiego.

MALICE

Tablice wmurowane w ścianę wewnętrzną muru okalającego plac kościelny- nazwiska ofiar II wojny światowej i uczestników ruchu oporu z parafii w Malicach

Dawny plac dworski. Obelisk upamiętniający prof. Józefa Mikułowskiego-Pomorskiego

KURÓW

Pomnik rodziny, która zginęła w czasie bombardowania wsi

GOŁĘBIÓW

Las – mogiła partyzancka

MIĘDZYGÓRZ

Pomnik poległych partyzantów w bitwie pod Pielaszowem (1944r.)- Wesółwką

7. ANALIZA SWOT

7.1 MOCNE STRONY

Analiza SWOT to jedna z najpopularniejszych heurystycznych technik analitycznych, służąca do porządkowania informacji. Bywa stosowana we wszystkich obszarach planowania strategicznego jako uniwersalne narzędzie pierwszego etapu analizy strategicznej.

Wśród mocnych stron lokalnego dziedzictwa kulturowego należy wyróżnić takie elementy jak:

- zabytki sakralne,
- stanowiska archeologiczne,
- obszary ochrony krajobrazu chronionego
- rozwijająca się agroturystyka,

- kultywowanie miejscowych tradycji ludowych,
- zabytkowe groby i cmentarze,
- dokonane rozpoznanie i ewidencja dóbr kultury,
- możliwość pozyskiwania środków finansowych z funduszy zewnętrznych na ochronę dziedzictwa kulturowego.

7.2 SŁABE STRONY

Wśród słabych stron lokalnego dziedzictwa kulturowego należy wyróżnić:

- brak aktualnej waloryzacji obiektów i przestrzeni zabytkowej,
- brak aktualnej, ogólnie dostępnej bazy danych obiektów zabytkowych,
- niedostateczna ilość wykwalifikowanych służb konserwatorskich,
- brak koordynacji przepływu informacji,
- brak studiów krajobrazowych, ekspertyz,
- brak doświadczenia we wdrażaniu ochrony zintegrowanej,
- brak strategii w zakresie restrukturyzacji dziedzictwa kulturowego na obszarze samorządów gminnych,
- brak świadomości społecznej dotyczącej zasobów dziedzictwa kultury materialnej i niematerialnej,
- niska świadomość społeczna o prawnych zobowiązaniach właścicieli do należytego utrzymania obiektów historycznych,
- niedostateczna edukacja z zakresu dziedzictwa kulturowego,
- brak integracji środowisk w obszarze dziedzictwa kulturowego,
- niedostateczne znaczenie ochrony zabytków w polityce samorządów lokalnych,
- niedostateczna świadomość środowisk inwestorskich i projektowych,
- niedostateczna promocja roli zabytków jako szansy rozwojowej,
- niewystarczający udział mediów lokalnych w propagowaniu i promocji zabytków,
- zbyt niskie nakłady na wspieranie kultury,
- brak współdziałania pomiędzy poszczególnymi jednostkami samorządu terytorialnego w promowaniu atrakcyjności kulturowej i turystycznej.

7.3 SZANSE

Wśród szans lokalnego dziedzictwa kulturowego należy wyróżnić:

- 1) możliwość pozyskiwania środków finansowych z funduszy europejskich na renowację zabytków i ochronę dziedzictwa kulturowego,
- 2) rosnąca rola samorządu lokalnego,
- 3) wzrost wartości zabytku i lokalnych tradycji jako produktu turystycznego,
- 4) włączanie obiektów zabytkowych w obieg gospodarczy,
- 5) rozwój organizacji pozarządowych,
- 6) rozwój agroturystyki,

7.4 ZAGROŻENIA

Wśród zagrożeń lokalnego dziedzictwa kulturowego należy wyróżnić:

- 1) brak spójnego systemu finansowania oraz brak funduszy kierunkowych na organizację zadań opieki nad zabytkami,
- 2) brak spójności przepisów różnych ustaw związanych z ochroną zabytków,

- 3) brak realnych zachęt dla inwestorów prywatnych do inwestowania w zabytki,
 - 4) brak środków finansowych właścicieli obiektów na konserwację,
 - 5) brak specjalistycznych fakultetów kształcących w zakresie konserwacji zabytków i zarządzania ich zasobem,
 - 6) presja inwestycyjna na tereny o walorach kulturowych i przyrodniczo - kulturowych,
 - 7) tworzenie strategii, ale brak mechanizmów ich efektywnego wdrażania,
 - 8) niestabilność przepisów prawa,
 - 9) brak dostępnej i aktualnej bazy danych oraz wytycznych konserwatorskich,
 - 10) brak strategii rewitalizacji wsi i małych miasteczek,
 - 11) brak doradztwa dla osób prywatnych inwestujących w obiekty zabytkowe,
 - 12) brak infrastruktury turystycznej przy obiektach zabytkowych i efektywnej ich promocji,
 - 13) globalizacja, brak szacunku dla odrębności narodowej, lokalnej i etnicznej,
- stosowanie złych rozwiązań materiałowych w budownictwie.

8. CELE I KIERUNKI DZIAŁAŃ PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI W GMINIE LIPNIK

Niniejszy *Program* ma na celu ochronę zasobów dziedzictwa kulturowego Gminy Lipnik. Czynnikiem niezbędnym do zrealizowania tych zamierzeń jest dokonanie zmian w świadomości mieszkańców Gminy:

- wspieranie działań mających na celu zwiększenie odpowiedzialności właścicieli obiektów zabytkowych,
- współpraca z nimi w zakresie opieki nad zabytkami,
- wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w promocji Gminy Lipnik,
- aktywne działania na rzecz powstawania projektów i wspieranie wszelkich inicjatyw dotyczących kreowania form opieki nad zabytkami,
- niwelowanie niekorzystnych efektów niewłaściwych wcześniejszych oddziaływań na stan krajobrazu kulturowego i zasoby zabytkowe,
- wykorzystywania funduszy Unii Europejskiej.

Ponadto:

1. Aktualizacja i uzupełnienie Gminnej Ewidencji Zabytków

- dokonywanie przeglądu w terenie z udziałem sołtysów i radnych w każdym sołectwie i weryfikacja rejestru zabytków oraz ewidencji zabytków,

wykonanie szczegółowej dokumentacji fotograficznej wszystkich istniejących obiektów,

- określenie stanu technicznego obiektów z ewidencji zabytków
- uzupełnienie kart ewidencyjnych w GEZ obiektów o uzyskane dane i dokumentację fotograficzną.

2. Inwentaryzacja obiektów małej infrastruktury sakralnej (kapliczek i krzyży przydrożnych)

- dokonanie przeglądu w terenie z udziałem sołtysów i radnych w każdym sołectwie,
- wykonanie dokumentacji fotograficznej wszystkich istniejących obiektów,
- uzyskanie informacji na temat historii obiektów,
- ustalenie szczegółowej lokalizacji obiektów na działkach gruntowych oraz właścicieli gruntu,
- utworzenie kart ewidencyjnych,
- skierowanie wniosków o wpisanie najciekawszych obiektów do rejestru zabytków,

3. Oznakowanie obiektów zabytkowych i określenie zasad ich udostępniania

- uzupełnienie oznakowania obiektów, które oznakowano wcześniej,

- oznakowanie innych ciekawych obiektów w Gminie,

4. Podejmowanie działań w zakresie odnowy zabytków

5. Inwentaryzacja i zabezpieczenie zabytkowych nagrobków na cmentarzu parafialnym

6. Edukacja i promocja zabytków Gminy Lipnik

- organizacja dni otwartych Gminy Lipnik i udostępnienie materiałów historycznych
- zbieranie materiałów archiwalnych(stare zdjęcia, mapy) dot. Gminy LIPNIK
- włączenie tematyki ochrony dóbr kultury do zajęć szkolnych w szkołach podstawowych i gimnazjach.

Cele *Programu* wynikają z dokonanej analizy zasobów zabytkowych. Zabytki mają wartość dzieł sztuki, która zależy od stanu ich zachowania. Tylko dobrze zabezpieczony i zachowany obiekt jest postrzegany jako wartościowy. Zabytek pojmowany w ten sposób oddziałuje na stan gospodarki i przyczynia się do rozwoju regionalnego. W tym rozumieniu zabytek włączony w procesy gospodarcze ma wartość ekonomiczną.

8.1 CEL STRATEGICZNY KSZTAŁTOWANIE KULTUROWEGO OBRAZU GMINY LIPNIK

Wieloletnie zaniedbania w sferze opieki nad zabytkami oraz niekorzystne procesy zachodzące w sferze przestrzennej, społecznej i ekonomicznej przyczyniają się do niszczenia dziedzictwa kulturowego, przestrzeni przyrodniczo – kulturowych i tradycji. Szczególnie wyraźnie te zjawiska społeczne ujawniły się w czasie powojennym w miejscowości Włostów, gdzie zniszczony został jeden z najciekawszych zespołów ziemiańskich w Sandomierskiem. Skuteczne przeciwdziałanie tym procesom wymaga organizacji sprawnego systemu zarządzania dziedzictwem kulturowym. Niezbędne jest tworzenie nowoczesnych struktur i sprawnych systemów zarządzania zabytkami oraz promocja zabytków. Dla kształtowania kulturowego obrazu Gminy konieczne jest stworzenie warunków do włączenia zabytków w procesy gospodarcze. Można to osiągnąć na drodze integracji działań społeczno- gospodarczych na rzecz zabytków, wykorzystania zabytków dla celów gospodarczych oraz kształtowania krajobrazów kulturowych z poszanowaniem zabytków i tradycji miejsca. Zbiory zabytków przy właściwej ekspozycji i odpowiednich warunkach udostępniania również mogą stanowić ważny element rozwoju gospodarczego. Dla tego celu strategicznego sformułowano następujące cele operacyjne:

- Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych Gminy,
- Budowa systemu zarządzania zabytkami gminy,
- Przestrzenno – gospodarcza rola dziedzictwa kulturowego,
- Społeczno – gospodarcza rola dziedzictwa kulturowego,
- Krajobraz kulturowy w powiązaniu z układami urbanistycznymi,
- Dziedzictwo kulturowe jako aktywny czynnik rozwoju lokalnego.

8.2 CEL OPERACYJNY BUDOWA SYSTEMU ZARZĄDZANIA ZABYTKAMI GMINY

Skuteczne zarządzanie zabytkami powinno służyć włączeniu ich w procesy gospodarcze przy pełnym zachowaniu ich walorów i wartości zabytkowej. Proces ten wymaga także tworzenia stosownych struktur organizacyjno - technicznych. Niezbędne są organizacja i udostępnianie bazy danych o zabytkach oraz właściwy monitoring przemian, jakim one podlegają. W procesie zarządzania zasobem kulturowym należy korzystać również z metod nowoczesnego marketingu, tworząc markowe produkty kulturowe. Ten cel operacyjny będzie realizowany za pomocą następujących kierunków działań:

- **tworzenie nowoczesnych struktur zarządzania zabytkami** podstawą skutecznego zarządzania zabytkami jest wiedza o zasobach i stanie ich zachowania, sposobach ochrony, formach własności oraz przemianach, którym podlegają
- zarządzanie zabytkami - kształtowanie kulturowego obrazu wymaga zastosowania i usprawnienia oddziaływania narzędzi prawnych i ekonomicznych na zachodzące procesy gospodarcze,
- **marketing markowych produktów kulturowych i kulturowo - gospodarczych** – efektywna, nowoczesna opieka nad zabytkami wymaga podejmowania profesjonalnych działań marketingowych zgodnych z wymogami współczesnego rynku. Profesjonalny marketing powinien również dotyczyć oferty gospodarczej uwzględniającej opiekę nad zabytkami.

8.3 CEL OPERACYJNY DZIEDZICTWO KULTUROWE JAKO AKTYWNY CZYNNIK ROZWOJU LOKALNEGO

Utrwalanie i zachowanie dziedzictwa kulturowego jako aktywnego czynnika rozwoju lokalnego poprzez promocję, edukację i popularyzację powinno być realizowane przez instytucje kultury, samorządy wszystkich szczebli i organizacje pozarządowe. Przyspieszony rozwój społeczno - gospodarczy oraz włączenie się Polski w strukturę Unii Europejskiej - oprócz czynników pozytywnych, przynosi także potencjalne zagrożenia. Szczególnie niebezpieczne jest bezkrytyczne przejmowanie obcych wzorców oraz zagrożenia utratą tożsamości kulturowej. By im przeciwdziałać, należy podjąć stosowne działania edukacyjne i popularyzatorskie, aby ochrona wartości kulturowych nie musiała być wymuszana nakazami administracyjnymi, ale była procesem naturalnym. Temu celowi operacyjnemu będą służyły następujące kierunki działań:

- podejmowanie działań zwiększających stopień rozpoznania walorów dziedzictwa kulturowego, jako podstawy do wszelkiego rodzaju zamierzeń – szeroka wiedza na temat własnej kultury, tradycji i historii zwiększa świadomość oraz potrzebę ochrony dowodów przeszłości ,

upowszechnianie osiągnięć miejscowych jednostek kultury – udział w życiu kulturalnym sprzyja upowszechnianiu wiedzy i świadomości społecznej na temat dziedzictwa kulturowego.

8.4 CEL STRATEGICZNY KSZTAŁTOWANIE POZYTYWNYCH POSTAW SPOŁECZEŃSTWA WOBEC DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Szacunek dla zabytków, historii i tradycji jest nierozzerwalnie związany z wiedzą i identyfikacją z lokalnym środowiskiem. Wysoka świadomość społeczna o wartościach zabytków i tradycji pozwoli zachować je dla przyszłych pokoleń i zapewni kształtowanie lokalnego obrazu kulturowego według zasad zrównoważonego rozwoju. Osiągnięcie tego celu wymaga propagowania wiedzy o zabytkach oraz aktywizacji społeczeństwa na rzecz opieki nad zabytkami. Cele te można osiągnąć przez działania edukacyjne, popularyzację i promocję wiedzy o zabytkach, a także wspieranie działań zachęcających do działania na rzecz ochrony zabytków. Dla drugiego celu strategicznego sformułowano cele operacyjne:

- 1) Propagowanie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami w gminie Lipnik,

Społeczno - edukacyjna rola dziedzictwa kulturowego w programach szkolnych i pozaszkolnych działaniach instytucji i placówek kulturalno – oświatowych oraz mediów, szczególnie lokalnych.

8.5 CEL OPERACYJNY PROPAGOWANIE WIEDZY O ZABYTKACH ORAZ SPOSOBACH OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Skuteczna opieka nad zabytkami wymaga rzetelnej wiedzy o historii i zabytkach. Do realizacji tego celu przyjęto następujące kierunki działań:

- Wzmocnienie edukacji na rzecz kulturowego dziedzictwa - zmiana sposobu traktowania zabytków oraz włączenie ich w procesy gospodarcze wymagają poszerzenia wiedzy na ten temat wśród społeczeństwa, szczególnie wśród dzieci i młodzieży oraz osób uczestniczących w przemianach obejmujących zabytki,
- Popularyzacja i promocja zabytków i wiedzy o zabytkach,

Stymulowanie rozwoju lokalnych form kulturowej ekspresji - wspieranie rozwoju lokalnych form wyrazu kulturowego wynikających z inicjatywy społeczności oraz instytucji pozarządowych.

9. INSTRUMENTY WDRAŻANIA I MONITORING PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

9.1 WDRAŻANIE PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Po przyjęciu przez Radę Gminy Lipnik Programu Opieki nad Zabytkami w Gminie Lipnik na lata 2013- 2017 planuje się następujące działania:

- 1) opublikowanie Programu na stronie internetowej Gminy Lipnik,
- 2) sukcesywne uaktualnianie i uzupełnianie Programu w związku ze zmieniającymi się uwarunkowaniami prawnymi, kulturowymi i społecznymi, a także związku z uzasadnionymi wnioskami samorządów lokalnych i innych podmiotów.

Przyjmuje się, że zadania określone w Programie będą realizowane poprzez:

- 1) dofinansowywanie zadań realizowanych przez instytucje kultury prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego,

- 2) wspieranie organizacji i osób prywatnych w staraniach o środki finansowe ze źródeł zewnętrznych,
- 3) dotacje na prace remontowe i konserwatorskie w obiektach zabytkowych,
- 4) wspieranie działalności promocyjnej i edukacyjnej.

Powodzenie realizacji Programu będzie wymagało współpracy wszystkich podmiotów odpowiedzialnych za poszczególne zadania, w tym m.in.: właścicieli prywatnych, władz lokalnych samorządów terytorialnych, służb wojewódzkiego konserwatora zabytków, organizacji pozarządowych. W ramach wyznaczonych celów i kierunków działań zostały określone rodzaje zadań. Dla każdej grupy zadań zostały wyznaczone podmioty odpowiedzialne za realizację poszczególnych typów projektów oraz potencjalne źródła finansowania. Wdrażanie *Programu* będzie odbywać się przy pomocy właścicieli przedsiębiorstw prywatnych, organizacji pozarządowych, jednostek samorządowych i instytucji, dla których opieka nad zabytkami jest działalnością statutową.

9.2 CEL OPERACYJNY PRZESTRZENNO- GOSPODARCZY ROLA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Podejmowane działania w zakresie opieki nad zabytkami powinny mieć charakter kompleksowy – począwszy od planowania poprzez procedury inwestycyjne, a skończywszy na działaniach bezpośrednich.

Efektem włączenia zabytków w procesy gospodarcze będzie poprawa stanu zachowania zabytków, co doprowadzi do poprawy wizerunku lokalnej przestrzeni kulturowej, powstania produktów turystycznych i kulturowych oraz ożywienia gospodarczego i podniesienia jakości życia mieszkańców. Temu celowi operacyjnemu będą służyły następujące kierunki działań:

- Integracja działań społeczno - gospodarczych na rzecz opieki nad zabytkami – działania w tym zakresie wymagają współpracy całego społeczeństwa, różnych instytucji, a także wykorzystania możliwości jakie daje np. partnerstwo publiczno – prywatne oraz aktywizacja różnych środowisk (osoby prywatne, instytucje, organizacje, osoby bezrobotne) oraz wspieranie inicjatyw wykorzystujących tradycyjne formy działalności gospodarczej, np. rolnictwo ekologiczne i tradycyjne przetwórstwo, reaktywacja ginących zawodów. Osiągnięciu tego celu może służyć również zwiększenie możliwości zatrudnienia w wyniku różnych form aktywnego pośrednictwa pracy, w tym przekwalifikowanie, tworzenie sprzyjających warunków do zatrudnienia w sektorze usług kulturowych i turystycznych wykorzystujących zasoby zabytkowe i miejscowe tradycje, rozwój infrastruktury turystycznej, oraz innych form zachęty przyczyniających się do podejmowania i rozwijania działalności pozarolniczej wykorzystującej miejscowe tradycje oraz stosowanie zachęt do zabudowy i zagospodarowania terenu nawiązujących do form tradycyjnych,

- Konserwacja i adaptacja zabytków - użytkowanie oraz opieka nad zabytkami wymaga właściwej modernizacji i szeroko pojętej konserwacji obiektów i obszarów zabytkowych. Z punktu widzenia opieki nad zabytkami ważne jest również stosowanie właściwych systemów zabezpieczeń obiektów przed zniszczeniem lub kradzieżą, renowacja i konserwacja małej architektury, w tym sakralnej, oraz miejsc pamięci, działania i inwestycje wynikające z przepisów przeciwpożarowych, zapobiegania klęskom żywiołowym oraz zabezpieczeń przeciwwłamaniowych, zabezpieczenie zabytków ruchomych i nieruchomych przed zniszczeniem oraz zabezpieczenie zabytków archeologicznych przed zagrożeniami naturalnymi oraz na wypadek eksploatacji rabunkowej.,

– Kształtowanie obszarów zabytkowych i krajobrazów kulturowych - obiekty zabytkowe oraz krajobrazy kulturowe wymagają szczególnego poszanowania w procesach urbanistycznych i inwestycyjnych. Do zachowania ich historycznych cech niezbędna jest konserwacja, rewitalizacja, renowacja, rewaloryzacja, zachowanie, ekspozycja zabytkowych: centrów miast i wsi, terenów zieleni, cmentarzy, parków, obiektów archeologicznych mających własną formę przestrzenną, sukcesywna iluminacja zabytków, gospodarowanie z uwzględnieniem obowiązujących standardów ochrony środowiska i bezpieczeństwa publicznego przez spowalnianie lub eliminację ruchu samochodowego z centrów miast i wsi, zapewnienie racjonalnej gospodarki odpadami, budowę sieci kanalizacyjnych, modernizację sieci energetycznej i telekomunikacji informatycznej, poprawę infrastruktury drogowej, ochronę wód powierzchniowych i podziemnych, ochrona bioróżnorodności i urozmaiconego krajobrazu, a także tworzenie parków kulturowych w celu ochrony kulturowych krajobrazów historycznych,

– wspieranie inicjatyw gmin dla tworzenia parków kulturowych argumentem w procesie zachęcania gminnych władz samorządowych do tworzenia parków kulturowych będzie uświadomienie korzyści

wynikających z tych działań. Jeżeli utworzenie parku przyczyni się do poprawy warunków życia lokalnej społeczności i pozwoli im czerpać wymierne korzyści z istnienia parku, zainicjuje to w lokalnej społeczności potrzebę dbania i ochrony elementów tego parku,

– wspieranie inicjatyw tworzenia gospodarstw agroturystycznych – agroturystyka (szczególnie w dolinie Opatówki) zmusza do dbania o lokalne atrakcje, w tym dziedzictwo kulturowe zasoby przyrodnicze). Propagowanie informacji o warunkach tworzenia gospodarstw agroturystycznych oraz możliwościach rozwoju i korzyściach jakie daje taki rodzaj

działalności zachęci rolników do podjęcia takiego wyzwania,

9.3 CEL OPERACYJNY SPOŁECZNO - GOSPODARCZY ROLA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Realizację celu stanowić będzie zespół działań zwiększających koncentrację środków finansowych na poprawie stanu zachowania obiektów zabytkowych. Działania te w efekcie doprowadzą do poprawy warunków życia mieszkańców, będą sprzyjać rozwojowi oraz stymulować będzie wzrost atrakcyjności turystycznej Gminy. Temu celowi będą służyły następujące kierunki działań:

– Ożywianie centrów historycznych lokalnych miejscowości – należy dążyć do eliminacji funkcji niepożądanych (niewłaściwego wykorzystania zabytku lub zupełnego braku opieki nad zabytkiem) i zastępowanie ich funkcjami sprzyjającymi rozwojowi lokalnemu oraz ochronie zabytku (handel, kultura, usługi). Eksponowanie dziedzictwa kulturowego jest niezbędne do zapoznania szerokich kręgów społecznych z cennymi walorami kulturowymi, a także do uświadomienia lokalnym społecznościom wartości dóbr, z którymi obcują na co dzień, a które pozwolą im na osiągnięcie wymiernych korzyści dzięki właściwemu wykorzystaniu zabytków. Pożądane jest też usprawnianie układów komunikacyjnych, w celu poprawy dostępności do turystycznie atrakcyjnych obiektów co nada im nowe funkcje,

– Ochrona skali i charakteru zabudowy wiejskiej – cel ten należy realizować poprzez dążenie do zapobiegania rozproszaniu zabudowy wiejskiej, eliminację ruchu tranzytowego z obszarów wsi, zagęszczanie zabudowy w centrum wsi oraz projektowanie nowych siedlisk na terenach o większej intensywności zaludnienia. Zabytkowe obiekty umiejscowione na wsi (stare domy, młyny, cegielnie) stanowią cenne źródło wiedzy o życiu przodków, kulturze i tradycjach oraz technikach pracy. Obiektom nieczynnym ze względu na utratę dotychczasowej funkcji, należy znaleźć nową, tak aby obiekt mógł nadal istnieć, utrzymując rolę dominanty m.in. włostowski zespół parkowo - pałacowej wśród zabudowy mieszkalnej,

– Umacnianie tradycyjnych form działalności gospodarczej, charakterystycznych dla obszarów wiejskich - należy dążyć do umacniania tradycyjnych form działalności gospodarczej charakterystycznych dla wsi (drobne usługi i drobna wytwórczość), rozszerzając ich zakres o szeroko pojęte usługi turystyczne,

– **Inicjowanie współpracy lokalnych społeczności, władz samorządowych, służb konserwatorskich i inwestorów** – wszelkie działania powinny opierać się na współpracy lokalnych społeczności, władz samorządowych, służb konserwatorskich i inwestorów. Celowi temu będzie sprzyjać tworzenie dogodnych warunków do inwestowania w dziedzictwo kulturalne, aktywizowanie lokalnych społeczności i wzmacnianie ich własnych tożsamości poprzez szeroko pojętą działalność kulturalną (wszelkiego rodzaju imprezy, w tym sportowe), popularyzatorską oraz oświatową (przywracania zawodów, które zanikły).

10. KSZTAŁTOWANIE POZYTYWNYCH POSTAW SPOŁECZEŃSTWA WOBEC DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

10.1 CEL OPERACYJNY PROPAGOWANIE WIEDZY O ZABYTKACH ORAZ SPOSOBACH OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Realizacja celu wymaga podjęcia działań na rzecz edukacji o szeroko rozumianym dziedzictwie kulturowym oraz popularyzacji i promocji wiedzy o zabytkach. Efektem realizacji celu będą działania edukacyjne adresowane przede wszystkim do uczniów, wzbogacenie wiedzy o zabytkach i ich wartości oraz sposobach postępowania z zabytkami w celu ich zachowania, adaptacji, właściwego eksponowania itd. Do realizacji tego celu przyjęto następujące kierunki działań:

– **Wzmocnienie edukacji na rzecz kulturowego dziedzictwa** - wymaga to wprowadzenia atrakcyjnych form edukacji na wszystkich szczeblach szkolnictwa, realizacji programów edukacyjnych rozwijających

świadomość historyczną i znajomość lokalnej historii, doskonalenia nauczycieli w tym zakresie, wprowadzenia zajęć rozwijających zainteresowania, promowania lokalnych form kulturowych opartych na działalności społecznej, np. w formach: warsztatów, konkursów itp. Spotkania z twórcami regionalistami (m.in. W Zespole Szkół we Włostowie i Lipniku oraz w Gminnym Ośrodku Kultury).

– **Popularyzacja i promocja zabytków oraz wiedzy o nich** - do upowszechniania wiedzy o zabytkach wśród społeczeństwa niezbędne jest dotarcie z podstawową informacją o nich do szerokiego kręgu odbiorców, a mogą temu służyć dostępne materiały promocyjne i opracowania tematyczne, popularyzacja twórczości ludowej, organizacja wystaw, konkursów, przeglądów – program zakłada, że w każdym numerze gminnego czasopisma społeczno – kulturalnego dominować będą teksty i materiał ilustracyjny nawiązujące do lokalnego dziedzictwa kulturalnego, szczególnie do zasobów folkloru słownego gminy Lipnik.

– **Stymulowanie rozwoju lokalnych form kulturowej ekspresji** - realizowane poprzez ich promowanie, a także finansowe wspieranie ich działań w różnych formach kulturalnych przeglądów, konkursów itp.

10.2 CEL OPERACYJNY SPOŁECZNY- EDUKACYJNA ROLA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Efektem realizacji celu będzie wzrost zainteresowania historią, tradycją i zabytkami wśród lokalnej społeczności, podniesienie aktywności społecznej w dziedzinie opieki nad zabytkami. Celowi temu służyć będą następujące kierunki działań:

Wspieranie działań na rzecz poznania dziedzictwa kulturowego regionu – skuteczna opieka nad zabytkami musi być poparta akceptacją społeczną. Wymaga to kształtowania świadomości społecznej w duchu przywiązania do tradycji i historii, lokalnych obrzędów i zwyczajów, a także poszanowania dla zabytków. Ważne wyeksponowanie i nagradzanie pozytywnych postaw obywatelskich wobec dziedzictwa kulturowego,

Promowanie przykładów dobrych praktyk w sferze opieki nad zabytkami – wiele osób bezinteresownie wspiera opiekę nad zabytkami. Osoby takie należy uhonorować, nagrodzić i przedstawić jako wzór do naśladowania.

11. MOŻLIWOŚCI FINANSOWANIA INWESTYCJI W DZIEDZINIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI I ICH KONSERWACJI

11.1 MECHANIZMY FINANSOWANIA OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z BUDŻETU UNII EUROPEJSKIEJ

Podstawę przekazywania środków finansowych Unii Europejskiej na rzecz kultury stanowi Traktat Amsterdamski. Zgodnie z nim kultura przyczynia się do rozkwitu kultur państw członkowskich z poszanowaniem ich narodowej i regionalnej różnorodności, jednocześnie promując wspólne dziedzictwo kulturowe Europy. Unia Europejska zachęca do współpracy między państwami, a w sytuacjach koniecznych wspiera i uzupełnia działania prowadzone przez poszczególne kraje. Działania te obejmują zarówno podnoszenie poziomu wiedzy w zakresie kultury i historii narodów europejskich, jak i zachowanie oraz ochronę dziedzictwa kulturowego o znaczeniu europejskim.

Finansowanie kultury ze środków funduszy strukturalnych jest uwarunkowane wykazaniem jej wpływu na rozwój społeczno - ekonomiczny regionów. Celem zatem nie będzie rewaloryzacja zabytków, ale skutek, jaki przyniesie dla pobudzenia regionalnej gospodarki, tworzenia miejsc pracy, poprawy atrakcyjności regionów. Warunkiem koniecznym wykorzystania środków funduszy strukturalnych do realizacji projektów związanych z opieką nad zabytkami jest uwzględnienie tych działań w planie strategicznym rozwoju regionu. Na lata 2007 - 2013 zostały ustanowione odmienne zasady finansowania działań ze środków Unii Europejskiej. W tym okresie strefa opieki nad zabytkami będzie mogła być finansowana ze środków:

- 1) Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego,
- 2) Europejskiego Funduszu Społecznego (w ramach polityki spójności),
- 3) Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich,

Zasadnicza zmiana dotyczy sposobu alokacji środków z **Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego**.

Będzie się ona odbywać za pomocą programów operacyjnych zarządzanych przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego oraz Regionalnego Programu Operacyjnego zarządzanego przez samorząd województwa. Dla finansowania sfery opieki nad zabytkami zasadnicze znaczenie ma Regionalny Program Operacyjny i będzie

dotyczyć działań o znaczeniu regionalnym. Wśród programów operacyjnych dla sfery opieki nad zabytkami znaczenie mogą mieć Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej – dotyczą działań w sferze kulturalnej realizowanych na obszarach przygranicznych:

- Program Operacyjny Infrastruktura i środowisko,
- Program Operacyjny Konkurencyjna gospodarka,
- Program Operacyjny Kapitał Ludzki.

Europejski Fundusz Społeczny - Fundusz ukierunkowany jest zwłaszcza na procesy dostosowawcze i unowocześnianie polityki zatrudnienia. Możliwości finansowania kultury w tym przypadku polegają na tym, iż działalność związana z poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i produkcją kulturalną może bezpośrednio lub pośrednio przyczyniać się do wzrostu liczby miejsc pracy. Środki Europejskiego Funduszu Społecznego można wykorzystać m.in. na poprawę stanu zabytków, promocję regionu, w tym zabytków oraz rozwój usług turystycznych. Ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich finansowany jest **Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 - 2013** służący zdynamizowaniu procesu modernizacji polskiego rolnictwa i szybszemu rozwojowi Obszarów wiejskich.

11.2 ŹRÓDŁA I ZASADY FINANSOWANIA OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami podmiot dysponujący tytułem prawnym do zabytku (prawo własności, użytkowanie wieczyste, trwałe zarząd, ograniczone prawo rzeczowe, stosunek zobowiązaniowy) finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku. Finansowanie opieki nad zabytkiem, do którego tytuł prawny posiada jednostka samorządu terytorialnego jest jej zadaniem własnym. Natomiast jednostki organizacyjne zaliczane do sektora finansów publicznych finansują opiekę nad zabytkiem ze środków przyznanych odpowiednio przez dysponentów części budżetu lub bądź jednostek samorządu terytorialnego, którym podlegają te jednostki.

Podmiot, który zamierza finansować zadania wynikające z opieki nad zabytkiem nieruchomym wpisanym do rejestru lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, pokrywa koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji (jeżeli są one niezbędne). Podmiot będący właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru, albo posiadający taki zabytek w trwałym zarządzie może ubiegać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie zadań wynikających z opieki nad zabytkiem (ze środków będących w dyspozycji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewody za pośrednictwem wojewódzkiego konserwatora zabytków).

Dotacje na dofinansowanie zadań wynikających z opieki nad zabytkiem wpisanym do rejestru mogą być również udzielane przez organ stanowiący gminy, powiatu lub województwa na zasadach określonych w podjętej przez ten organ w stosownej uchwale.

Źródła finansowania ochrony i opieki nad zabytkami można ogólnie podzielić na:

1) środki publiczne pochodzące z:

a) budżetu państwa:

- dotacje celowe będące w dyspozycji Ministra Kultury (m.in. programy operacyjne),
- dotacje celowe będące w dyspozycji wojewody,
- dotacje będące w dyspozycji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji (dotacje z Funduszu Kościelnego na remont obiektów sakralnych),

b) wieloletnich instrumentów planowania finansowego,

c) gospodarki pozabudżetowej,

d) budżetowych wydatków jednostek samorządu terytorialnego,

2) środki prywatne:

a) partnerstwo publiczno – prywatne,

b) pomoc publiczna.

11.3 ŚRODKI PUBLICZNE

BUDŻET PAŃSTWA

Finansowanie środkami publicznymi zadań z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami realizowane jest na wszystkich szczeblach administracji publicznej. Źródłem finansowania zadań są środki planowane w rocznych ustawach budżetowych. Składają się na nie zarówno środki własne, jak i pochodzące z zagranicy

(w tym z Unii Europejskiej). Środkami przeznaczonymi na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego dysponują ministrowie i wojewodowie, przy czym gros środków pozostaje w dyspozycji ministra właściwego do spraw kultury. Polskie prawo nie określa procentowego limitu wydatków budżetu na rzecz kultury, w tym ochrony i opieki nad zabytkami. Tylko w drodze wyjątku przepisy szczególne mogą wskazywać rodzaj i wielkość uzależnienia planowanego wydatku. Obowiązujące prawo nie przewiduje także powiązań pomiędzy wpływem źródła dochodów budżetowych, a wysokością określonego wydatku. Bezpośrednie powiązania konkretnych środków budżetowych z konkretnymi wydatkami mogą mieć jedynie charakter funkcjonalny i dotyczyć opracowywanych tzw. harmonogramów rocznych dochodów i wydatków. Wydatki z budżetu państwa na ochronę i opiekę nad zabytkami mogą obejmować:

1. bezpośrednie wydatki na zadania bieżące i inwestycyjne państwowych jednostek budżetowych,
2. wydatki w formie dotacji dla:
 - jednostek samorządu terytorialnego,
 - innych jednostek sektora finansów publicznych,
 - jednostek spoza sektora finansów publicznych (osób fizycznych, przedsiębiorców, organizacji pozarządowych).

Dotacje z budżetu państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami mogą mieć charakter dotacji celowych, dotacji przedmiotowych i dotacji podmiotowych.

Dotacje celowe z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, mogą być udzielone przez Ministra Kultury (za środków finansowych z części budżetu państwa) i przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda). Podstawę prawną dla tego rodzaju działań stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (rozdział 7. Zasady finansowania opieki nad zabytkami) oraz rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2005 r. Nr 112 poz. 940 ze zm.).

Dotacje celowe ze środków budżetu państwa, w części której dysponentem jest wojewoda, na dofinansowanie lub sfinansowanie zadań publicznych w zakresie ochrony dóbr kultury, zleczanych organizacjom pozarządowym oraz osobom prawnym i jednostkom organizacyjnym prowadzącym działalność pożytku publicznego są udzielane w drodze otwartego konkursu ofert na podstawie:

- Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2010 r. Nr 234, poz. 1536 ze zm.),
- Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. - Przepisy wprowadzające ustawę o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2003 r. Nr 96, poz. 874 ze zm.),
- Ustawy z dnia 19 grudnia 2003 r. o zmianie ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych oraz ustawy Przepisy wprowadzające ustawę o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2003 r. Nr 228, poz. 2262 ze zm.),
- Ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz. U. z 2009 r. Nr 157, poz. 1240 ze zm.),
- Rozporządzenia Ministra, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 15 grudnia 2010 r. w sprawie wzoru oferty i ramowego wzoru umowy dotyczących realizacji zadania publicznego oraz wzoru sprawozdania z wykonania tego zadania (Dz. U. z 2011 r. Nr 6, poz. 25).

DOTACJE Z FUNDUSZU KOŚCIELNEGO NA REMONT OBIEKTÓW SAKRALNYCH

Wnioski o przyznanie dotacji o częściowe dofinansowanie prac przy zabytkowych kościołach, w tym prac remontowych (oraz obiektów innych niż kościoły, obiektów w zespołach sakralnych, na cele związane

z działalnością społeczną czy oświatową) składa dana parafia do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych Wydział Funduszu Kościelnego w Warszawie.

WIELOLETNIE INSTRUMENTY PLANOWANIA FINANSOWEGO

Obok instrumentu finansowania ochrony i opieki nad zabytkami, jakim jest budżet państwa, istnieją jeszcze wieloletnie instrumenty planowania finansowego. Planowanie takie w zakresie wydatków bieżących (niemających) jest możliwe przez dołączenie do ustawy budżetowej programów wieloletnich ustanawianych przez Radę Ministrów, co pozwoli na planowanie w kolejnych ustawach budżetowych wydatków na dany program w kwotach ustalonych w zestawieniu wieloletnim dołączonym do ustawy budżetowej.

GOSPODARKA POZABUDŻETOWA

Przekazywanie publicznych środków na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami może się również odbywać w ramach gospodarki pozabudżetowej. Gospodarka pozabudżetowa oznacza realizację zadań publicznych nie przez jednostki budżetowe (których dochody i wydatki w całości obejmowane są budżetem państwa), ale przez:

- zakłady budżetowe,
- gospodarstwa pomocnicze (przy jednostkach budżetowych),
- rachunki środków specjalnych (jednostek budżetowych),
- fundusze celowe np. Narodowy Fundusz Rewaloryzacji Zabytków Krakowa.

W takich konstrukcjach finansowych istnieje uzależnienie wydatków od pozyskiwanych dochodów oraz bezpośrednie powiązanie wpływających dochodów z określonymi wydatkami.

BUDŻETOWE WYDATKI JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO

Państwowe wydatki na ochronę i opiekę nad zabytkami realizowane są również w ramach budżetowych wydatków jednostek samorządu terytorialnego, przede wszystkim województw i gmin. Samorządy dysponują wieloletnimi instrumentami planowania finansowego. Analogicznie jak budżet państwowy samorządy mogą realizować wydatki budżetowe w tej sferze również przez: samorządowe osoby prawne, gospodarkę pozabudżetową, środki specjalne samorządowych jednostek budżetowych. Dodatkowo (w przeciwieństwie do budżetu państwa) jednostki samorządów terytorialnych mogą tworzyć fundacje, których zadaniem może być ochrona i opieka nad zabytkami. Wydatki samorządów na ochronę i opiekę nad zabytkami mogą obejmować bezpośrednie wydatki na: zadania bieżące i inwestycyjne państwowych jednostek organizacyjnych oraz wydatki w formie dotacji.

PROGRAMY OPERACYJNE MINISTERSTWA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego stanowią podstawę do ubiegania się o środki na zadania z zakresu kultury realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego, instytucje kultury, instytucje filmowe, szkoły i uczelnie artystyczne, organizacje pozarządowe, placówki doskonalenia zawodowego nauczycieli szkół artystycznych oraz podmioty gospodarcze. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego ogłasza m.in. programy:

Spośród programów, szczególnie ważne dla jednostek samorządu terytorialnego są programy operacyjne umożliwiające ubieganie się o środki finansowe na ochronę i zabezpieczenie zabytków:

1. Dziedzictwo kulturowe,
2. Rozwój infrastruktury kultury i szkolnictwa artystycznego,
3. Edukacja kulturalna i upowszechnianie kultury,
4. Rozwój inicjatyw lokalnych,
5. Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

11.4 ŚRODKI PRYWATNE

Sektor prywatny jest wykorzystanym źródłem współfinansowania przedsięwzięć z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami. Do takiej formy współfinansowania może być wykorzystany instrument prawny nazywany partnerstwem publiczno - prywatnym i pomocą publiczną. *Partnerstwo publiczno - prywatne* jest formą

długoterminowej współpracy sektora prywatnego i publicznego przy przedsięwzięciach mających na celu realizację zadań publicznych.

Celem współpracy jest osiągnięcie obopólnych korzyści zarówno w wymiarze celów społecznych, jak i komercyjnych danego przedsięwzięcia.

Pomoc publiczna jest formą wsparcia udzielanego przedsiębiorstwu, o ile jednocześnie spełnione są następujące warunki:

1. jest przyznawane przez państwo (na wszystkich poziomach: centralnym, regionalnym, lokalnym) lub pochodzi ze środków państwowych,
2. udzielane jest na warunkach korzystniejszych niż oferowane na rynku,
3. ma charakter selektywny (uprzywilejowuje określone przedsiębiorstwo lub przedsiębiorstwa albo określone zadania), grozi zakłóceniem lub zakłóca konkurencję oraz wpływa na wymianę handlową między Państwami Członkowskimi Unii Europejskiej.

11.5 ZASADY FINANSOWANIA OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawę prawną do udzielania dotacji z budżetu powiatu w zakresie opieki nad zabytkami stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru.

Dotacja może być udzielona podmiotowi będącemu właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru zabytków lub posiadającemu taki zabytek w trwałym zarządzie.

Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować nakłady konieczne na:

1. sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
2. przeprowadzenie badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych;
3. wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
4. opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
5. wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
6. sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza;
7. zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
8. stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
9. odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
10. odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50 % oryginalnej substancji tej przynależności;
11. odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
12. modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
13. wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
14. uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
15. działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
16. zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7-15;

17. zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

12. REALIZACJA I KONTROLA ZAPISÓW DOTYCZĄCYCH OPIEKI OCHRONY ZABYTEKÓW, ZAWARTYCH W MIEJSCOWYM PLANIE ZAGOSPODAROWANIA GMINY LIPNIK

Studium Uwarunkowań i Kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Lipnik został przyjęty Uchwałą Rady Gminy Nr VIII/63/01 z dnia 20 grudnia 2001 roku. Założeniem gminnej polityki przestrzennej w zakresie zagospodarowania zasobami dziedzictwa kulturowego jest utrwalanie jej tożsamości i odrębności kulturowej oraz ochrona i rehabilitacja ukształtowanych zespołów zabytkowych lub pojedynczych obiektów. Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

- dobra kultury powinny być chronione,
- organy rządowe i samorządowe są zobowiązane do zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych dla ochrony dóbr kultury,
- obowiązkiem właścicieli i użytkowników jest utrzymanie należących do nich dóbr kultury we właściwym stanie.

Ponadto polityka przestrzenna to:

- podejmowanie działań mających na celu przeciwdziałaniu rozproszaniu zabudowy,
- przestrzeganie zakazów i nakazów obowiązujących
- w strefach ochrony konserwatorskiej,
- dopasowanie współczesnych programów mieszkalno - usługowych do historycznej funkcji obiektów i zespołów zabytkowych, poprzez adaptację, rozbudowę i przebudowę. Dobrem kultury w rozumieniu ustawy jest każdy przedmiot ruchomy lub nieruchomy, dawny lub współczesny, mający znaczenie dla dziedzictwa i rozwoju kulturalnego ze względu na jego wartość historyczną, naukową lub artystyczną.

Celem ochrony dóbr kultury jest ich zachowanie, należyte utrzymanie oraz społecznie celowe wykorzystanie i udostępnienie dla celów naukowych, dydaktycznych i wychowawczych, tak aby służyły nauce oraz popularyzacji wiedzy i sztuki, stanowiły trwały element rozwoju kultury i były czynnym składnikiem życia współczesnego społeczeństwa.

Ochrona dóbr kultury polega na zabezpieczeniu ich przed zniszczeniem, uszkodzeniem, dewastacją, zaginięciem lub wywozem za granicę, na zapewnieniu im warunków trwałego zachowania, na opracowaniu dokumentacji naukowej, ewidencji i rejestracji oraz na ich konserwacji, restauracji lub odbudowie, opartych na zasadach naukowych.

13. POSTANOWIENIA KOŃCOWE

1. Sprawozdanie z realizacji programu sporządzone przez Wójta Gminy Lipnik po dwóch latach od jego uchwalenia przedstawione będzie Radzie Gminy w Lipniku.

2. W sprawach nieuregulowanych w programie mają zastosowanie obowiązujące przepisy prawa.

14. ZAŁĄCZNIKI

Załącznik Nr 1

do programu opieki nad zabytkami w gminie Lipnik na lata 2010-2014

Rejestr zabytków nieruchomych Gminy Lipnik wpisanych do rejestru Zabytków Województwa Świętokrzyskiego

1. Miejscowość: KACZYCE

obiekt: DOM Kaczyce nr 15

Materiał: drewno

Wiek: XIX

Opis: wł. M. Czerpak, 80 lata XIX

2. M: LESZCZKÓW

obiekt: PARK dworski, krajobrazowy

stan: pozostałości

W: XVIII

3. M: LIPNIK

Obiekt: STAJNIA dworska

Mat.: mur

W: XX

Opis: pocz. XX

4. M: LIPNIK

Obiekt: SZKOŁA

Mat: mur

W: XIX

Opis: 2 poł. XIX

5. M: MALICE KOŚCIELNE

Obiekt: cmentarz

Rejestr: 329

Opis: nieczynny, teren w granicach ogrodzenia wpisany do rejestru zabytków woj. tarnobrzskiego

6. M: MALICE KOŚCIELNE

Obiekt: CMENTARZ parafialny, nowy

Rejestr: 328

Opis: teren w granicach ogrodzenia wpisany do rejestru zabytków woj. Tarnobrzskiego

7. M: MIĘDZYGÓRZ

Obiekt: ZAMEK

Rejestr: 21

Mat: mur

Stan: ruina

W: XVI

Opis: 2 poł. XVI, przedbud. XVII w.

8. M: UBLINEK

Obiekt: ZBIÓR ariański

Rejestr: 38

Mat: mur

Stan: remont

W: XVII

Opis: wł Kotasiak, 1630, remont, 80 lata XX

9. M: WŁOSTÓW

Ob: CMENTARZ

Zespół: CMENTARZA parafialnego

Rejestr: 351

Opis: teren w granicach ogrodzenia wpisany do rejestru zabytków woj. świętokrzyskiego

10. M: WŁOSTÓW

Ob: KAPLICA grobowa rodziny Karskich

Zespół: CMENTARZA parafialnego

Mat: mur

W: XX

11. M: WŁOSTÓW

Ob: BRAMKA KOŚCIOŁA

Nazwa Zespołu: par. pw. św. Jana Chrzciciela

Mat: mur

W: XIX

Opis: 1851

12. M: WŁOSTÓW

Ob: KOŚCIÓŁ

Zespół: KOŚCIOŁA par. pw. św. Jana Chrzciciela

Rejestr: 39

Mat: mur

W: XIII

Opis: prezbiterium 2 poł. XIII, nawa 1 poł. XIV, przebud. 1 ćw. XVI, dobud. kaplicy św. Wojciecha 1586, przebud. XVIII, remont XIX, spalony 1945, odbud. 1947-1949

13. M: WŁOSTÓW

Ob: OGRODZENIE KOŚCIOŁA par. pw. św. Jana Chrzciciela

Rejestr: 39

Mat: mur

W: XVIII

14. M: WŁOSTÓW

Ob: BRAMA wjazdowa północna

Zespół: PAŁACU Karskich

Mat: mur

W: XIX

Opis: przed poł. XIX

15. M: WŁOSTÓW

Ob: BRAMA wjazdowa z lwami

Zespół: PAŁACU Karskich

Mat: mur

W: XIX

Opis: przed poł. XIX

16. M: WŁOSTÓW

Ob: OFICYNA

Zespół: PAŁACU Karskich

Mat: mur

Stan: ruina

W: XIX

Opis: 2 poł. XIX

17. M: WŁOSTÓW

Ob: PAŁAC Karskich

Zespół: PAŁACU Karskich

Rejestr: 87

Mat.: mur

Stan: ruina

W: XIX

Opis: ok. 1854-1860, rozbud. pocz. XX, arch. Władysław Marconi, spalony 1945.

18 M: WŁOSTÓW

Ob: PARK krajobrazowy

Zespół: PAŁACU Karskich

Rejestr: 87

Stan: pozostałości

W: XIX

19. M: WŁOSTÓW

Ob: ZBÓR ariański

Zespół: PAŁACU Karskich

Rejestr: 87

Mat: mur

Stan: ruina

W: XVI

Opis: koniec XVI, przebud. ok. XIX, wpisany w 1947 do rejestru zabytków jako lamus.

Rejestr zabytków ruchomych Gminy Lipnik wpisanych do rejestru Zabytków Województwa Świętokrzyskiego

1. Miejscowość: MĘCZENNICE

Krzyż kamienny

Wiek: XIX

2. M. Włostów

Figura św Antoniego na placu kościelnym

3. M: cmentarz WŁOSTÓW

Pomnik- Krzyż na grobie Edmunda Laskowskiego

4. M: WŁOSTÓW

Neogotycki krzyż przydrożny

5. M: WŁOSTÓW

"Pieta pod krzyżem"

Figura przydrożna

Cmentarze wojenne i miejsca Pamięci Narodowej

M: KURÓW-

- cmentarz wojenny- I wojna światowa

pomnik upamiętniający ofiary (matka i troje dzieci) nalotu bombowego w czasie II wojny światowej

M: LESZCZKÓW- cmentarz wojenny I wojna światowa

M: LIPNIK

- Plac Niepodległości z pomnikiem płk Antoniego Jabłońskiego

Zespół Szkół- tablica upamiętniająca nauczycieli tajnego nauczania

Budynek Starej Szkoły- tablica upamiętniająca ofiary masowej egzekucji w czasie II wojny światowej

wejście do Kaplicy- tablica upamiętniająca II wojny światowej z Lipnika (parafia Goźlice)

M: WŁOSTÓW

- pomnik Józefa Stępnia (POW) na cmentarzu parafialnym

pomnik ofiar II wojny światowej (pracowników cukrowni) przed murem kościelnym

tablica nauczycieli (II wojna światowa w Zespole Szkół we Włostowie)

zewnetrzna ściana kościoła- tablica upamiętniająca nazwiska poległych w II wojny światowej parafii Włostów

M: MALICE

- mur kościelny- tablice upamiętniające ofiary i kombatanów II wojny światowej

- pomnik obelisk Józefa Mikułowskiego- Pomorskiego

M: USARZÓW

- pomnik płk Antoniego Jabłońskiego na placu OSP Usarzów

M: MIĘDZYGÓRZ- pomnik partyzantów

pomnik upamiętniający bitwę pod Pielaszowem

- pomnik upamiętniający poległych partyzantów

Zabytki małej architektury sakralnej nie wpisane do rejestru Zabytków Województwa Świętokrzyskiego

Ślabuszewice

1. Figura Matki Boskiej Niepokalanego Poczęcia- XIX w

2. Figura Jana Nepomucena- XVIII w

3. Figura Jana Nepomucena- XVIII w

Leszczków

4. Figura Matki Boskiej- XX w

Gołębiów

5. Figura Matki Boskiej- XX w

6. Cokół Figury Przydrożnej- XVIII w

Kurów

7. Krzyż Kamienny Przydrożny- XX w

Usarzów

8. Krzyż metalowy na kamiennym postumencie- XIX/XX w

Łownica

9. Krzyż Kamienn- XX w

Włostów

10. Kolumna Papieska- XX w

11. Figura św Jana N. Na kolumnie- XX w

12. Figura Matki Boskiej- XX w

13. Krucyfisk kamienny- XX w

Lipnik

14. Krzyż Kamienny- Lipniczek- XX w

15. Krzyż Kamienny- XX w

Międzygórz

16. Krzyż Kamienny- pamiątkowy- poł. XXw

Stanowiska archeologiczne

Na terenie Gminy Lipnik zostało zarejestrowane ok 400 stanowisk archeologicznych.